

Monitoring van groene burgerinitiatieven

Analyse van de resultaten van een pilot en nulmeting in vier gemeenten

L.A.E. Vullings, A.E. Buijs, J.L.M. Donders, D.A. Kamphorst,
H. Kramer & S. de Vries

| WOt-technical report 123

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Monitoring van groene burgerinitiatieven

Dit Technical report is gemaakt conform het Kwaliteitsmanagementsysteem (KMS) van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen University & Research.

De WOT Natuur & Milieu voert wettelijke onderzoekstaken uit op het beleidsterrein natuur en milieu. Deze taken worden uitgevoerd om een wettelijke verantwoordelijkheid van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) te ondersteunen. We zorgen voor rapportages en data voor (inter)nationale verplichtingen op het gebied van agromilieu, biodiversiteit en bodeminformatie, en werken mee aan producten van het Planbureau voor de Leefomgeving zoals de Balans van de Leefomgeving.

Disclaimer WOt-publicaties

De reeks 'WOt-technical reports' bevat onderzoeksresultaten van projecten die kennisorganisaties voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu hebben uitgevoerd.

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Het PBL is een inhoudelijk onafhankelijk onderzoeksinstituut op het gebied van milieu, natuur en ruimte, zoals gewaarborgd in de Aanwijzingen voor de Planbureaus, Staatscourant 3200, 21 februari 2012.

Dit onderzoeksrapport draagt bij aan de kennis die verwerkt wordt in meer beleidsgerichte publicaties zoals Natuurverkenning, Balans van de Leefomgeving en andere thematische verkenningen.

Het onderzoek is gefinancierd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Monitoring van groene burgerinitiatieven

Analyse van de resultaten van een pilot en nulmeting in vier gemeenten

L.A.E. Vullings, A.E. Buijs, J.L.M. Donders, D.A. Kamphorst, H. Kramer & S. de Vries

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wageningen, oktober 2018

WOt-technical report 123

ISSN 2352-2739

DOI: 10.18174/460755

Referaat

Vullings, L.A.E., A.E. Buijs, J.L.M. Donders, D.A. Kamphorst, H. Kramer & S. de Vries (2018). *Monitoring van groene burgerinitiatieven; Analyse van de resultaten van een pilot en nulmeting in vier gemeenten*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WUR. WOt-technical report 123. 78 blz.; 41 fig.; 10 tab.; 16 ref; 5 Bijlagen.

Vanuit de betrokkenheid bij de evaluatie van het Natuurpact en de Balans van de Leefomgeving is het voor het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) van belang om een kwantitatief beeld te krijgen van het geheel van groene burgerinitiatieven en hun impact. Deze behoefte vindt plaats tegen de achtergrond van de wens van veel overheden om de samenleving, waaronder burgers, meer te betrekken bij natuur en natuurbeleid. Dit rapport beschrijft de resultaten van een pilot en de nulmeting met de nieuw ontwikkelde methodiek voor het monitoren van groene burgerinitiatieven. Naast de resultaten, is er ook een aantal analyses gedaan op basis van de data en worden de belangrijkste bevindingen gedeeld.

Trefwoorden: Burgerinitiatieven, monitoringsystematiek, nulmeting, indicatoren

Abstract

Vullings, L.A.E., A.E. Buijs, J.L.M. Donders, D.A. Kamphorst, H. Kramer & S. de Vries (2018). *Monitoring Green Citizens' Initiatives: Analysis of the results of a pilot project and baseline assessment in four municipalities*. Wageningen, Statutory Research Tasks Unit for Nature & the Environment, WUR. WOt-technical report 123. 78 p.; 41 Fig.; 10 Tabs; 16 Refs; 5 Appendices.

To inform the evaluation of the Nature Pact (*Natuurpact*) and the Assessment of the Dutch Human Environment (*Balans van de Leefomgeving*), PBL Netherlands Environmental Assessment Agency needs a quantitative measure of the size and scope of green citizens' initiatives and their impact. The need for this information reflects the ambition of many government authorities to bring the wider community, including individuals, into closer contact with nature and involve them more in nature policy. This report describes the results of a baseline assessment and pilot study to test the newly developed methodology for monitoring green citizens' initiatives. Besides the results, the report includes several analyses based on the data and presents the main findings.

Keywords: Citizens' initiatives, monitoring system, baseline assessment, indicators

© 2018

Wageningen Environmental Research

Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel: (0317) 48 07 00; e-mail: wies.vullings@wur.nl

De reeks WOt-technical reports is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen University & Research. Dit technical report is verkrijgbaar bij het secretariaat. De publicatie is ook te downloaden via www.wur.nl/wotnatuurenmilieu.

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 54 71; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wur.nl/wotnatuurenmilieu.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Woord vooraf

Vanuit de betrokkenheid van de Balans van de Leefomgeving 2018 is het voor het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) van belang om een kwantitatief beeld te krijgen van het geheel van groene burgerinitiatieven en hun impact. Deze behoefte vindt plaats tegen de achtergrond van de wens van veel overheden om de samenleving, waaronder burgers, meer te betrekken bij natuur en natuurbeleid. Dit rapport beschrijft de resultaten van de pilot en de nulmeting van de door ons ontwikkelde Monitor groene burgerinitiatieven. De (ontwikkeling van de) methodiek, de indicatoren en de ervaringen die zijn opgedaan bij het uitvoeren van de methodiek in de pilot en de nulmeting staan beschreven in WOT- technical report 125. Resultaten van de pilot en nulmeting zijn gebruikt in de Balans van de Leefomgeving 2018.

Deze studie was niet mogelijk zonder de sturing en adviezen van de stuurgroep bestaande uit Eva Kunseler en Hendrien Bredenoord van het PBL en Froukje Boonstra, Joep Dirkx en Martin Goossen vanuit de WOT Natuur & Milieu en Wageningen Environmental Research, en de experts die deelgenomen hebben aan de workshop die we hebben georganiseerd om de resultaten van de pilot te toetsen. Verder zijn we dank verschuldigd aan de betrokkenen van de gemeenten Tiel, Haaksbergen, Roosendaal en Utrecht, die ons op weg hebben geholpen om de initiatieven in hun gemeente in kaart te brengen. Ook bedanken wij de vele initiatiefnemers die ons te woord hebben gestaan over hun initiatief bij de telefonische enquête.

Tot slot bedanken wij Hendrien Bredenoord en Martin Goossen die dit rapport hebben gereviewed.

Wies Vullings, Arjen Buijs, Josine Donders en Dana Kamphorst, Henk Kramer en Sjerp de Vries

Inhoud

Woord vooraf	5
Samenvatting	9
1 Inleiding	13
1.1 Aanleiding en doel	13
1.2 Wat zijn groene burgerinitiatieven	13
1.3 Methode	13
1.4 Context van deze monitoring	15
1.5 Vraagstelling	15
1.6 Inventarisatie	15
1.7 Leeswijzer	16
2 Beleidscontext in de vier onderzochte gemeenten	17
2.1 Gemeente Tiel	17
2.2 Gemeente Haaksbergen	18
2.3 Gemeente Roosendaal	18
2.4 Gemeente Utrecht, wijk Noordwest	19
2.5 Overeenkomsten en verschillen tussen vier betrokken gemeenten	20
3 Resultaten	21
3.1 Overzicht resultaten	21
3.2 Aantal burgers betrokken bij groene burgerinitiatieven	22
3.3 Organisatievorm	23
3.4 Aantal hectare en geografische locatie van groene burgerinitiatieven	24
3.5 Hulpbronnen die gebruikt worden bij groene burgerinitiatieven	26
3.5.1 Grond	26
3.5.2 Bronnen van inkomsten	27
3.5.3 Kennis	28
3.5.4 Menskracht	30
3.6 Externe actoren actief betrokken bij groene burgerinitiatieven	31
3.7 Doelstellingen van groene burgerinitiatieven	32
3.8 Type groen waarop burgerinitiatief betrekking heeft	33
3.9 Aansluiting bij doelstellingen van anderen	34
3.10 Fase waarin groene burgerinitiatief zich bevindt	35
3.11 Gerealiseerde activiteiten van groene burgerinitiatieven	36
3.12 Ecologisch gepercipieerd effect van groene burgerinitiatieven	36
3.12.1 Effect van initiatief op algemene planten- en diersoorten	36
3.12.2 Effect van initiatief op bijzondere planten- en diersoorten (rode lijst)	38
3.13 Gebruik en beleving gepercipieerd effect van burgerinitiatief	39
3.14 Sociaal gepercipieerd effect van groene burgerinitiatieven	41
3.15 Economisch gepercipieerd effect van groene burgerinitiatieven.	42
3.16 Monitoring van effecten	44
3.17 Schaal van impact van het burgerinitiatief	46
4 Aanvullende analyse	47
4.1 Ruimtelijke differentiatie burgerinitiatieven	47
4.1.1 Achtergrond	47
4.1.2 Burgerinitiatieven in gebieden met officiële beschermingsstatus	47

4.2	Relatie tussen burgerinitiatieven en de aanwezigheid van stedelijk groen	50
4.3	Relatie tussen omvang van initiatief en de doelstelling	51
5	Conclusies en reflectie	55
5.1	Hoofdconclusies	55
5.2	Belangrijkste bevindingen	55
5.2.1	Vooraf doelen voor gebruik en beleving belangrijk; minder focus op natuurbescherming	55
5.2.2	Beheer van groen dominant	56
5.2.3	Ecologische impact volgens respondenten lijkt beperkt	56
5.2.4	Vooraf sociale effecten gerapporteerd	56
5.2.5	Aantal actief betrokken burgers varieert sterk	56
5.2.6	Gemeente een belangrijke partner voor initiatieven	57
5.2.7	Eigendom van grond	58
5.2.8	Vooraf gebruik gemaakt van eigen kennis	58
5.2.9	Organisatievorm: Vooraf informeel georganiseerde groepen	58
5.2.10	Monitoring	59
5.2.11	Ruimtelijke spreiding en differentiatie van burgerinitiatieven	59
5.3	Interne en externe validiteit	59
5.3.1	Achtergrond	59
5.3.2	Interne validiteit	60
5.3.3	Externe validiteit	60
5.3.4	Invloed specifiek beleid	61
6	Referenties	63
	Verantwoording	65
Bijlage 1	Interviewvragen	67
Bijlage 2	Groene burgerinitiatieven in Haaksbergen	69
Bijlage 3	Groene burgerinitiatieven in Roosendaal	71
Bijlage 4	Groene burgerinitiatieven in Utrecht Noordwest	73
Bijlage 5	Groene burgerinitiatieven in Tiel	75

Samenvatting

In de huidige netwerksamenleving worden natuur, milieu en landschap steeds meer vorm gegeven in nauwe samenwerking met een grote groep diffuse actoren, waarbij ook groene burgerinitiatieven een rol spelen. Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) wil graag een kwantitatief beeld verkrijgen van het geheel van groene burgerinitiatieven en hun impact. Omdat nog geen methode voorhanden is, heeft PBL de WOT Natuur & Milieu gevraagd om hiervoor een methode te ontwikkelen en om hiermee te experimenteren. In 2016 en 2017 heeft Wageningen Environmental Research (WENR) een methode ontwikkeld, die is uitgeprobeerd in een pilot en een nulmeting. Deze methode en de eerste ervaringen ermee worden beschreven in Vullings *et al.* (2018; WOT-technical report 125). De methode is uitgeprobeerd in vier gemeenten. In eerste instantie in Tiel tijdens de pilot en daarna in de gemeenten Haaksbergen, Roosendaal en de wijk Noordwest in Utrecht tijdens de nulmeting. In dit rapport worden de resultaten van de pilot en de nulmeting beschreven.

Vraagstelling

Wat levert de uitgevoerde pilot en nulmeting van de uitgeteste meetmethode aan resultaten voor groene burgerinitiatieven?:

- Hoeveel groene burgerinitiatieven zijn er in de onderzochte gemeenten?
- Wat zijn de kenmerken van de gevonden burgerinitiatieven in de onderzochte gemeenten?
- Wat zijn de (door de initiatiefnemers waargenomen) effecten van deze groene burgerinitiatieven?

En welke aanvullende vragen kunnen beantwoord worden door het uitvoeren van analyses op de data?

- Is er een relatie tussen de doelen en de omvang/grootte en het aantal betrokkenen van een burgerinitiatief?
- Is er een relatie tussen burgerinitiatieven en de aanwezigheid van stedelijk groen?
- Is er een relatie tussen het voorkomen van groene burgerinitiatieven en de beschermde status van natuurgebieden?

Beleidscontext

Naast de resultaten zijn de contactpersonen van de betrokken gemeenten geïnterviewd om achtergrondinformatie te geven over het beleid voor participatie en (groene) burgerinitiatieven. Dit is van belang omdat - nu de nulmeting gedaan is - we duidelijke verschillen zien tussen de verschillende gemeenten in aantallen en soorten burgerinitiatieven. Om nu en ook later de resultaten te kunnen duiden, is het van belang dat er meer bekend is over hoe de gemeenten omgaan met burgerinitiatieven en participatie.

In alle vier gemeenten is de laatste jaren aandacht voor het ondersteunen of uitnodigen van burgerinitiatief en het bevorderen van participatie van burgers in beleid. In alle onderzochte gemeenten is beleid en budget beschikbaar gesteld over de laatste jaren. Ook hebben alle vier gemeenten instrumenten zoals een programma of plannen waarin de gemeenten participatie/ burgerinitiatieven faciliteert. Verder zijn er ook aanspreekpunten (wijkregisseurs, wijkchefs of coördinator) binnen de gemeenten om de lijntjes zo kort mogelijk te houden. Ook zijn er verschillen, bijvoorbeeld in de aanleidingen. Zo was bezuinigen een van de motieven om groene burgerinitiatieven in Haaksbergen en Roosendaal te stimuleren, maar speelde dat in Utrecht en Tiel helemaal niet. In Haaksbergen heeft het ook geresulteerd in bezuinigingen, maar in Roosendaal is geconcludeerd dat het juist niet zo werkt. Verder is het beleid in Roosendaal en Tiel meer algemeen op participatie en burgerinitiatieven gericht en niet specifiek op groene burgerinitiatieven, terwijl in Haaksbergen het beleid direct gekoppeld is aan het groenbeheer en in Utrecht het ook om wijkgroenplannen gaat.

Eén van de selectiecriteria voor de gemeente om onderdeel te zijn van deze studie was dat de gemeente geen voorbeeldfunctie of trekkersrol voor burgerinitiatieven zou moeten spelen. Zo'n rol hebben ze niet, maar toch zijn alle vier gemeenten actief met dit onderwerp bezig. We kunnen niet aangeven of deze vier gemeenten actiever zijn dan gemiddeld, omdat we geen vergelijkingsmateriaal hebben.

Resultaten

De pilot is uitgevoerd in Tiel en daarna is de methode wat aangepast en is de nulmeting uitgevoerd in Haaksbergen, Rosendaal en de wijk Noordwest in Utrecht. In onderstaande samenvattende Tabel S1 zijn verscheidene resultaten opgenomen.

Tabel S1: Overzicht aantal resultaten Monitor groene burgerinitiatieven

	Haaksbergen	Rosendaal	Utrecht NW	Tiel
Aantal groene burgerinitiatieven	61	40	23	9
Gemiddeld aantal actief betrokken burgers per initiatief	13	21	21	58
Meest genoemde organisatievorm	Geen (43%)	Geen (64%)	Geen (57%)	-
Oppervlak (mediaan) in m ²	300	2500	600	5000
Meest genoemde eigenaar van grond	Derden (87%)	Derden (79%)	Derden (87%)	Derden (63%)
Meest genoemde bron van inkomsten	Subsidie (29%)	Sponsoring en donaties (31%)	Subsidie (26%)	-
Meest genoemde bron van inkomsten in natura	Geen (54%)	Arbeid (49%)	Arbeid (41%)	-
Meest benutte type kennis	Overige groene kennis (65%)	Overige groene kennis (67%)	Overige groene kennis (77%)	Overige groene kennis (75%)
Meest genoemde kennisleverancier	Gemeente	Gemeente	Gemeente	Gemeente
Gemiddelde tijd besteed per initiatief (mensdagen/jaar)	47	74	120	125
Meest genoemde actief betrokken actoren	Gemeente (82%)	Gemeente (91%)	Gemeente (88%)	Gemeente (88%)
Meest genoemde belangrijkste doelstelling	Gebruik en beleving (67%)	Gebruik en beleving (44%)	Gebruik en beleving (48%)	Gebruik en beleving (50%)
Meest genoemde type groen waarop initiatief betrekking heeft	Park/ plantsoen/ stadsgroen/ tuin (77%)	Park/ plantsoen/ stadsgroen/ tuin (64%)	Park/ plantsoen/ stadsgroen/ tuin (96%)	Park/ plantsoen/ stadsgroen/ tuin (75%)
Meest genoemde activiteit (opstartactiviteiten buiten beschouwing gelaten)	Beheer en onderhoud (78%)	Beheer en onderhoud (79%)	Beheer en onderhoud / Aanplant en realisatie (74%)	Verwerven hulpbronnen (87,5%)
Aansluiting bij doelen van andere partijen	Nee	Nee	Nee	Nee
Meest genoemde antwoord op: is het terrein toegankelijk voor iedereen?	Ja, voor iedereen (83%)	Ja, voor iedereen (70%)	Ja, voor iedereen (86%)	-
Meest genoemde sociale effect	Geen (36%)	Meer contact tussen buurtbewoners (42%)	Meer contact tussen buurtbewoners (70%)	-
Worden effecten van het burgerinitiatief gemonitord?	Nee (84%)	Nee (73%)	Nee (91%)	-
Meest genoemde schaal waarop burgerinitiatief impact heeft	Straat (47%)	Wijk (62%)	Straat (76%)	-

Geconcludeerd wordt dat de onderzoeksvragen worden beantwoord en dat de belangrijkste bevindingen zijn:

- Vooral doelen voor gebruik en beleving zijn belangrijk; minder focus op natuurbescherming.
- De meeste initiatieven in onze studie doen aan beheer en onderhoud, of aan kleinschalige aanplant en realisatie. Dat heeft waarschijnlijk onder meer te maken met het expliciete beleid op deze punten van sommige gemeenten (met name Haaksbergen en Utrecht).
- Zoals gezegd ligt de nadruk van veel initiatieven op groenbeheer of gebruiksgroen. De ecologische impact van de initiatieven (gedefinieerd als impact op algemene en bijzondere planten- en diersoorten) lijkt dan ook vrij laag.
- De burgerinitiatieven uit deze studie hebben volgens de respondenten vooral effecten op het gebied van sociale effecten, met name effecten op de sociale cohesie en het vergroten van natuurbewustzijn, en effecten op het gebied van gebruik en beleving. Ecologische effecten worden minder vaak genoemd, met name effecten op bijzondere soorten of habitats lijken beperkt.
- Het gemiddeld aantal actief betrokken burgers bij een initiatief varieert van 13 tot 21. Dit ligt in de lijn van het gemiddelde aantal vrijwilligers bij burgerinitiatieven in de categorie 'gebruiksgroen' in het onderzoek van Mattijssen *et al.* (2015), maar is minder dan de categorie 'natuurbeheer' in het zelfde onderzoek.
- De gemeente is een belangrijke partner van de burgerinitiatieven, als eigenaar van de grond, subsidieverlener, kennisleverancier en stimulator.
- De meeste initiatieven zijn grondgebonden. Dat is ook niet zo gek, want in onze definitie van een groen burgerinitiatief noemen we het belang van een fysieke groene component. Wel zijn in principe ook initiatieven zoals protestgroepen meegenomen, maar daarvan zijn er niet zoveel gevonden.
- Een van de hulpbronnen die burgerinitiatieven gebruiken is kennis. Rond de 50% van de initiatieven geeft aan in alle vier gemeenten ecologische kennis te benutten. Dat is een hoog percentage, gezien het feit dat een veel kleiner percentage van de initiatieven aangeeft ecologische en/of natuurbeschermingsdoelen te hebben en de geringe ecologische impact die mensen ervaren van hun initiatief.
- Een klein aantal initiatieven geeft aan de effecten van hun burgerinitiatief te monitoren. In alle drie gemeenten zijn er initiatieven die gebruik en beleving monitoren. Vooral in Haaksbergen wordt ook door een aantal initiatieven het ecologisch effect gemonitord en in Utrecht vooral het sociale effect.

Analyse

De ontwikkelde monitormethode is signalerend van karakter en roept soms vragen op die met analyse of meer onderzoek beantwoord moeten worden. In dit project is een klein aantal analyses uitgevoerd.

Een van de analyses gaat in op de ruimtelijke differentiatie van groene burgerinitiatieven in Nederland. Initiatieven in de stad zijn vaak meer kleinschalig in hun ruimtelijke component en richten zich vaker op beleving en/of gebruik van natuur, terwijl initiatieven op het platteland zich vaker op cultuurlandschappen en beschermde natuur richten en gemiddeld genomen aanmerkelijk groter zijn in hun ruimtelijke focus.

De tweede analyse gaat in op de relatie tussen de hoeveelheid groen in de buurt en de aanwezigheid van groene burgerinitiatieven. De initiatieven blijken verspreid over zowel wijken met relatief weinig als met relatief veel groen in de buurt. Het aantal initiatieven is te klein om harde uitspraken te doen over de verschillen tussen de wijken.

De derde analyse betrof de relatie tussen de omvang van de initiatieven en de doelstellingen. Gemiddeld genomen beheren groepen die zich op ecologie richten (beheer of aanleg) grotere stukken groen dan groepen die zich meer op gebruik en beleving richten. Daarbij moet wel in aanmerking worden genomen dat een aantal van de grootste initiatieven plaats vindt in nauwe samenwerking met grotere geïnstitutionaliseerde organisaties zoals Staatsbosbeheer en de KNNV (Vereniging voor veldbiologie).

Daarnaast wordt over een aantal punten die een belangrijke rol gespeeld hebben in het onderzoek en van belang zijn om mee te nemen bij de beeldvorming over de conclusies behandeld, zoals validiteit, link met specifiek beleid en link met andere onderzoeken.

Validiteit

De analyse van de resultaten in dit rapport biedt daarnaast ook inzichten in de validiteit. We maken hierbij onderscheid tussen interne en externe validiteit. Externe validiteit gaat over de generaliseerbaarheid van de resultaten. Kunnen we door ons onderzoek bij de groene burgerinitiatieven in Haaksbergen een geldige ('valide') uitspraak doen over alle groene burgerinitiatieven in Haaksbergen? En kunnen we met ons onderzoek in vier gemeenten een uitspraak over groene burgerinitiatieven in geheel Nederland? Interne validiteit is de vraag of de monitoring meet wat het probeert te meten. Meten we de echte hoeveelheid besteedde tijd als we respondenten vragen naar hun inschatting van de tijd?

Zowel de interne als de externe validiteit is een belangrijk aandachtspunt geweest in deze monitoringstudie. Het uitgebreid testen, bespreken en aanpassen van de vragenlijst, tezamen met de gekozen werkvorm van interviews, zorgt in onze optiek voor een hoge interne validiteit, met uitzondering van de ecologische effecten, omdat bleek dat veel respondenten moeite hadden met die vragen (zie Vullings *et al*, 2018). Dit maakt monitoring in de tijd mogelijk van veranderingen in deze vier gemeenten, of in ieder geval in Haaksbergen en Roosendaal, waar de deelname voldoende breed was. De externe validiteit, en daarmee de generaliseerbaarheid naar een algemeen beeld voor geheel Nederland, blijft een aandachtspunt voor de studie van burgerinitiatief, vooral vanwege de grote diversiteit en fragmentatie van die initiatieven. Triangulatie, het combineren van meerdere studies via verschillende methoden, is daarbij waarschijnlijk een goede optie om de externe validiteit verder te vergroten. Hierbij zou met verschillende onderzoeksmethoden specifiek gefocust kunnen worden op stedelijke versus niet stedelijke context of meer brede versus meer ecologisch gerichte initiatieven; of meer diepgravend en eventueel meer kwalitatief onderzoek naar meer sociaal gerichte initiatieven.

Een belangrijke vraag voor de validiteit is ook de vraag in hoeverre de onderzochte gemeenten in hun gemeentelijk beleid representatief zijn voor Nederland. Een totaalbeeld van activiteiten van Nederlandse gemeenten ontbreekt, maar het lijkt erop dat drie van de gemonitorde gemeenten relatief actief beleid hebben op het gebied van groene burgerinitiatieven.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

In de huidige netwerksamenleving worden natuur, milieu en landschap steeds meer vorm gegeven in nauwe samenwerking met een grote groep diffuse actoren, waarbij ook groene burgerinitiatieven een rol spelen. Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) wil graag een kwantitatief beeld krijgen van het geheel van groene burgerinitiatieven en hun impact. Omdat nog geen methode voorhanden is, heeft PBL de WOT Natuur & Milieu gevraagd hiervoor een methode te ontwikkelen en hiermee te experimenteren. In 2016 en 2017 heeft Wageningen Environmental Research een methodiek ontwikkeld, die is uitgetoetst in een pilot en nulmeting.

Het project Monitoring burgerinitiatieven heeft tot doel om een concrete meetmethode voor het monitoren van burgerinitiatieven op te stellen en het doen van een nulmeting, waarmee op termijn in beeld gebracht kan worden of het aantal burgerinitiatieven (in afgebakende geografische gebieden) toe of afneemt, welke impact de initiatieven hebben en welke (inhoudelijke) trends er zichtbaar zijn. Bijvoorbeeld op welk soort natuurbetrokkenheid burgerinitiatieven zich richten, en hoe dit verandert in de tijd. In Vullings *et al.* (2018; WOT-technical report 125) worden de methodiek, de indicatorenset en de ervaringen met het uitvoeren van de methodiek beschreven. Dit rapport concentreert zich op de resultaten van de nulmeting en de analyses daarvan, met het doel om informatie aan te leveren voor de Balans van de Leefomgeving 2018.

1.2 Wat zijn groene burgerinitiatieven

In dit project zijn burgerinitiatieven opgevat als een specifieke vorm van governance waarbij (georganiseerde) burgers de belangrijkste en vaak initiërende actor zijn in het realiseren, beschermen en/of beheren van natuur en landschap (Mattijssen *et al.*, 2015). Het gaat in dit project, in andere woorden, over burgerinitiatieven die actief zijn in het groen. Kenmerkend voor groene burgerinitiatieven is dat burgers zich op lokale schaal organiseren om natuur en landschap te versterken, of het beleid hieromtrent te beïnvloeden. Wij vatten een initiatief op als burgerinitiatief wanneer er betrokkenheid is van burgers en het initiatief een publiek belang dient. Met betrokkenheid van burgers bedoelen wij dat zij niet per se de initiërende partij hoeven te zijn, maar dat zij dan in ieder geval in een deel van het hele proces de lead moesten hebben. Onder groen verstaan we natuur, parken, plantsoenen, maar ook heel kleinschalig groen zoals geveltuintjes, etc.; ook water als dat een relatie met groen en natuur heeft, en ook initiatieven die recreatie bevorderen of ontwikkelen in de natuur rekenen we hierbij. Onder groen verstaan we niet duurzaamheid in de brede zin van het woord, er moet een specifieke fysieke groene component zijn. Bijvoorbeeld initiatieven die zich richten op (natuur)educatie zonder gekoppeld te zijn aan een specifiek fysiek gebied zijn niet meegenomen.

Wij verstaan onder groene burgerinitiatieven niet ondernemers, zoals boeren die aan agrarisch natuurbeheer doen. Vrijwilligersgroepen en monitoringsgroepen die onderdeel zijn van grotere organisaties (zoals Natuurmonumenten of Landschappen) vallen wel onder groene burgerinitiatieven, maar worden in de inventarisatie onderscheiden.

1.3 Methode

De methode¹ die ontwikkeld is betreft een inventarisatie van kenmerken en gepercipieerde effecten van groene burgerinitiatieven door middel van gestructureerde telefonische interviews. Om initiatieven

¹ Zie voor meer informatie over de methodiek en de ervaringen ermee Vullings *et al.* (2018).

te vinden, is gebruik gemaakt van contacten met de gemeente, internet en evt. andere bronnen. Vervolgens is van ieder initiatief de initiatiefnemer telefonisch geïnterviewd aan de hand van een gestructureerde vragenlijst.

De kwantitatieve informatiebehoefte van de opdrachtgever, zoals 'neemt het aantal burgerinitiatieven en het aantal betrokken burgers toe?' vraagt om een methodiek die een representatief beeld geeft van het geheel, zodat uitspraken kunnen worden gedaan over het geheel, maar alle groene burgerinitiatieven van Nederland in kaart brengen was gezien het budget niet mogelijk. De methode gaat uit van een geografische afbakening (gemeente of wijk) waarbinnen geprobeerd wordt alle groene burgerinitiatieven te inventariseren. De volledige populatie burgerinitiatieven is niet bekend, maar op deze manier wordt die zo dicht mogelijk benaderd binnen een geografische eenheid en kunnen er toch uitspraken gedaan worden over het geheel (van die gemeenten/wijk). Gezien het budget is gekozen voor het uitvoeren van de monitoring in een klein aantal zorgvuldige gekozen gemeenten waar gestreefd is naar het in kaart brengen van alle burgerinitiatieven binnen de gekozen geografische afbakening. In de keuze van de gemeente hebben we vooral naar omvang gekeken (één (deel van een) grote stad, één middelgrote gemeente en twee kleine gemeenten, waarvan de één relatief veel buitengebied heeft en de ander relatief weinig). Er is vooral geprobeerd om geen 'bijzondere' gemeenten te kiezen.

De wens van het PBL om de gegevens te kunnen kwantificeren, heeft geleid tot een keuze van een monitoring aan de hand van een brede set indicatoren, die zoveel mogelijk kwantificeerbaar zijn. Daarbij is aangesloten op de indicatoren die zijn gebruikt in de database van burgerinitiatieven die eerder werden ontwikkeld door Mattijssen *et al.* (2015). De volgende indicatoren hebben we gekozen²:

Typerende kenmerken:

- aantal groene burgerinitiatieven;
- aantal burgers betrokken bij groene burgerinitiatieven;
- aantal hectare en geografische locatie van groene burgerinitiatieven;
- hulpbronnen die gebruikt worden bij groene burgerinitiatieven;
- externe actoren actief betrokken bij groene burgerinitiatieven;
- doelstellingen van groene burgerinitiatieven;
- fase waarin groene burgerinitiatief zich bevindt;
- gerealiseerde activiteiten van groene burgerinitiatieven.

Gepercipieerde effecten³

- ecologisch gepercipieerde effecten van groene burgerinitiatieven;
- gebruik en beleving gepercipieerde effecten van burgerinitiatief;
- sociaal gepercipieerde effecten van groene burgerinitiatieven;
- economisch gepercipieerde effecten van groene burgerinitiatieven.

De volgende selectiecriteria zijn gehanteerd voor het selecteren van de gemeenten:

- De gemeente is niet bekend als actieve ondersteuner van burgerinitiatieven of als onderdeel van eerdere onderzoeken.
- Verhouding buitengebied/bebouwde kom: het gaat om groene burgerinitiatieven, dus we achten de kans dat er veel groene burgerinitiatieven zijn in een gemeente waar weinig buitengebied is kleiner dan in een gemeente met veel buitengebied, en nemen deze verhouding dus mee in onze keuze.
- Geografische spreiding van de gemeenten.
- Spreiding in grootte van de gemeenten (klein <50 duizend inwoners, middel: tussen 50 en 100 duizend inwoners en een wijk van een grote stad).

² Zie voor een uitgebreide toelichting op de gekozen indicatoren Vullings *et al.* (2018): *Monitoring van groene burgerinitiatieven; Methodiek, indicatoren en ervaring met pilot en nulmeting.*

³ Het woord 'gepercipieerd' verwijst ernaar dat we, met een telefonische enquête, de waarneming van de respondenten van de effecten van hun initiatief meten, en geen onafhankelijke meting doen.

In de gemeente Tiel is de methodiek uitgeprobeerd als een pilot. Vervolgens is de aangepaste methodiek toegepast in de nulmeting in de gemeenten Haaksbergen, Roosendaal en de wijk Noordwest in Utrecht.

1.4 Context van deze monitoring

In de huidige samenleving worden natuur, milieu en landschap steeds meer vorm gegeven in nauwe samenwerking met een grote groep diffuse actoren. Ontwikkeling en beheer van natuur is geen zaak van de overheid alleen.

Overheden kijken steeds meer naar mogelijkheden voor actieve betrokkenheid bij natuur vanuit de samenleving, waarbij ook burgerinitiatieven een steeds grotere rol spelen of volgens die overheid zouden moeten gaan spelen. De Rijksnatuurvisie (2014) en het Natuurpact dat in 2013 is gesloten tussen het Rijk en de provincies benadrukken het belang van de vermaatschappelijking van het natuurbeleid. Het kabinet vindt het van groot belang om aan te sluiten bij deze groeiende betrokkenheid van burgers en de verdere ontwikkeling van groen ondernemerschap, en stelt in zijn natuurbeleid dan ook de makende en verantwoordelijke mens, en daarmee de energieke samenleving, centraal (Rijksnatuurvisie, 2014).

Het vergroten van de maatschappelijke betrokkenheid, waaronder die van burgers, is ook een ambitie van veel provincies (Salverda *et al.*, 2012; Kamphorst *et al.*, 2015). Het is tegen deze achtergrond dat het PBL geïnteresseerd is in een kwantitatief beeld van groene burgerinitiatieven, zowel van de kenmerken als de impact.

1.5 Vraagstelling

Wat leveren de uitgevoerde pilot en nulmeting van de uitgeteste meetmethode op aan resultaten voor groene burgerinitiatieven?

- Hoeveel groene burgerinitiatieven zijn er in de onderzochte gemeenten?
- Wat zijn de kenmerken van de gevonden burgerinitiatieven in de onderzochte gemeenten?
- Wat zijn de (door de initiatiefnemers waargenomen) effecten van deze groene burgerinitiatieven?

En welke aanvullende vragen kunnen beantwoord worden door het uitvoeren van analyses op de data?

- Is er een relatie tussen de doelen, de omvang/grootte en het aantal betrokkenen van een burgerinitiatief?
- Is er een relatie tussen burgerinitiatieven en de aanwezigheid van stedelijk groen?
- Is er een relatie tussen het voorkomen van groene burgerinitiatieven en de beschermde status van natuurgebieden?

1.6 Inventarisatie

De monitoring is gestart met een inventarisatie van alle groene burgerinitiatieven per gemeente, dit heeft plaatsgevonden in drie gemeenten en één gemeente-wijk.

In Tabel 1 staat beschreven hoeveel burgerinitiatieven per gemeente gevonden zijn, hoeveel er hiervan overbleven als potentiële deelnemers aan onze monitoring, en hoeveel uiteindelijk initiatieven er uiteindelijk geïnterviewd zijn per gemeente.

Per gemeente is getracht alle mogelijk relevante groene burgerinitiatieven te verzamelen, via gemeentelijke contactpersonen en (internet)search door de onderzoekers. De gevonden initiatieven zijn onderzocht op relevantie (*is het echt een burgerinitiatief, is het een groen burgerinitiatief?*) (zie voor onze omgang hiermee het rapport Vullings *et al.*, 2018, over de methode-ontwikkeling van deze monitor). Ook is geprobeerd van deze initiatieven contactgegevens te achterhalen. Gedurende het

hele proces is overigens gecheckt of initiatieven niet dubbel (onder verschillende namen in de lijst voorkwamen), of toch buiten het geografische afgebakende gebied (gemeentegrens en CBS-wijk) lagen.

Omdat het niet altijd mogelijk bleek de contactgegevens te vinden en we met sommige geen contact konden krijgen of het gesprek konden aangaan, is het uiteindelijke aantal geïnterviewde initiatieven lager, soms een stuk lager, dan de lijst potentiële deelnemers aan de monitoring. De inventarisatie bleek in de wijk Utrecht Noordwest, het meest omslachtig, aangezien initiatieven hier vaker dan in de gemeenten die in zijn geheel zijn geïnventariseerd toch niet in de beoogde wijk bleken te liggen. Ook was het hier lastiger om contactgegevens te achterhalen.

Tabel 1: Overzicht aantal geïnventariseerde burgerinitiatieven per gemeente

Burgerinitiatieven	Tiel	Haaksbergen	Roosendaal	Utrecht Noordwest
Gevonden mogelijk relevante groene burgerinitiatieven (na check op dubbelingen en op locatie)	19	86	106	61
Niet relevant gebleken om verschillende redenen	9	5	23	19
POTENTIELE DEELNEMERS AAN MONITORING	10	81	83	42
Geen contactgegevens gevonden	1	0	36	14
Geen medewerking	0	17	4	1
Geen contact gekregen	0	3	3	4
GEÏNTERVIEWDE BURGERINITIATIEVEN	9	61	40	23
	(90%)	(75%)	(48%)	(55%)

In bijlagen 2 tot en met 5 staan per gemeente de lijst met de geïnterviewde initiatieven. Er staat ook in aangegeven welke initiatieven onderdeel (werkgroep) zijn van of horen bij landelijke/regionale organisaties zoals Natuurmonumenten of IVN natuureducatie.

1.7 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt per betrokken gemeente de beleidscontext geschetst. In het derde hoofdstuk worden alle resultaten per indicator beschreven. In het vierde hoofdstuk worden de analyses en resultaten beschreven van de drie aanvullende vragen. Ten slotte worden in het vijfde hoofdstuk de belangrijkste bevindingen beschreven en worden ook over een aantal punten die een belangrijke rol gespeeld hebben in het onderzoek en van belang zijn om mee te nemen bij de beeldvorming over de conclusies behandeld, zoals validiteit, link met specifiek beleid en link met andere onderzoeken.

2 Beleidscontext in de vier onderzochte gemeenten

In vier gemeenten is geprobeerd alle groene burgerinitiatieven in kaart te brengen met het idee dat dit over een nader te bepalen periode herhaald zal worden. Nu de nulmeting gedaan is, zien we duidelijke verschillen tussen de vier gemeenten in aantallen en soorten burgerinitiatieven. Het zou kunnen dat als over een aantal jaar de metingen opnieuw worden uitgevoerd er hele andere resultaten te zien zijn. Om eventuele verschillen tussen de resultaten nu en later te kunnen duiden, is het van belang meer te weten over hoe de gemeenten omgaan met burgerinitiatieven en participatie. Met dit doel is in iedere gemeente een aantal vragen gesteld aan de contactpersoon van de gemeente (voor vragenlijst en contactpersonen zie Bijlage 1). In dit hoofdstuk wordt het beleid kort per gemeente toegelicht.

2.1 Gemeente Tiel

Tiel kent een lange historie van burgerinitiatieven. Begin deze eeuw is in Tiel een project gestart waarin inwoners is gevraagd naar hun wensen. Dat heeft verschillende projecten opgeleverd, die de indieners vervolgens zelf hebben uitgevoerd.

De gemeente Tiel vindt burgerinitiatieven belangrijk, dat blijkt uit het programma dat sinds drie jaar loopt, met wijkregisseurs en de wil om op een andere manier te gaan werken. Tiel heeft ervaren dat het inzetten van burgers een lang traject is en dat het vraagt om een andere manier van werken. In het begin is er intensieve begeleiding nodig, het inzetten van burgers kan dus zeker niet gezien worden als een bezuiniging. Voor de komende vier jaar (2018-2022) wil de raad een participatie handvat/ladder ontwikkelen, ook in relatie met de Omgevingswet, met tips hoe je als burger kunt participeren en wat dat betekent voor de rol van de gemeente. Het nieuwe beleid is algemeen participatiebeleid, niet specifiek gericht op groen, maar de eigen omgeving van bewoners ligt hen na aan het hart en dat zie je volgens de contactpersoon van de gemeente terug in de plannen van de burgers.

Tiel reserveert in de komende vier jaar ieder jaar 25.000 euro voor participatie. Er zijn wijkbudgetten met per wijk een bepaald bedrag. De uitgaven hiervan gebeuren in samenspraak met inwoners en wijkorganisaties en dit loopt altijd via de wijkregisseurs. De uitgaven zijn erg divers: het organiseren van evenementen, realiseren van (groen)plannen, er is een keer gedeeltelijk een dorpsontwikkelingsplan uit gefinancierd en soms wordt het opgespaard. Er is geen apart potje voor subsidie. Daarnaast is er ook Trots op Tiel (<http://www.trotsoptiel.nl/>), een initiatief dat niet van de gemeente is, maar wel wordt ondersteund door de gemeente. Dit is een groep mensen (ambassadeurs) die burgers ondersteunen die zelf een burgerinitiatief willen starten.

De verwachting binnen de gemeente is dat het aantal burgerinitiatieven in Tiel groeit. Er wordt meer bekendheid aan gegeven, initiatieven kunnen bij elkaar te rade gaan en mensen krijgen de slag te pakken. Tiel werkt nu sinds drie jaar met wijkregisseurs en ziet de effecten en resultaten in de wijken.

Het contact met de burgerinitiatieven is binnen de gemeente georganiseerd via de wijkregisseurs en voor een deel via Trots op Tiel.

2.2 Gemeente Haaksbergen

De gemeente Haaksbergen vindt burgerinitiatieven belangrijk en is begin van de eeuw met wijkgericht werken begonnen. Dat is nu ontwikkeld tot een volledige functie (de functie van de contactpersoon). Een onderdeel van die functie is het ondersteunen van burgerinitiatieven. Het wijkgericht werken is gemeentelijk beleid dat participatie via burgerinitiatieven ondersteunt.

Daarnaast is in de Groenvisie sinds 2015 ruimte gegeven aan burgers om zelf iets met het openbaar groen te doen via adoptiegroen en snippergroen. Het aantal aanvragen overstijgt de capaciteit om de aanvragen te verwerken op dit moment nog steeds. De aanleiding van de Groenvisie, waarin groenadoptie werd geïnitieerd, was de behoefte om te bezuinigen en het heeft ook zo gewerkt. De afgesproken bezuinigingen zijn behaald.

De regeling voor het snippergroen houdt in dat mensen een stukje gemeentelijk groen dat aan hun perceel grenst kunnen aankopen. Er is budget om dat te kunnen begeleiden. De regeling voor adoptiegroen houdt in dat met mensen een stukje gemeentelijk groen opnieuw kunnen inrichten en dat ze dan een contract afsluiten met de gemeente over het onderhoud. Burgers moeten zelf het initiatief nemen om met een voorstel te komen. Het overdragen vraagt een investering. Mensen kunnen daar een aanvraag voor doen.

Er is budget voor het ondersteunen van de verkoop van snippergroen en voor het inrichten van adoptiegroen, maar de grootte van het budget is bij onze respondent niet bekend. Het aantal aanvragen voor snippergroen is nog steeds erg groot, en krimpt niet. Het is de verwachting dat de snippergroenregeling de komende twee jaar nog opbrengst voor de gemeente genereert, maar daarna niet meer.

De regeling voor adoptiegroen blijft, dit betreft vaak contracten van drie jaar. Een enkele keer mislukt een adoptie, of wordt het contract niet verlengd, maar er komen ook nieuwe initiatieven bij. Over het geheel blijft het redelijk stabiel. Het succes van beide regelingen is groter dan verwacht, waarschijnlijk door de korte lijntjes tussen wijkcoördinator, groenbeheerders en burgers, snelle acties en de directe antwoorden op vragen. De gemeente contactpersoon geeft direct aan als er geen budget meer is en vertelt wanneer het wel kan.

Het contact tussen de gemeenten en burgerinitiatieven loopt deels direct via de collega's bij de groenafdeling. De contactpersoon heeft met name veel contact met de wijkraden en indien gewenst brengt hij ze in contact met de collega's van de groenafdeling.

2.3 Gemeente Roosendaal

In 2013 is de nota 'Verbindend beheer' vastgesteld en daarin is 'Ontmoeten, verbinden en samenwerken' het credo. Van daaruit is het idee van participatie verder ontwikkeld. Het komt vaak voor dat burgers iets willen en met een vraag naar de gemeente komen. In dat geval vraagt de gemeente of burgers draagvlak voor hun idee kunnen creëren. Ze moeten voor- en tegenstanders benaderen en als het merendeel (+50%) voor is, dan kunnen ze een plan opstellen en indienen bij de Raad. De Raad beslist uiteindelijk of het idee gehonoreerd wordt.

De belangrijkste drijfveer voor de nota was: mensen met elkaar in contact brengen. Het werkt erg goed. Er is veel meer contact tussen burgers en tussen burgers en gemeente. Er zijn nu ook vaak direct contactpersonen voor volgende ideeën. Een andere aanleiding voor de nota waren bezuinigingen. Door de bezuinigingen werd het onderhoudsniveau van het gemeentelijk groen bijgesteld van b naar c. Als bewoners niet tevreden waren met het niveau dan was er de mogelijkheid om zelf mee te helpen.

De gemeente ziet dat participatie het meest optreedt in de betere wijken, burgers zetten daar soms ook eigen financiële middelen in, bijvoorbeeld om zelf bomen aan te schaffen. In wijken met sociale woningbouw willen mensen wel meedenken, maar zij hebben zelf geen financiële middelen en ze vinden het vaak ook moeilijker om iets te organiseren.

De nota 'Verbindend beheer' geldt voor alle participatie in openbare ruimte, het gaat dus ook over inspraak van burgers in reconstructieprojecten. De nota geeft burgers meer zeggenschap over hun directe leefomgeving. Er is geprobeerd zo min mogelijk te regelen en de burgers zoveel mogelijk ruimte te geven, natuurlijk wel met inachtneming van veiligheid e.d.. Maar dat bleek wel lastig, je hebt vaak te maken met wettelijk afspraken en daar moet dan wel rekening mee gehouden worden. De nota is vastgesteld in 2013 en sindsdien zijn er verdiepende slagen gemaakt, er zijn aanvullende nota's zoals 'Verbindend blauw' en 'Verbindend groen' opgesteld. Er bleek toch iets meer beleid in sommige domeinen nodig te zijn. Verbindend groen gaat met name over bomen. Mensen hebben begrip voor het behouden van (monumentale) bomen, maar niet als die voor hun deur staat en ze zonnepanelen willen. De gemeente vond dat hier extra beleid nodig was om bomen te beschermen. 'Verbindend blauw' gaat met name over water en de omgang daarmee, bijvoorbeeld nu er meer en heviger buien vallen, moet daar rekening mee gehouden worden.

In Roosendaal werken nu vijf wijkchefs en bij elkaar is er 25.000 euro per jaar voor burgerinitiatieven beschikbaar (niet alleen groene burgerinitiatieven). Soms zijn er nog andere programma's waar geld beschikbaar is voor burgerinitiatieven.

Sinds 2014 is in afgelopen drie jaar 1,5 miljoen voor participatie (niet alleen groene burgerinitiatieven) besteed. Met dit budget zijn ruim 60 projecten samen met burgers gerealiseerd. Burgers hebben vaak eerst contact met een van de wijkchefs, als burgers verder geen hulp nodig hebben blijft het daarbij. Als het een groot initiatief is dan wordt er een groenbeheerder van de gemeente ingeschakeld.

Met name met initiatieven in het groen liep het eerst storm onder meer omdat de gemeente had aangekondigd dat het onderhoudsniveau achteruit zou gaan. Nu merkt de gemeente dat er minder initiatieven komen, waarschijnlijk omdat mensen toch gewend zijn geraakt aan het lagere onderhoudsniveau. Nu is het de gemeente die aangeeft dat op sommige plekken het onderhoudsniveau beneden peil is en die daar actie op onderneemt. Het gevoel is dus dat het aantal initiatieven licht krimpt.

Voor de contactpersoon geldt dat het belangrijk is dat er een consistente lijn in het beleid is en dat je dat dan ook wel lang moet volhouden. Ook is het van belang dat als er een lijn wordt uitgezet, er dan ook budgetten beschikbaar zijn. Het idee dat participatie ingezet kan worden om bezuinigingen te realiseren, werkt volgens de contactpersoon niet, omdat het begeleiden van participatie ook menskracht en dus geld kost.

2.4 Gemeente Utrecht, wijk Noordwest

De gemeente Utrecht vindt burgerinitiatief belangrijk en voert daar sinds 2010 zeer actief beleid op. De aanleiding hiervoor is enerzijds een tekort aan groene ruimte voor de burgers van Utrecht. Anderzijds is er een behoefte om burgers meer zeggenschap te geven over hun woonomgeving. Bezuinigingen zijn niet de aanleiding geweest, hooguit de hoop om via burgers op een goedkope manier meer groen te creëren. De behoefte aan democratische vernieuwing lijkt een belangrijkere reden dan financiële argumenten. Een belangrijk beleidsinstrument in Utrecht wordt gevormd door de wijkgroenplannen (WGP). De WGP-en zijn ook een belangrijk politiek speerpunt van Groen Links, op dit moment de grootste partij in de gemeenteraad van Utrecht en in het college van B&W.

Via de WGP-en zijn bewoners van alle wijken in Utrecht opgeroepen om met initiatieven te komen. In een aantal wijken is hierbij actief gemobiliseerd onder de bevolking door de gemeente. Burgers wordt verzocht om een onderhoudscontract te tekenen, waarmee zij toezeggen het onderhoud voor hun rekening te nemen. Ondertekenen van het contract is echter geen harde eis.

De regeling houdt in dat initiatieven financiering van de gemeente kunnen krijgen voor ideeën om groen in de buurt te verbeteren. Om de bureaucratie tot een minimum te beperken zijn hieraan weinig specifieke voorwaarden verbonden. In totaal was een budget van 5 miljoen euro beschikbaar. Hiermee zijn 140 projecten gerealiseerd in heel Utrecht. Er zijn twee personen vrijgesteld om de WGP-en te begeleiden. Daarnaast hebben de wijkmanagers een grote rol gespeeld. In 2018 wordt de regeling afgerond. Financiering voor initiatieven blijft vaak mogelijk, maar dan via andere budgetten, onder andere sociale cohesie in de buurt te bevorderen.

Met de verkiezingen in zicht is verdere voortzetting van het beleid onzeker, maar zowel binnen de ambtenarij als binnen de politiek is de steun voor groene burgerinitiatieven groot.

2.5 Overeenkomsten en verschillen tussen vier betrokken gemeenten

In alle vier gemeenten is de laatste jaren aandacht voor het ondersteunen of uitnodigen van burgerinitiatief en het bevorderen van participatie van burgers in beleid. In alle vier gemeenten is er beleid en budget beschikbaar gesteld over de laatste jaren. Ook hebben alle gemeenten instrumenten zoals een programma of plannen waarin de gemeenten participatie/burgerinitiatieven faciliteert en zijn er ook aanspreekpunten (wijkregisseurs, wijkchefs of coordinator) binnen de gemeenten om de lijntjes zo kort mogelijk te houden. Ook zijn er verschillen, zoals bijvoorbeeld in de aanleidingen. Zo was bezuinigingen een van de motieven voor het stimuleren van groene burgerinitiatieven in Haaksbergen en Roosendaal, maar speelde dat in Utrecht en Tiel helemaal niet. In Haaksbergen heeft het ook geresulteerd in bezuinigingen, maar in Roosendaal is geconcludeerd dat het juist niet zo werkt. Verder is het beleid in Roosendaal en Tiel meer algemeen op participatie en burgerinitiatieven gericht en niet specifiek op groene burgerinitiatieven, terwijl in Haaksbergen het beleid direct gekoppeld is aan het groenbeheer en in Utrecht het ook om wijkgroenplannen gaat.

De gemeente Tiel heeft, met als wens om participatie van burgers te vergroten, een programma voor wijkgericht werken, met wijkregisseurs die contact met burgers onderhouden, en budgetten voor participatie per wijk (wijkbudgetten). Ook de gemeente Haaksbergen heeft een programma voor wijkgericht werken, dat participatie van burgers via burgerinitiatieven ondersteunt, met een contactpersoon voor wijkgericht werken. Daarnaast is er in Haaksbergen een speciaal programma voor groenadoptie (Groenvisie), met als motief, de wens om burgers uit te nodigen zelf actief te worden in het groen, en hiermee tegelijkertijd te bezuinigen op groenbeheer. Er is budget om burgers te begeleiden bij de aankoop of het beheer van een stukje groen in hun buurt.

Ook in Roosendaal is er beleid voor participatie bij beheer en de openbare ruimte, met als motief burgers meer zeggenschap te geven over hun leefomgeving, dat vanuit de wijken wordt georganiseerd, met wijkchefs. Ook in Roosendaal was bezuinigen op groenbeheer een motief. In Roosendaal wilde de gemeente het onderhoudsniveau van het groen omlaag brengen en nodigde daarom bewoners die meer willen uit om dit zelf ter hand te nemen.

De gemeente Utrecht voert sinds een aantal jaren actief beleid voor initiatief van burgers in het groen, met grote budgetten specifiek voor buurtinitiatieven. De belangrijkste motieven zijn hierbij om meer groen in de wijken te creëren en democratische vernieuwing. Dit beleid is georganiseerd via wijkgroenplannen.

3 Resultaten

3.1 Overzicht resultaten

In Tabel 2 zijn een aantal van de resultaten van de monitor opgenomen. In de tabel staan alleen de meest gegeven antwoorden. In de paragrafen hierna worden alle onderwerpen apart besproken.

Tabel 2: Overzicht aantal resultaten Monitor Groene Burgerinitiatieven

	Haaksbergen	Roosendaal	Utrecht NW	Tiel
Aantal groene Burgerinitiatieven	61	40	23	9
Gemiddeld aantal actief betrokken burgers per initiatief	13	21	21	58
Meest genoemde organisatievorm	Geen (43%)	Geen (64%)	Geen (57%)	-
Oppervlak (mediaan) in m ²	300	2500	600	5000
Meest genoemde eigenaar van grond	Derden (87%)	Derden (79%)	Derden (87%)	Derden (63%)
Meest genoemde bron van inkomst	Subsidie (29%)	Sponsoring en donaties (31%)	Subsidie (26%)	-
Meest genoemde bron van inkomst in natura	Geen (54%)	Arbeid (49%)	Arbeid (41%)	-
Meest benutte type kennis	Overige groene kennis (65%)	Overige groene kennis (67%)	Overige groene kennis (77%)	Overige groene kennis (75%)
Meest genoemde kennisleverancier	Gemeente	Gemeente	Gemeente	Gemeente
Gemiddelde tijd besteed per initiatief (mensdagen/jaar)	47	74	120	125
Meest genoemde actief betrokken actoren	Gemeente (82%)	Gemeente (91%)	Gemeente (88%)	Gemeente (88%)
Meest genoemde belangrijkste doelstelling	Gebruik en beleving (67%)	Gebruik en beleving (44%)	Gebruik en beleving (48%)	Gebruik en beleving (50%)
Meest genoemde type groen waarop initiatief betrekking heeft	Park/ plantsoen/ stadsgroen/ tuin (77%)	Park/ plantsoen/ stadsgroen/ tuin (64%)	Park/ plantsoen/ stadsgroen/ tuin (96%)	Park/ plantsoen/ stadsgroen/ tuin (75%)
Aansluiting bij Doelen	Nee	Nee	Nee	Nee
Meest genoemde antwoord op: is het terrein toegankelijk voor iedereen?	Ja, voor iedereen (83%)	Ja, voor iedereen (70%)	Ja, voor iedereen (86%)	-
Meest genoemde sociale effect	Geen (36%)	Meer contact tussen buurtbewoners (42%)	Meer contact tussen buurtbewoners (70%)	-
Wordt effecten van het burgerinitiatief gemonitord?	Nee (84%)	Nee (73%)	Nee (91%)	-
Meest genoemde schaal waarop burgerinitiatief impact heeft	Straat (47%)	Wijk (62%)	Straat (76%)	-

3.2 Aantal burgers betrokken bij groene burgerinitiatieven

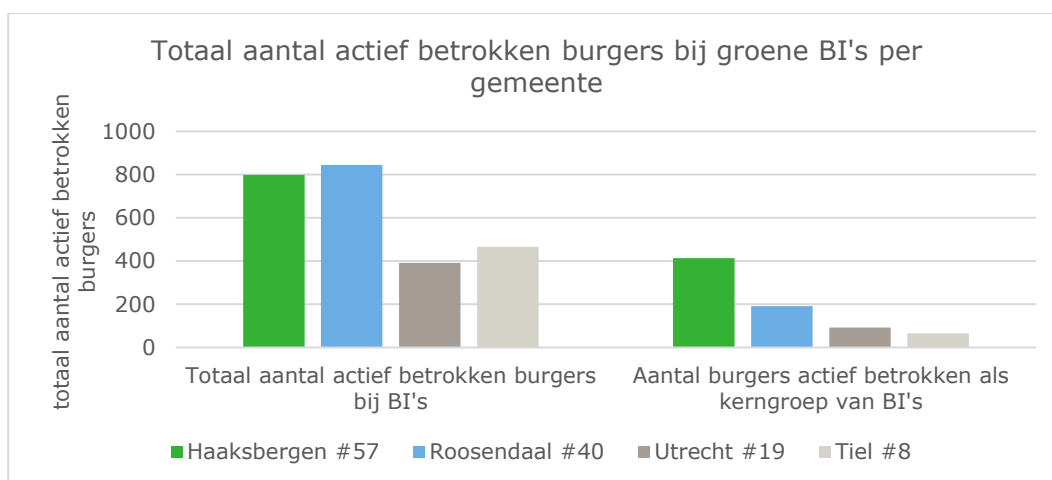
Per initiatief is gevraagd hoeveel mensen actief betrokken zijn bij het initiatief. Er is gevraagd naar alle actief betrokkenen rondom het initiatief en naar het aantal betrokkenen dat de kern vormt van het initiatief. Bij de vraag naar alle actief betrokkenen hebben we aangegeven dat we hier wel actief betrokken bedoelen, dus mensen die ergens aan meedoen en niet mensen die een berichtje 'liken' op facebook of het initiatief op afstand goedkeuren. Met mensen die gezien worden als kernbetrokkenen bedoelen we de mensen die initiatiefnemers zijn, het voortouw nemen bij organisatie en activiteiten en aanspreekpunt zijn voor andere betrokkenen.

Hieronder staat per gemeente het aantal mensen dat actief betrokken is in totaal voor die gemeente (Figuur 1). Het is wel belangrijk te realiseren dat mensen bij meer initiatieven betrokken kunnen zijn en dan dus meerdere keren geteld worden en aan de andere kant konden niet alle initiatieven geïnterviewd worden en kan het aantal een onderschatting zijn. Ook geven we het gemiddelde van het aantal betrokken per initiatief (Figuur 2) en de spreiding (Tabel 3).

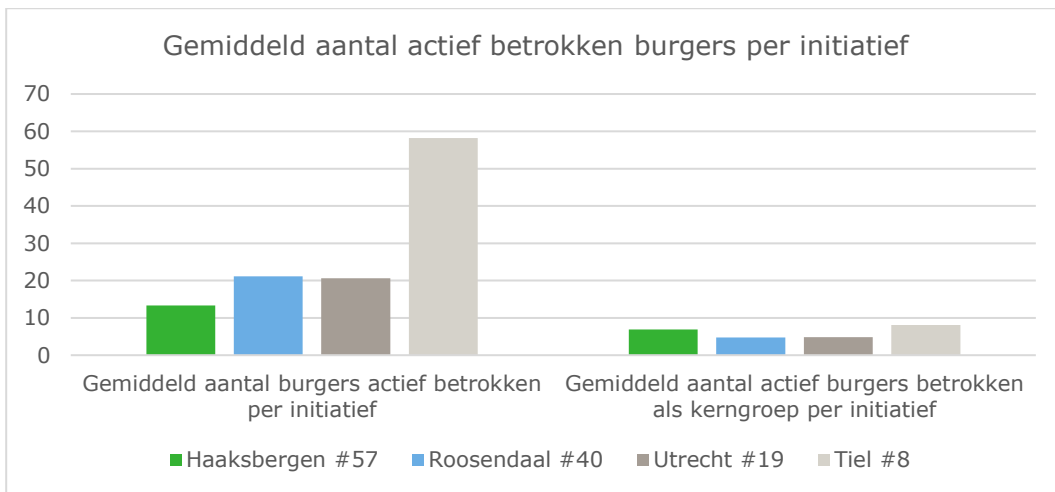
Uit de data-analyse is gebleken dat relatief weinig mensen actief betrokken zijn bij de burgerinitiatieven. In Haaksbergen en Rosendaal ligt het totaal aantal actief betrokken burgers bij de groene burgerinitiatieven in ons onderzoek rond de 800 mensen. Dat is fors hoger dan in Tiel en Utrecht Noordwest (resp. 465 en 391). Dat kan grotendeels worden verklaard door het verschil in het aantal geïnterviewde initiatieven (met resp. 61 en 40 geïnterviewde initiatieven in Haaksbergen en Rosendaal en 9 in Tiel en 23 in Utrecht Noordwest). Daarom is het te verwachten dat het gemiddeld aantal actief betrokkenen dichter bij elkaar ligt; voor Haaksbergen, Rosendaal en Utrecht is dat ook zo, met resp. gemiddeld 13, 21 en 20 betrokkenen per initiatief.

Het aantal actief betrokkenen bij de groene burgerinitiatieven dat we hebben geteld als kern van een initiatief ligt lager, en ook meer op één lijn in de vier gemeenten, tussen de vier en negen mensen (Haaksbergen 7, Rosendaal 5, Utrecht NW 5, en Tiel 8).

Opvallend is het hoge gemiddelde aantal actief betrokken burgers in Tiel. In Tiel is een relatief klein aantal initiatieven aangetroffen, maar het aantal betrokkenen per initiatief is erg groot, met een gemiddeld aantal van 60 totaal betrokken mensen. In Tiel is dat te verklaren doordat verschillende initiatieven werden aangetroffen met een groot aantal (incidenteel) betrokkenen, bijvoorbeeld meer dan 100 aanwezigen bij een georganiseerde bijeenkomst, en een tuin waar 54 gezinnen aan meedoen (en waar in totaal 108 mensen werden geteld) (en nog twee initiatieven met rond de 60 betrokkenen). Ter vergelijking: in Rosendaal is er ook één uitschieter, met 270 betrokkenen, dit is een Volkstuinencomplex - alleen omdat het totaal aantal geïnterviewde initiatieven in Rosendaal zoveel hoger ligt wordt het meer gecorrigeerd dan in Tiel.

Figuur 1: Totaal aantal burgers betrokken bij groene Burgerinitiatieven (BI) per gemeente

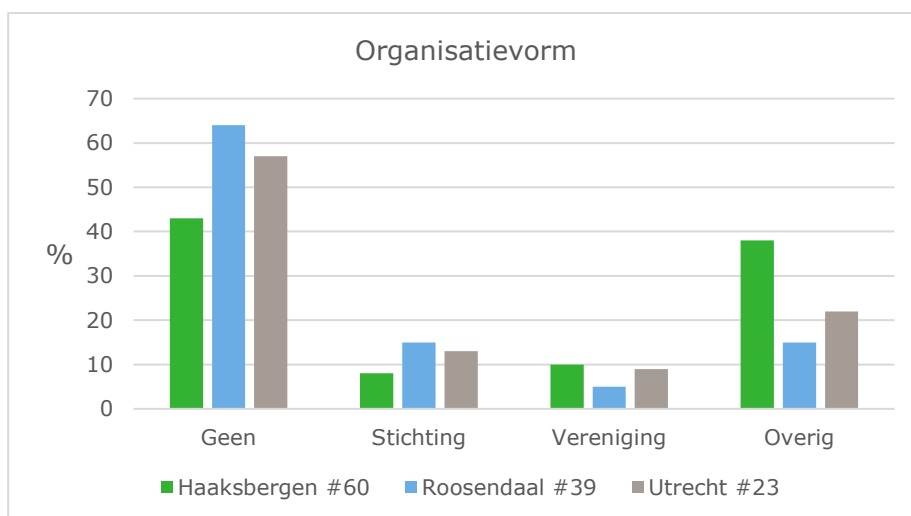
Figuur 2: Gemiddeld aantal betrokken burgers per initiatief

Tabel 3: Spreiding totaal aantal betrokken burgers per initiatief

	Haaksbergen #57	Rosendaal #40	Utrecht #19	Tiel #8
Spreiding totaal aantal actief betrokken burgers	2-100	1-270	3-62	6.5-210
Spreiding totaal aantal actief betrokken burgers als kerngroep van BI's	1-50	1-18	1-15	2-10

3.3 Organisatievorm

In aanvulling op de vraag naar het aantal betrokken burgers, is de vraag (in de gemeenten Haaksbergen, Rosendaal en Utrecht NW⁴) gesteld: 'Wat is de organisatievorm van het burgerinitiatief'. De resultaten staan in Figuur 3. Wat opvalt is dat 'geen organisatievorm' vrij hoog scoort. Het overgrote deel van de respondenten (Haaksbergen 43%, Rosendaal 64% en Utrecht 57%) geeft aan dat er geen organisatievorm is. De meeste burgerinitiatieven zijn dus niet geformaliseerd als organisatie. Stichting en vereniging worden minder aangetroffen. In Haaksbergen scoort de categorie 'overig' ook vrij hoog; dit zijn burgerinitiatieven die vaak aangeven een contract met de gemeente te hebben in het kader van groenadoptie.

Figuur 3: Organisatievorm van burgerinitiatieven

⁴ Deze subvraag is toegevoegd naar aanleiding van ervaringen in de pilot in Tiel.

3.4 Aantal hectare en geografische locatie van groene burgerinitiatieven

Aan de initiatieven is de vraag gesteld hoe groot de fysieke omvang van het gebied is waar hun initiatief betrekking op heeft. De resultaten hiervan staan in Tabel 4.

Tabel 4: Omvang van initiatieven

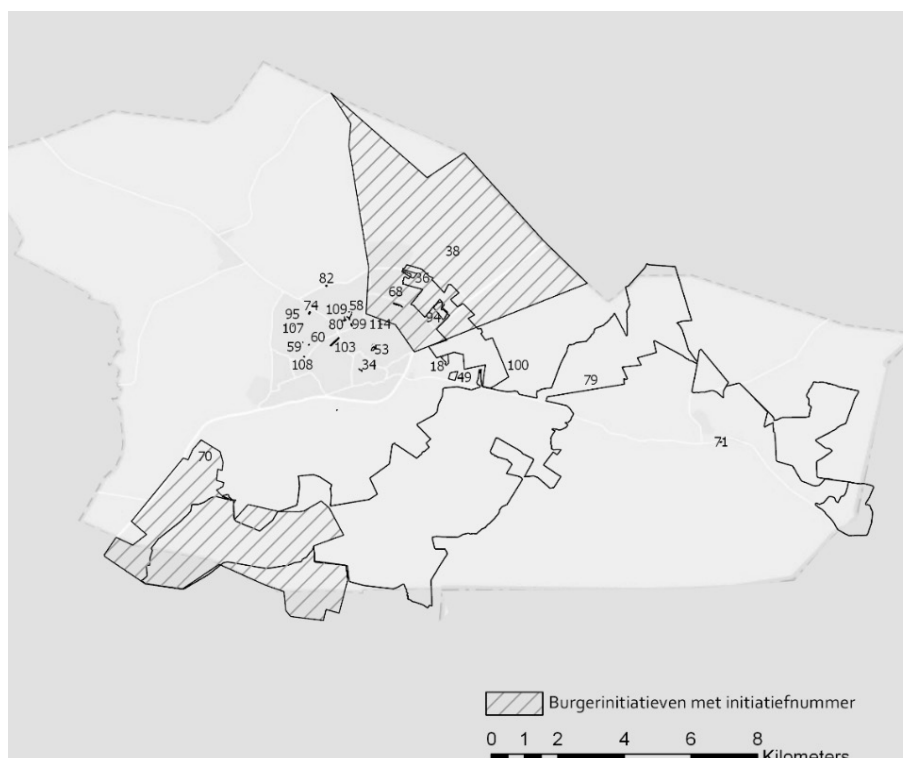
	Haaksbergen	Roosendaal	Utrecht	Tiel
Totaal (ha)	23.741	29,8	4,1	3490
Aantal respondenten	53	26	19	6
Gemiddelde (ha)	448	1,1	0,2	582
Range (m ² / ha)	12,5 m ² -11.000 ha	2,25 m ² - 4,6 ha	21,6 m ² - 2,0 ha	130 m ² - 3481 ha
Mediaan (m ²)	300	2500	600	5000

Als we alle initiatieven van alle vier gemeenten bij elkaar optellen en het gemiddelde nemen komt dat op 255 ha en de mediaan is dan 0,1 ha (1000 m²).

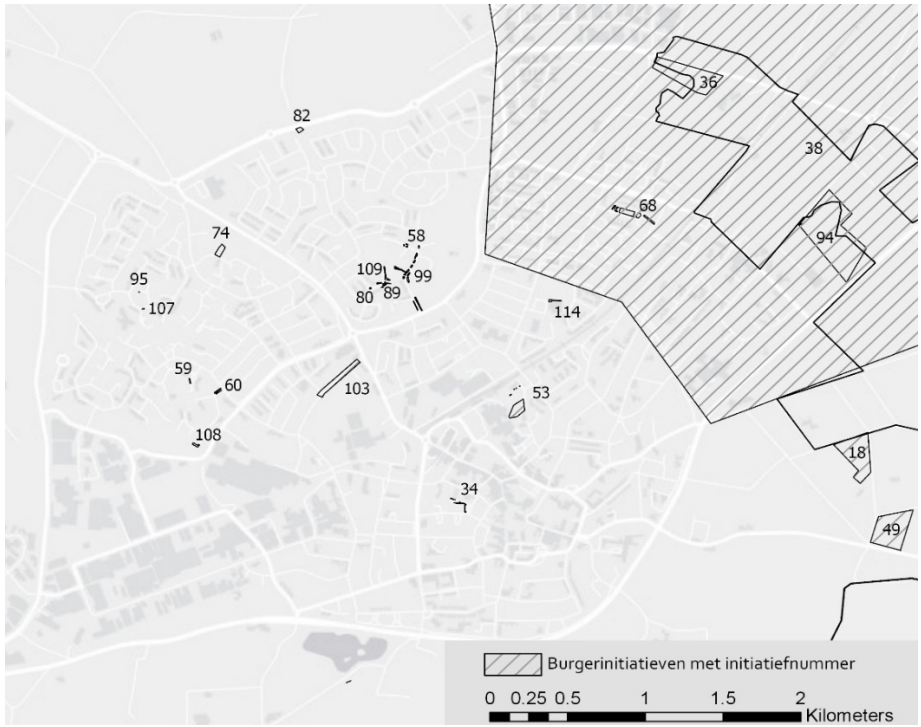
Wat opvalt is dat Haaksbergen de grootste range aan omvang heeft. Twee initiatieven hebben de omvang van de gemeente Haaksbergen opgegeven (11.000 ha). De mediaan van Haaksbergen is daarentegen erg laag vergeleken met de andere gemeenten en dit valt te verklaren door het grote aantal relatief kleine groenadoptie-initiatieven. Utrecht is het totale oppervlak en het gemiddelde het laagst en de range het kleinst.

Het is wel belangrijk te realiseren dat de totale omvang van alle initiatieven moeilijk te interpreteren is. Sommige initiatieven zijn zeer intensief bezig op een klein stukje grond (bijvoorbeeld 100 bomen planten op een veldje) of een moestuin midden in een wijk, terwijl anderen een heel groot actiegebied hebben van honderden hectaren, waar ze eens per jaar zwerfafval verzamelen.

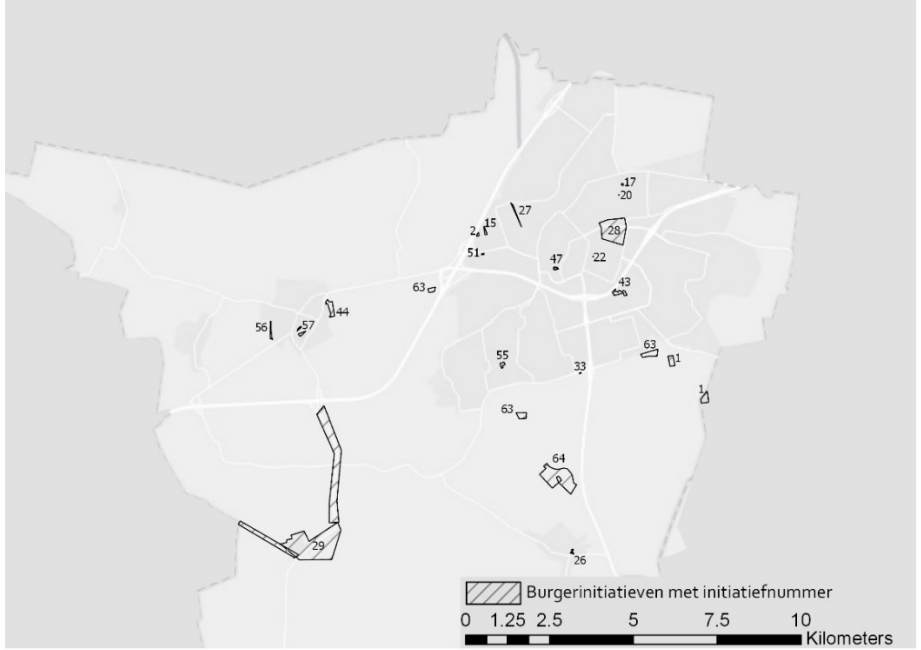
Daarnaast is aan de initiatiefnemers gevraagd het gebied waarop hun initiatief betrekking heeft in te tekenen op een google-maps applicatie. Niet alle initiatieven hebben dit gedaan. Voor Haaksbergen heeft dit kaartjes opgeleverd die weergegeven zijn in Figuur 4 en Figuur 5. Voor Roosendaal staan de kaartjes in Figuur 6 en Figuur 7.

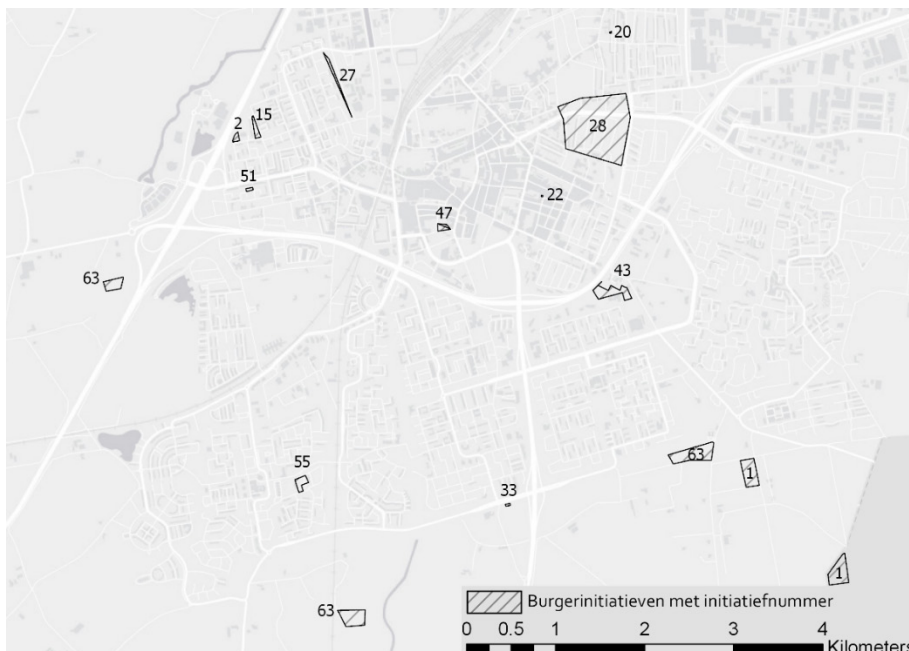
Figuur 4: Ingetekende burgerinitiatieven in Haaksbergen.

Figuur 5: Ingetekende burgerinitiatieven in Haaksbergen ingezoomd op bebouwde kom.

Figuur 6: Ingetekende burgerinitiatieven in Roosendaal

Figuur 7: Ingetekende burgerinitiatieven in Roosendaal ingezoomd op bebouwde kom.

3.5 Hulpbronnen die gebruikt worden bij groene burgerinitiatieven

Hulpbronnen zijn de input die nodig zijn om een burgerinitiatief te realiseren, zoals financiering, materiële hulpbronnen zoals gereedschap en immateriële hulpbronnen zoals mankracht en allerlei soorten kennis en deskundigheid (Mattijssen *et al.*, 2015). In de interviews is hier uitgebreid aandacht besteed. Er is ingegaan op de inzet van de hulpbronnen grond, geld, kennis en menskracht bij de realisatie van burgerinitiatieven.

3.5.1 Grond

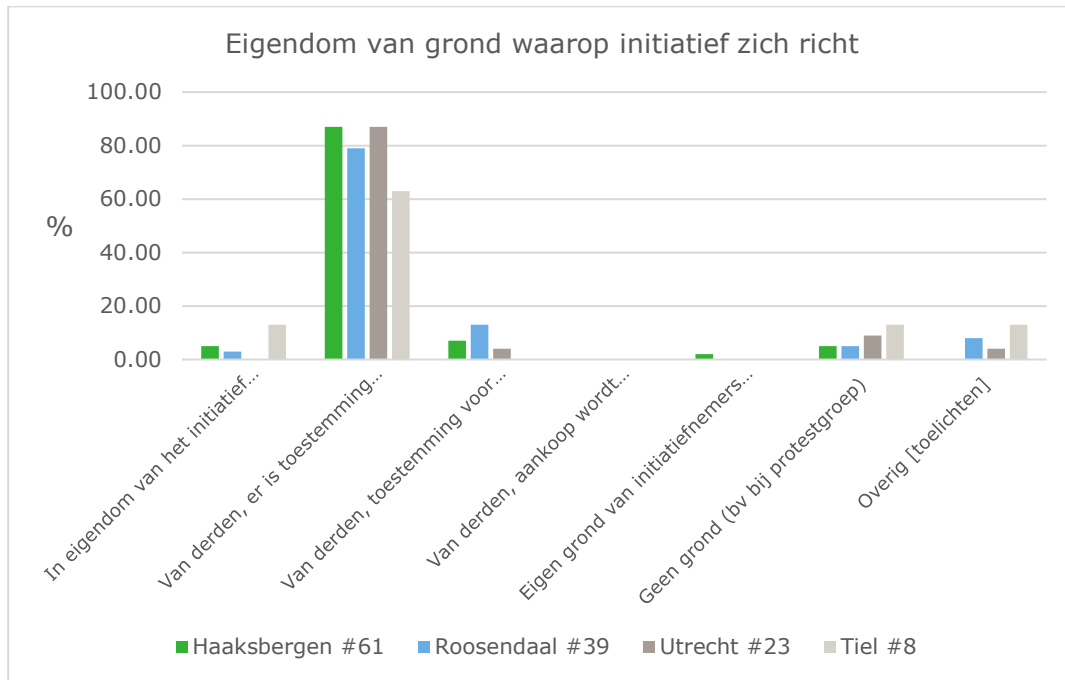
De vraag die hier gesteld wordt is van wie is de grond waar het initiatief zich op richt / waar u actief bent? De antwoorden staan in Figuur 8. De antwoordopties zijn:

- In eigendom van het initiatief zelf, d.w.z. gekocht van derden;
- Van derden, er is toestemming voor gebruik;
- Van derden, toestemming voor gebruik wordt nagestreefd (dit wil zeggen dat men nog bezig is om het gebruik van de grond voor elkaar te krijgen);
- Van derden, aankoop wordt nagestreefd;
- Eigen grond van initiatiefnemers zelf;
- Geen grond (bv bij protestgroep);
- Overig.

Wat opvalt is dat bij het overgrote deel van de initiatieven in alle vier gemeenten het terrein van de burgerinitiatieven eigendom is van derden, met toestemming voor gebruik. In veruit de meeste gevallen is de gemeente de eigenaar. In Haaksbergen wordt een aantal keren ook agrariërs of TBO's en een keer een stichting als eigenaar genoemd. In Roosendaal worden ook Brabants Landschap, het Waterschap en het bisdom genoemd. In Utrecht worden naast de gemeente nog de woningbouwvereniging en een stichting als eigenaar genoemd. In Tiel wordt naast de gemeente een aparte stichting genoemd die is opgericht om de woonfunctie veilig te stellen, maar zonder particulier eigendom. De optie geen grond wordt in alle vier de gemeenten door één of twee initiatieven genoemd. In Utrecht betreft het een initiatiefgroep die een groep Iepen wil behouden en een alternatief plan voor het gebied wil dan de gemeente voor ogen heeft. In Roosendaal gaat het om twee initiatieven die zich inzetten voor een bepaald dier (egels en zwaluwen). In Haaksbergen gaat

het om een initiatief waar de inpassing N18/afwaardering oude N18 centraal staat en een initiatief waarin het hoofdoel is een verdienmodel voor Haaksbergen waarin natuur centraal staat te maken.

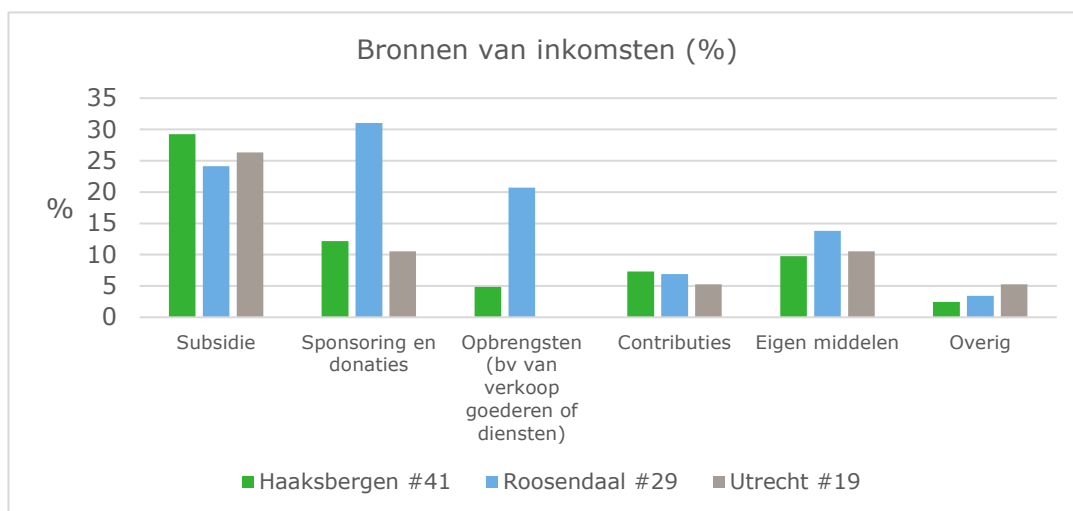
De optie 'Van derden, aankoop wordt nagestreefd' wordt geen enkele keer genoemd. Alleen één initiatief in Haaksbergen heeft de grond in eigen bezit.

Figuur 8: Eigendom van grond waarop initiatief zich richt

3.5.2 Bronnen van inkomsten

Bij deze vraag wordt gevraagd naar wat de bronnen van inkomsten van de burgerinitiatieven zijn (Figuur 9). Opvallend is dat bij Haaksbergen en Utrecht subsidie de grootste bron van inkomsten (grootste gerekend met inkomsten) van de ondervraagde initiatieven is en dat in Roosendaal sponsoring en donaties de grootste bron van inkomsten (grootste gerekend met inkomsten) voor de initiatieven zijn. In Roosendaal worden ook subsidie en opbrengsten relatief vaak genoemd. In figuur 9 zien we een gevarieerd beeld want in Haaksbergen wordt het meeste geld via subsidies en sponsoring en donaties verkregen, in Roosendaal juist met contributies en eigen middelen en in Utrecht met name via subsidies.

Figuur 9: Bronnen van inkomsten (%)

In Tabel 5 staan de gemiddelden gegeven van de bronnen van inkomsten van de initiatieven per gemeente. Het gaat hier om gemiddelden van de bedragen voor de initiatieven die een bedrag ontvangen hebben.

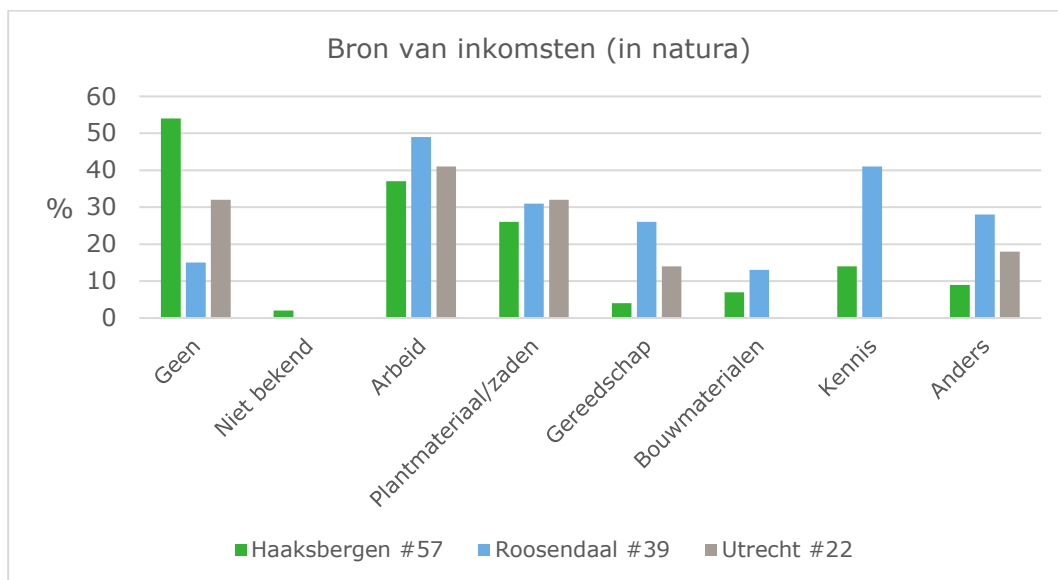
Tabel 5: Gemiddelde ontvangen bedrag per categorie bron van inkomsten per gemeente

	Haaksbergen	Roosendaal	Utrecht
Subsidie	2304	1786	3600
Sponsoring en donaties	2689	673	150
Opbrengsten (bv van verkoop goederen of diensten)	900	1204	
Contributies	315	24375	1641
Eigen middelen	242	13280	1040
Overig	540	9000	3000

Met name Roosendaal valt op en dat komt doordat in de categorieën contributies, eigen middelen en overig, telkens één initiatief een relatief groot bedrag (ontvangen) heeft. Eén initiatief in Roosendaal heeft 24.375 euro aan contributie ontvangen en dat is ook gelijk de enige in deze categorie. Een initiatief in Roosendaal heeft 34.740 euro aan eigen middelen ingebracht en heeft daardoor het gemiddelde in die categorie van Roosendaal erg verhoogd. Ten slotte, een initiatief in Roosendaal heeft 9000 euro als bijdrage van de gemeente gekregen (overige categorie) en ook hier was het de enige in deze categorie. Deze drie initiatieven zorgen ervoor dat het beeld in Roosendaal wat betreft contributies, eigen middelen en overig heel anders is dan bij de anderen gemeenten.

Ook is gevraagd naar de bijdragen in natura die de initiatieven hebben ontvangen (Figuur 10). Wat opvalt in de resultaten van de vraag over bronnen van inkomsten in natura is dat bij Haaksbergen veel initiatieven (55%) aangeven dit niet te ontvangen, maar alle typen inkomsten in natura worden wel genoemd, zij het minder dan bij Roosendaal. In Utrecht worden kennis en bouwmaterialen niet genoemd.

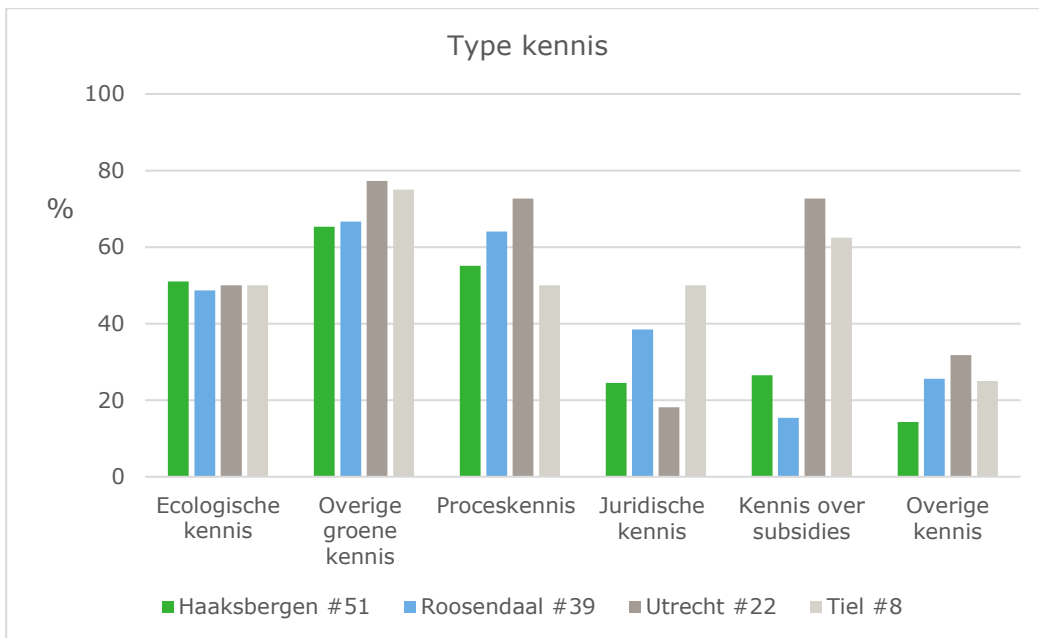
NB deze vragen zijn bij Tiel niet of op een andere manier gesteld.

Figuur 10: Bron van inkomsten in natura

3.5.3 Kennis

De vraag is gesteld: welke kennis is tot nu ingezet voor het realiseren van het initiatief? De resultaten zijn te zien in Figuur 11.

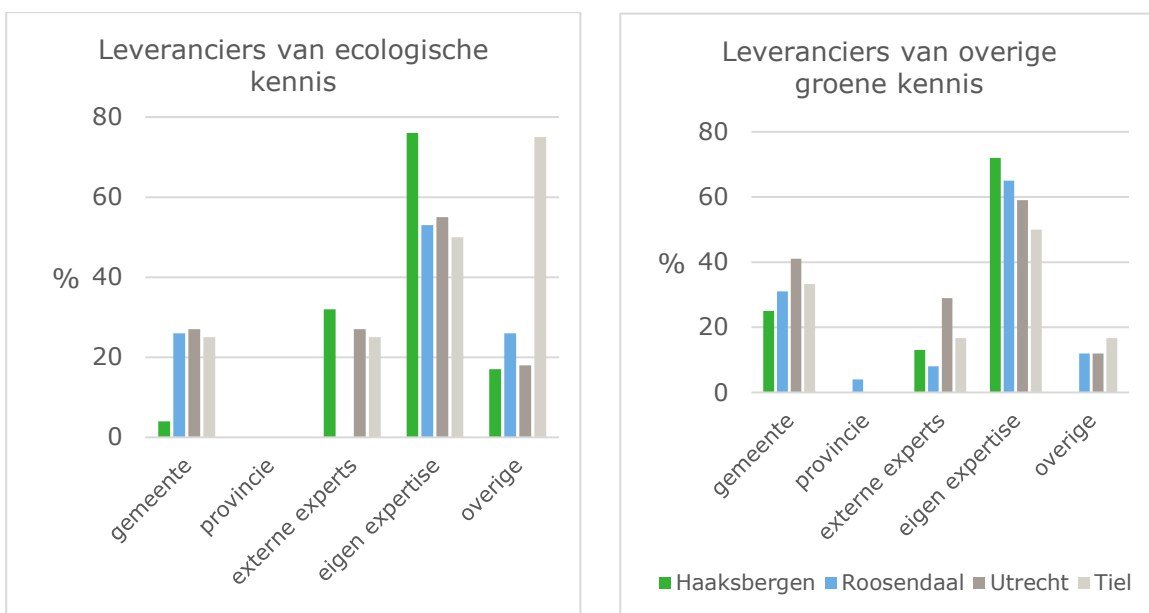

Figuur 11: Kennis die ingezet is om een initiatief te realiseren

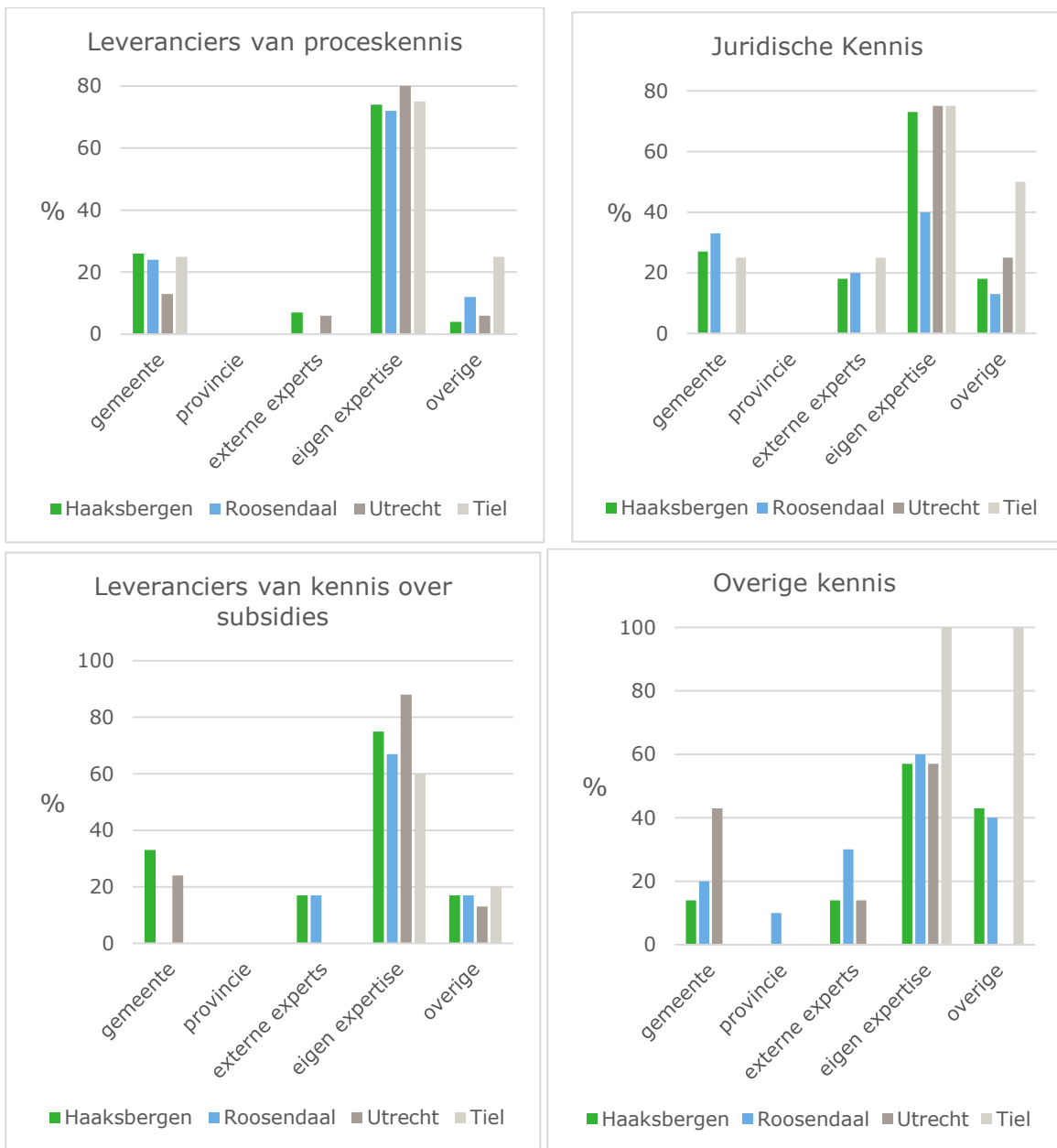
Rond de 50% van de initiatieven in alle vier de gemeenten geeft aan ecologische kennis te benutten. In zowel Roosendaal als Haaksbergen scoren overige groene kennis en proceskennis het hoogst. Dat geldt voor Utrecht en Tiel ook, maar in deze gemeenten is ook de benutting van kennis over subsidies hoog en in Tiel is bij 50% van de initiatieven ook juridische kennis ingezet.

Ten aanzien van de inzet van kennis is steeds doorgevraagd: wie leverde die kennis (Figuur 12)? Uit de enquête blijkt dat voor alle typen kennis in alle gemeenten het meest gegeven antwoord is: eigen expertise. Opvallend is dat de provincie niet tot nauwelijks een bron van kennis is voor de initiatieven. De gemeente is wel een bron van kennis.

Opvallend is dat in Roosendaal en Tiel de gemeente geen kennisleverancier is voor kennis over subsidies. Twee keer zien we een opvallende uitschieter in Tiel: een hoge score voor 'overige' als Leverancier ecologische kennis (75% - namelijk drie van de vier initiatieven die deze vraag hebben beantwoord heeft dit aangekruist), en 'overige' en 'eigen expertise' als Leverancier van overige kennis (100% - 2 initiatieven hebben deze vraag beantwoord en beide deze opties aangekruist). Het lage aantal respondenten is hier dus de verklaring voor de hoge scores.

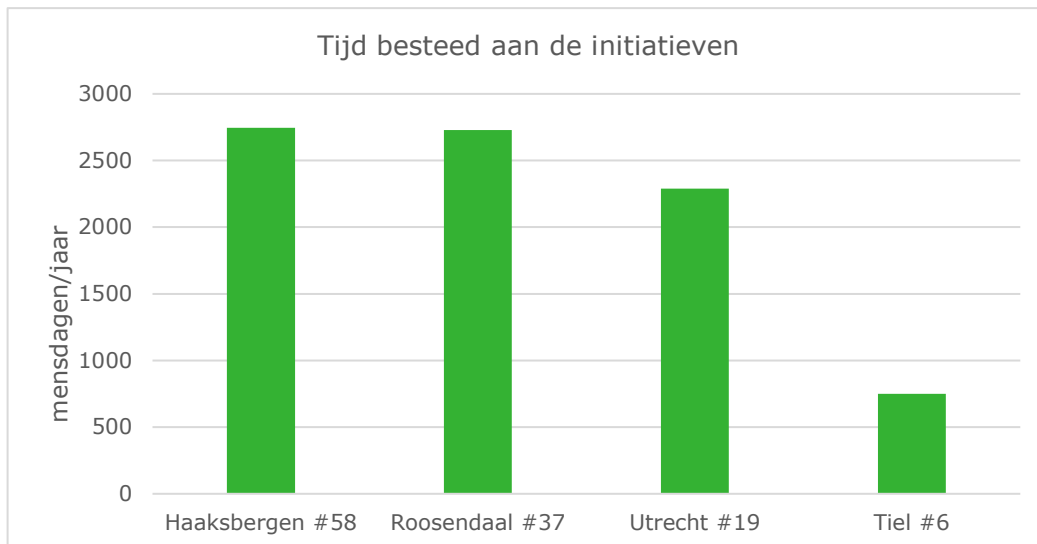
Figuur 12: Kennisleveranciers per type kennis

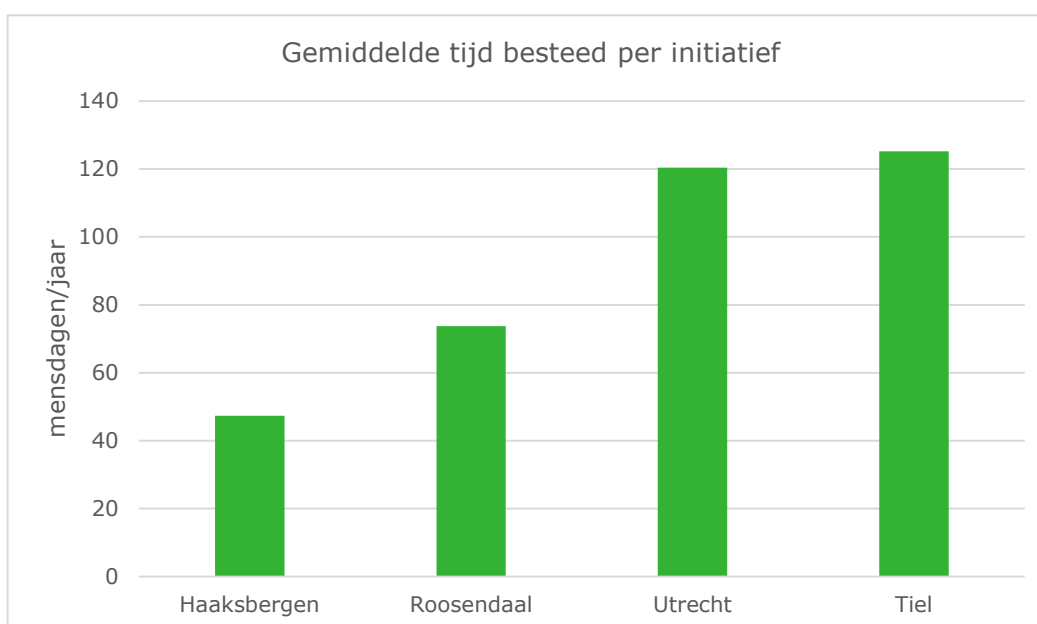
Figuur 12 (vervolg): Kennisleveranciers per type kennis

3.5.4 Menskracht

De volgende vraag die aan de initiatieven is gesteld luidt: Hoeveel mensdagen per jaar worden er aan het initiatief besteed? In Figuur 13 staat de totale hoeveelheid tijd die per gemeente besteed is aan de initiatieven. Voor Haaksbergen en Rosendaal ligt dat gelijk. In Tiel is de tijdsbesteding fors minder, maar dat is ook niet verrassend aangezien de hoeveelheid geïnventariseerde burgerinitiatieven daar veel lager ligt. In Figuur 14 staat de gemiddelde tijd besteed per initiatief, en hier zien we een omgekeerd beeld. Dit komt omdat er met name in Haaksbergen, maar ook in Rosendaal meer kleine groenbeheer initiatieven zijn, waar over het algemeen minder tijd aan wordt besteed dan aan de andere initiatieven.

Figuur 13: Totale hoeveelheid tijd besteed aan initiatieven (mensdagen/jaar)

Figuur 14: Gemiddelde hoeveelheid tijd besteed aan initiatieven (mensdagen/jaar)

3.6 Externe actoren actief betrokken bij groene burgerinitiatieven

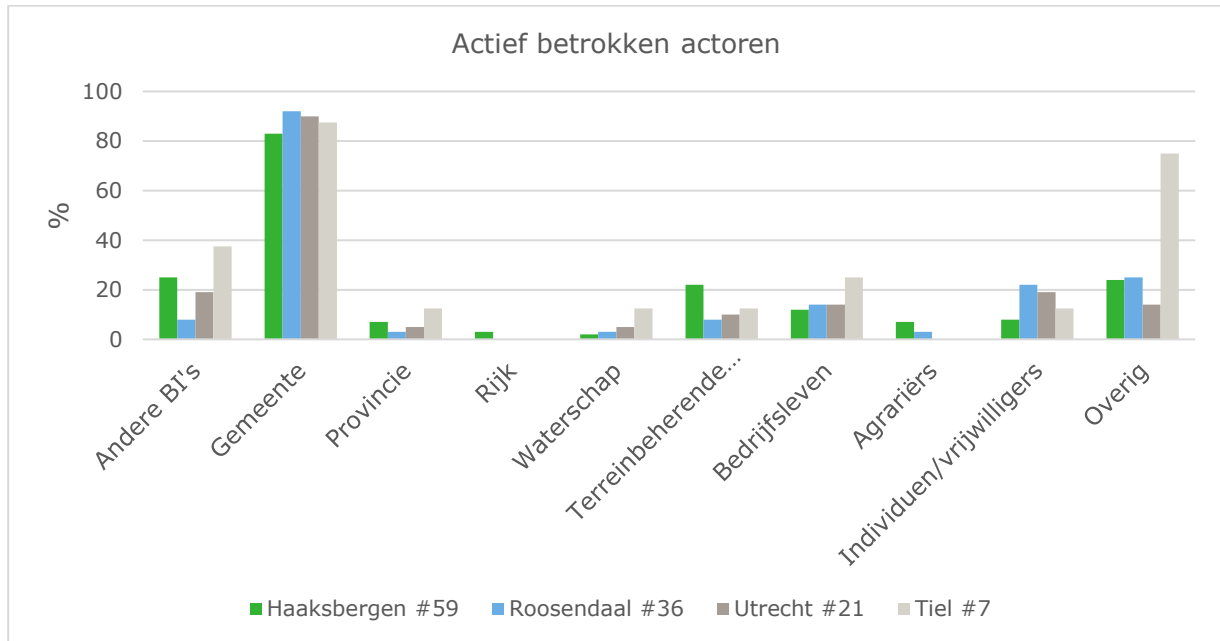
De vraag werd gesteld: welke partijen zijn volgens de respondent buiten de eigen organisatie nog meer actief betrokken bij het initiatief?

Er is een gelijkennis in de resultaten tussen de drie gemeenten: de 'andere partij die actief betrokken is' die door het grootste percentage van de initiatieven wordt genoemd, is de gemeente (Haaksbergen 83%, Rosendaal 92%, Utrecht NW 90% en Tiel 88%). Dit is een flink hoger percentage dan de andere mogelijke partijen die door de initiatieven worden genoemd als actief betrokken. Alleen de gemeente Tiel wijkt af, want daar wordt door alle initiatieven ook de categorie 'overig' genoemd. Ze benoemen hier meerdere malen woningcoöperaties, welzijnsinstellingen, verenigingen en stichtingen.

In Rosendaal is 'overig' de categorie die als tweede het vaakst genoemd wordt, met 25% en hier worden de welzijnsgroep Wijzijn en woningbouwvereniging Alleewonen meermalen genoemd. Verder

worden ook politieke partijen en Veilig Verkeer Nederland genoemd. Bij Haaksbergen zijn zowel andere Burgerinitiatieven (25%), als de categorie 'overig' (24%) de meest ingevulde categorie van partijen waarmee wordt samengewerkt. In Tiel is andere burgerinitiatieven de derde met 37%.

Bij Haaksbergen zijn terreinbeherende organisaties (TBO's) een samenwerkingspartner met een redelijk groot percentage van de burgerinitiatieven (23%), terwijl dit in de andere gemeenten minder hoog scoort. In Tiel wordt ook het bedrijfsleven nog relatief vaak genoemd.

Figuur 15: Actoren actief betrokken bij de initiatieven

3.7 Doelstellingen van groene burgerinitiatieven

Gevraagd is wat de belangrijkste doelstelling van het groene burgerinitiatief is. De mogelijke antwoordopties waren:

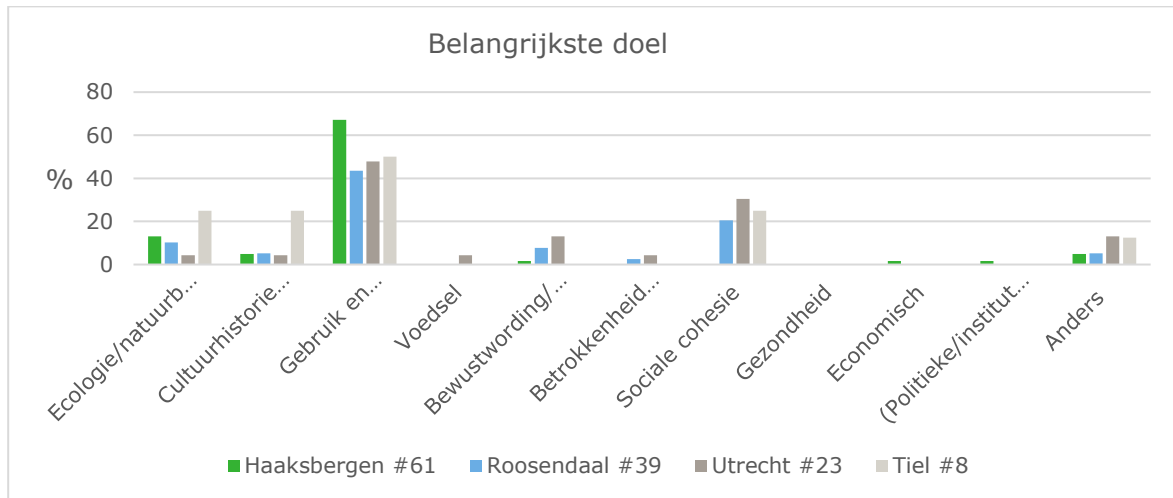
- Ecologie/natuurbescherming
- Cultuurhistorie en/of landschap
- Gebruik en beleving
- Voedsel
- Bewustwording/educatie
- Betrokkenheid bij beheer of behoud groen
- Sociale cohesie
- Gezondheid
- Economisch
- (Politieke/institutionele) beïnvloeding
- Anders

In Figuur 16 worden de resultaten weergegeven.

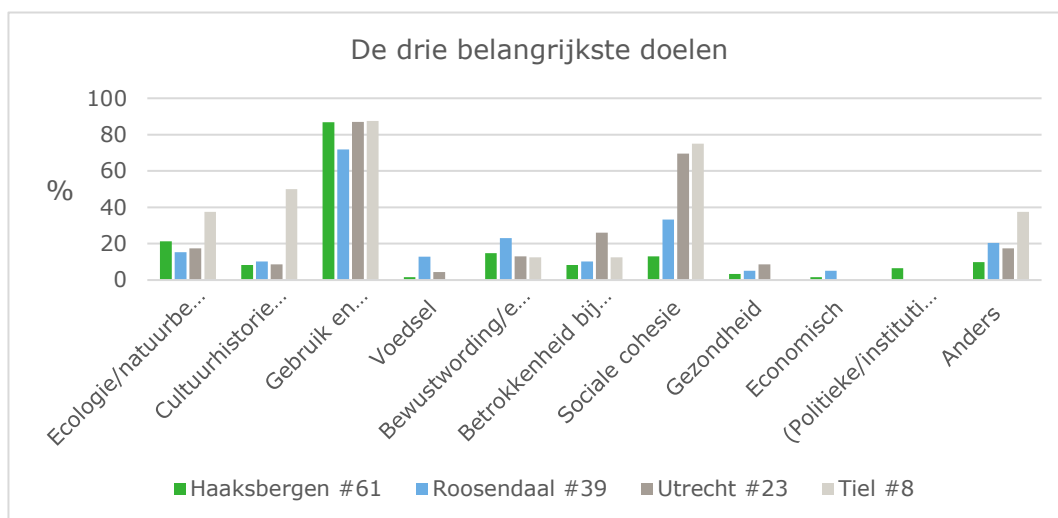
In zowel Tiel als Roosendaal, Haaksbergen en Utrecht NW, heeft de belangrijkste doelstelling van de initiatieven betrekking op gebruik en beleving. Dit is in onze monitor omschreven als: Burgerinitiatieven die betrekking hebben op het benutten van groen voor menselijk gebruik, zoals het verfraaien van de stad of het landschap, het bieden van ruimte voor activiteiten, het bieden van toegang tot groen of natuur, het stimuleren van natuurrecreatie, het bieden van natuurlijke speelruimte voor kinderen of het verbeteren van de kwaliteit van de leefomgeving (Vullings *et al.*, 2018).

Ecologie/natuurbescherming is de categorie die in Haaksbergen en Tiel na gebruik en beleving het vaakst wordt benoemd als belangrijkste doel, in Tiel samen met cultuurhistorie en sociale cohesie. In Roosendaal worden na gebruik en beleving sociale cohesie als tweede als belangrijkste doel en ecologie als derde als belangrijkste doel genoemd. In Haaksbergen wordt sociale cohesie 0 keer genoemd als belangrijkste doel en wordt cultuurhistorie en anders als derde genoemd bij belangrijkste doel.

Ook is gevraagd welke drie doelen de belangrijkste zijn. De antwoorden hierop staan in Figuur 17. Gebruik en beleving en sociale cohesie zijn het vaakst een van de drie belangrijkste doelen.

Figuur 16: Belangrijkste doelstelling van de initiatieven

Figuur 17: De drie belangrijkste doelen

3.8 Type groen waarop burgerinitiatief betrekking heeft

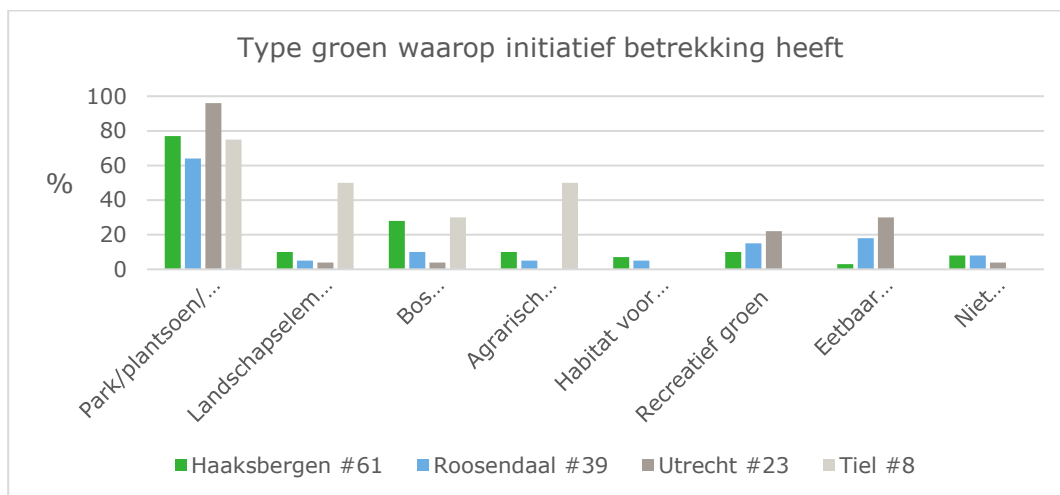
De aanvullende vraag 'Op wat voor groen heeft het burgerinitiatief betrekking?' kon geantwoord worden met de volgende antwoorden:

- Park/plantsoen/stadsgroen/tuin
- Landschapselementen
- Bos /heide/overige natuur
- Agrarisch groen/grasland
- Habitat voor specifieke soorten
- Recreatief groen
- Eetbaar groen/moestuin
- Niet specifiek/overig

De resultaten van de monitor in de vier gemeenten leveren een vergelijkbaar beeld op (Figuur 18): het overgrote deel van de initiatieven die deze vraag hebben beantwoord, heeft een doelstelling voor park/plantsoen/ stadsgroen/tuin (resp. 77, 64, 95 en 75%). Mogelijk is deze uitkomst te verklaren door het aandeel groenadoptie-projecten.

Bij Haaksbergen komt de categorie Bos/heide/overige natuur op de tweede plaats: bijna 30% van de initiatieven zegt hierop gericht te zijn. Eetbaar groen/ moestuin is in Haaksbergen de minst genoemde categorie, met een percentage van maar 3% van de initiatieven wiens doelstelling hierop is gericht. Terwijl eetbaar groen/moestuin in Roosendaal en Utrecht als tweede worden genoemd (18%, 30%), en recreatief groen op de derde plaats komt (15 en 22%).

In Tiel antwoordt 50% van de gevraagde initiatieven dat hun initiatief betrekking heeft op agrarisch groen/grasland en landschapselementen. In de pilot met Tiel waren eetbaar groen en recreatief groen nog geen antwoordopties.

Figuur 18: Type groen waarop burgerinitiatief betrekking heeft

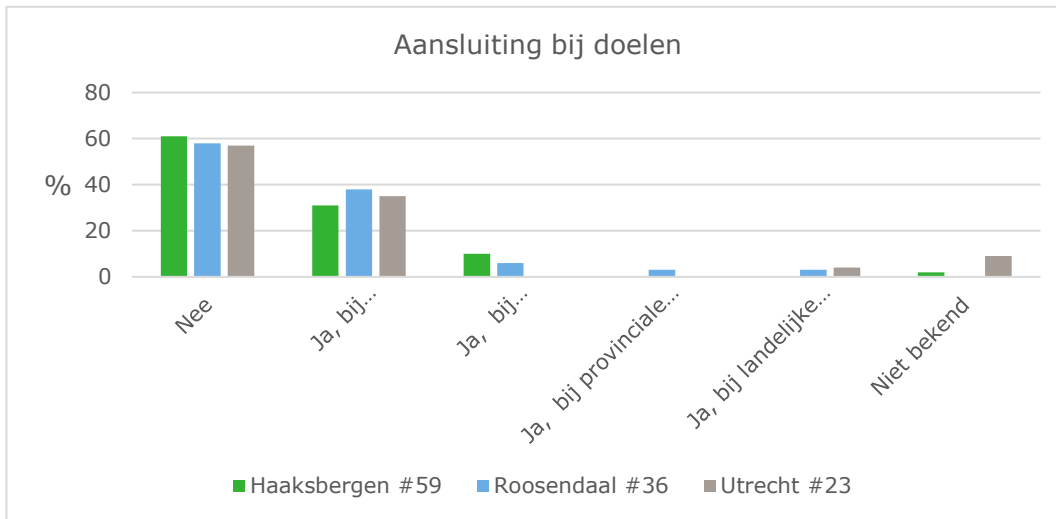
3.9 Aansluiting bij doelstellingen van anderen

Vervolgens is gevraagd of het initiatief aansluiting heeft gezocht bij doelstellingen van overheden en andere organisaties. De mogelijke antwoordopties waren:

- Nee
- Ja, bij gemeentedoelen
- Ja, bij doelen van landschaps-/natuurorganisaties
- Ja, bij provinciale doelen
- Ja, bij landelijke doelen
- Niet bekend

De resultaten van de monitor leveren in de gemeenten Haaksbergen en Roosendaal een vergelijkbaar beeld op (in Tiel is deze vraag niet gesteld): Het grootste percentage van de initiatieven die deze vraag hebben beantwoord in beide gemeenten, zegt dat er geen aansluiting is gezocht met doelen van anderen. De meeste aansluiting werd in beide gemeenten gezocht bij gemeentedoelen (rond de 30% van degene die deze vraag hebben beantwoord).

Nog een flink lager percentage van de initiatieven zocht aansluiting bij doelen van landschaps- en natuurorganisaties (in beide gemeenten rond de 10% van de initiatieven), en vrijwel geen van de initiatieven zocht aansluiting bij doelen van de provincie of rijksoverheid. In Utrecht Noordwest werd geen aansluiting gezocht bij landschaps- en natuurorganisaties. Een mogelijke oorzaak hiervan kan zijn dat in Utrecht niet in het buitengebied is gezocht naar initiatieven. In de andere gemeenten is dat wel gebeurt (zie ook Vullings *et al.*, 2018).

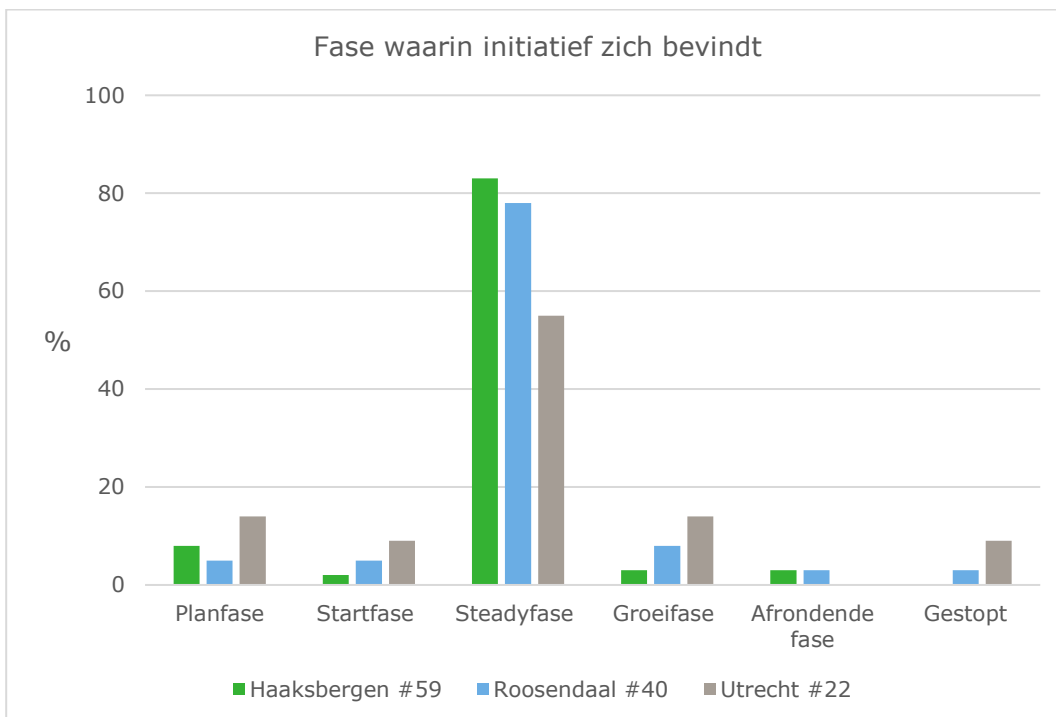
Figuur 19: Aansluiting bij doelen van anderen

3.10 Fase waarin groene burgerinitiatief zich bevindt

De vraag is gesteld in welke fase het initiatief zich bevindt. De antwoord-categorieën zijn als volgt omschreven:

- Planfase: plannen maken
- Startfase: schop gaat de grond in/start acties
- Steady fase: wil in huidige vorm duurzaam blijven bestaan
- Groeifase: bestaan al enige tijd en hebben al iets bereikt, maar nog groeiambities
- Afrondende fase: toewerken naar stoppen
- Gestopt

Veruit de meeste initiatieven bevinden zich in de steady fase (zie Figuur 20).

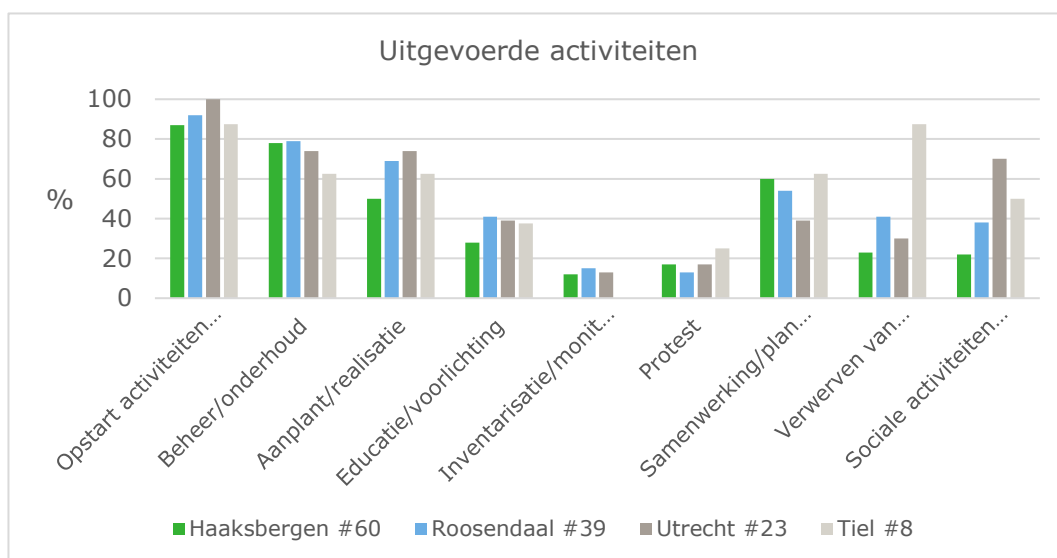
Figuur 20: Fase waarin initiatief zich bevindt

3.11 Gerealiseerde activiteiten van groene burgerinitiatieven

Gevraagd is welke activiteiten er tot nu toe uitgevoerd zijn in het kader van het burgerinitiatief. De mogelijke antwoordopties zijn:

- Opstart-activiteiten (bijv. de organisatie op poten zetten)
- Beheer/onderhoud
- Aanplant/realisatie
- Educatie/voorlichting
- Inventarisatie/monitoring
- Protest
- Samenwerking/planvorming/inspraak richting overheden
- Verwerven van hulpbronnen (bv geld, grond, kennis)
- Sociale activiteiten (bv gericht op ontmoeting; gezelligheid; doelgroep activiteiten)
- Overige.

De resultaten zijn te zien in Figuur 21. Het overgrote deel van de initiatieven in alle gemeenten geeft aan opstart-activiteiten te hebben uitgevoerd. Er zijn weinig verschillen in de verdeling van antwoorden per gemeenten. Er zijn vooral veel initiatieven die aan beheer en onderhoud en aanplant en realisatie doen. Ook veel initiatieven geven aan dat ze planvorming en samenwerking hebben gedaan. Bij Tiel is ook het verwerven van hulpbronnen een activiteit die vaak wordt genoemd en bij Utrecht worden de sociale activiteiten veel genoemd. De optie inventarisatie/monitoring wordt het minst vaak genoemd en ook de optie protest wordt niet vaak genoemd. Alle opties worden door alle gemeenten genoemd met de uitzondering van de optie inventarisatie/monitoring, die wordt in Tiel niet genoemd.

Figuur 21: Activiteiten uitgevoerd in kader van initiatief

3.12 Ecologisch gepercipieerd effect van groene burgerinitiatieven

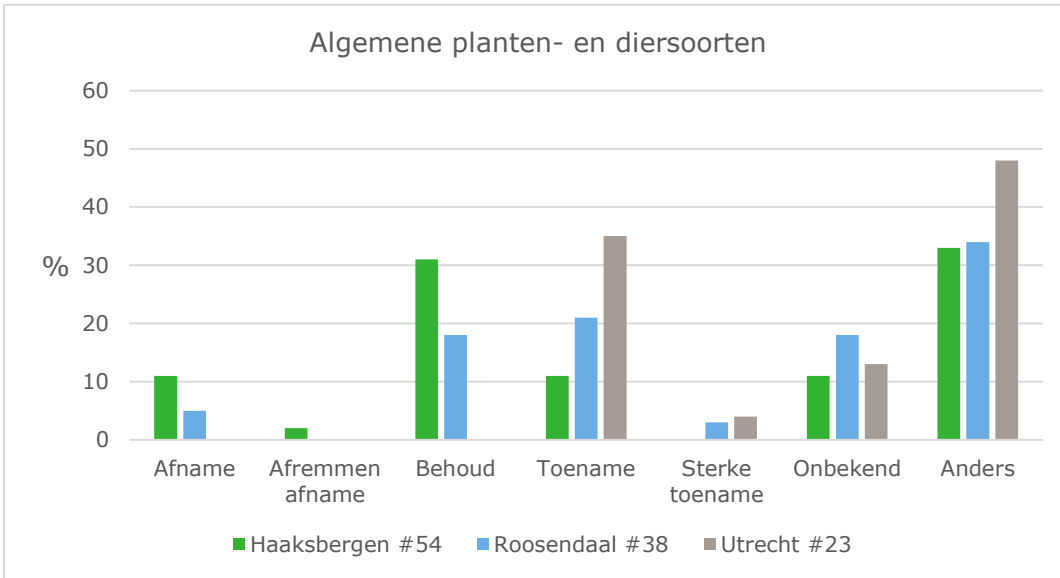
3.12.1 Effect van initiatief op algemene planten- en diersoorten

De vraag die is gesteld luidt: Heeft het initiatief volgens u effect op algemene (planten- en dier) soorten die al aanwezig waren? De resultaten staan in Figuur 22.

Wat opvalt is dat bij deze vraag in Haaksbergen evenveel initiatieven (11%) een afname als een toename melden, verder worden ook bijna even vaak de opties behoud en anders genoemd (31 en

33%). In Roosendaal wordt de optie toename net iets vaker genoemd dan behoud, maar wordt de optie anders het meest genoemd. In Utrecht noemt 35% van de initiatieven een toename, alleen de optie anders wordt in Utrecht nog vaker gegeven. De antwoord-opties 'nee', 'anders' en 'onbekend' scoren allemaal hoger. De hoge score van antwoordopties anders en onbekend wijzen erop dat de initiatieven dat ze het effect op algemene soorten op andere manieren of niet meten (zie hieronder de vraag over monitoring). In Haaksbergen is de optie anders soms gekozen omdat groenadoptie initiatieven de ene 'algemene plantensoort' vervangen door een andere 'algemene plantensoort'. Dan krijg je in principe afname bij eerste ecologisch effect vraag en toename bij tweede ecologisch effectvraag.

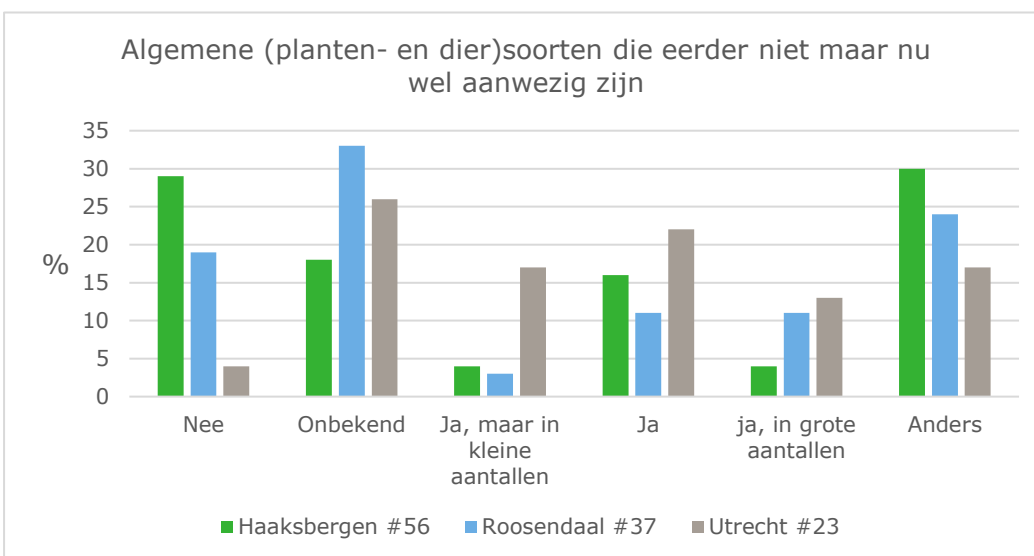
(NB - In Tiel is deze vraag niet op vergelijkbare wijze gesteld)

Figuur 22: Algemene planten- en diersoorten

De volgende vraag die is gesteld luidt: Zijn er algemene (planten- en dier)soorten die eerder niet maar nu wel aanwezig zijn in het gebied? De resultaten staan in Figuur 23.

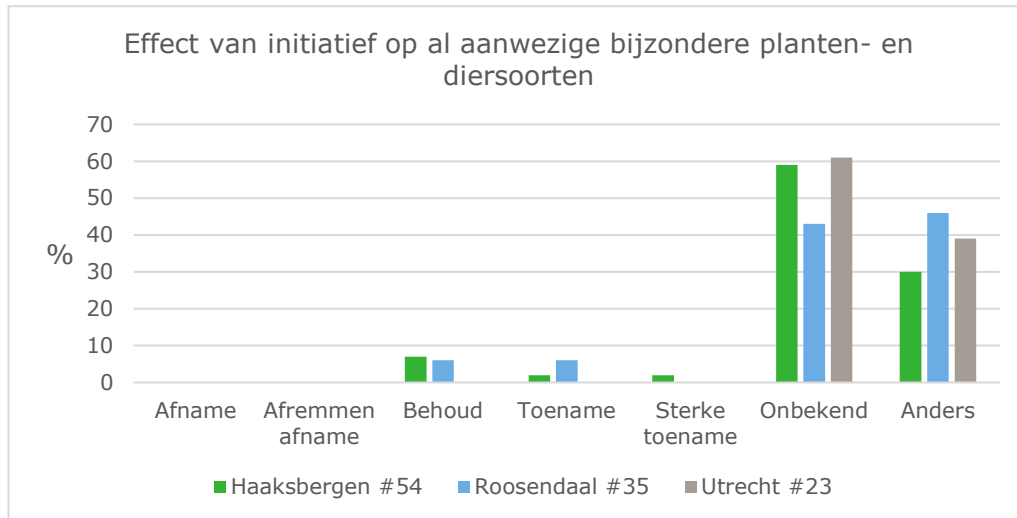
De antwoorden nee, onbekend en anders worden in Haaksbergen en Roosendaal het meest genoemd. In Utrecht wordt wel onbekend vaak genoemd, maar daarna ook de drie 'ja' antwoorden. Van de drie 'ja' antwoorden wordt bij alle drie de gemeenten de 'gewone' ja het meest aangevinkt. De hoge score van antwoordopties anders en onbekend hoeven er niet op te wijzen dat de initiatieven slecht scoren op dit ecologische effect, maar dat ze dit anders, of niet meten (zie par. 3.16 en figuur 35).

Figuur 23: Algemene soorten die eerder niet maar nu wel aanwezig zijn

3.12.2 Effect van initiatief op bijzondere planten- en diersoorten (rode lijst)

Op de vraag Wat is volgens u het effect van het initiatief op reeds aanwezige bijzondere soorten (rode lijst) geeft Figuur 24 de antwoorden van de initiatieven weer. Veruit de meeste initiatieven geven aan dat het onbekend of anders is. Maar een enkeling geeft behoud, toename of sterke toename als antwoord. Geen enkel initiatief heeft geantwoord dat er sprake van een afname is.

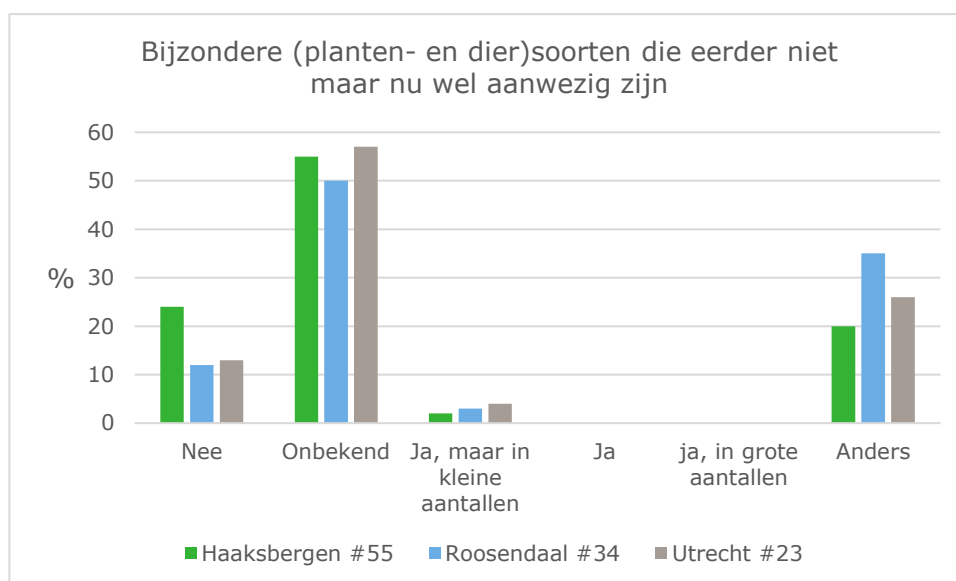
Figuur 24: Effect van initiatief op al aanwezige bijzondere planten- en diersoorten

De volgende vraag over dit onderwerp was: zijn er zeldzame planten- en diersoorten die eerder niet maar nu wel aanwezig zijn in het gebied dank zij het initiatief?

Op deze vraag is door 0% van de initiatieven die deze vraag hebben beantwoord het antwoord ja aangevinkt (zie Figuur 25). Maar 'ja, in kleine aantallen' wordt, heel beperkt, aangevinkt, in iedere gemeente door 1 initiatief. Nee, onbekend en anders scoren weer hoger.

Wat eruit springt is dat de antwoord opties 'anders' en 'onbekend' hoog scoren op alle vragen ten aanzien van ecologische impact, dus zowel op de vraag welke effecten men waarneemt op al aanwezige en op nog niet aanwezige algemene planten- en diersoorten, als op de vraag welke effecten men waarneemt op al aanwezige en op nog niet aanwezige bijzondere planten- en diersoorten. De optie anders wijst er vaak op dat de bestaande beplanting is vervangen door andere beplanting.

Met name bij de bijzondere soorten neemt het aandeel 'onbekend' onder de antwoorden toe.

Figuur 25: Bijzondere planten- en diersoorten die eerder niet maar nu wel aanwezig zijn in het gebied dank zij het initiatief

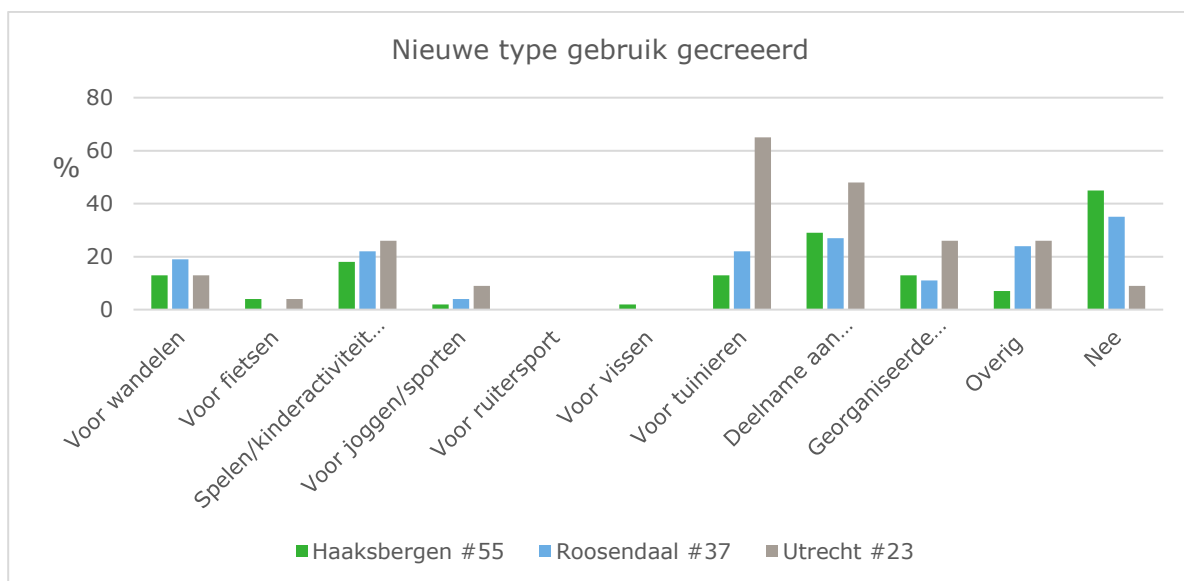
3.13 Gebruik en beleving gepercipieerd effect van burgerinitiatief

(NB.- In Tiel werd deze vraag niet gesteld).

Om een beeld te krijgen van wat de initiatieven zelf denken dat de bijdrage van hun initiatief aan gebruik en beleving is, zijn drie vragen gesteld. De eerste vraag was: Voor welk type gebruik zijn nieuwe mogelijkheden gecreëerd? De antwoordopties zijn:

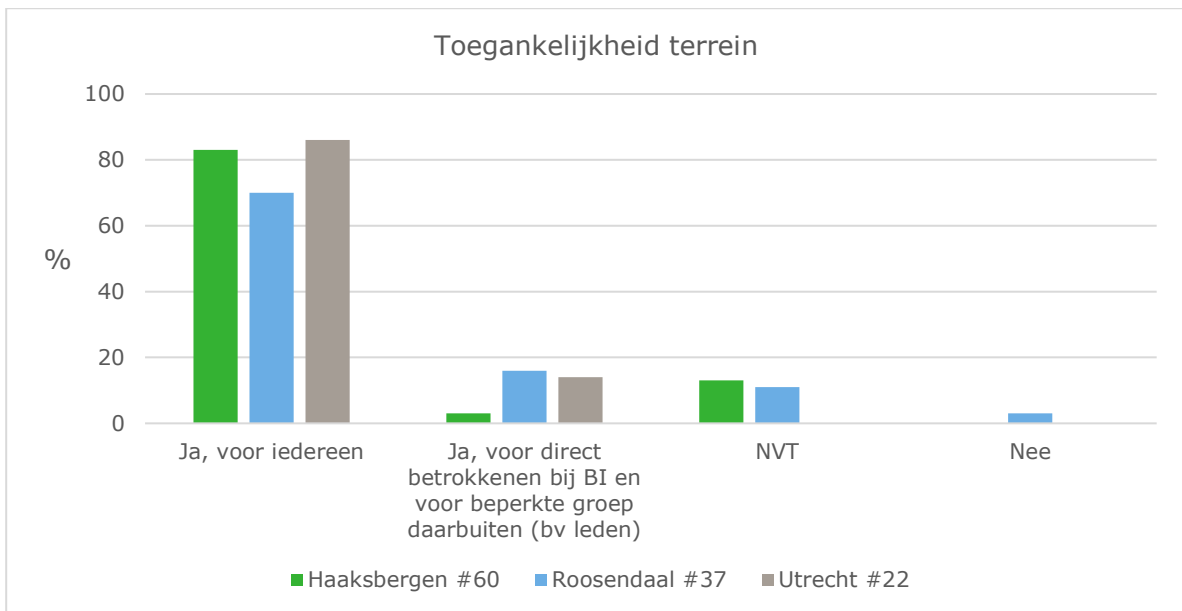
- Voor wandelen
- Voor fietsen
- Spelen/kinderactiviteiten
- Voor joggen/sporten
- Voor ruitersport
- Voor vissen
- Voor tuinieren
- Deelname aan beheer/onderhoud
- Georganiseerde activiteiten/evenementen
- Overig toelichten
- Nee

Figuur 26 geeft de resultaten. In zowel de gemeente Haaksbergen als de gemeente Roosendaal geven de meeste initiatieven aan dat er geen nieuwe typen gebruik zijn gecreëerd. Deelname aan beheer/onderhoud wordt daarna het meest genoemd. In Utrecht wordt tuinieren het meeste genoemd (65%) en daarna deelname aan beheer/onderhoud. Ruitersport wordt niet genoemd en vissen alleen in Haaksbergen.

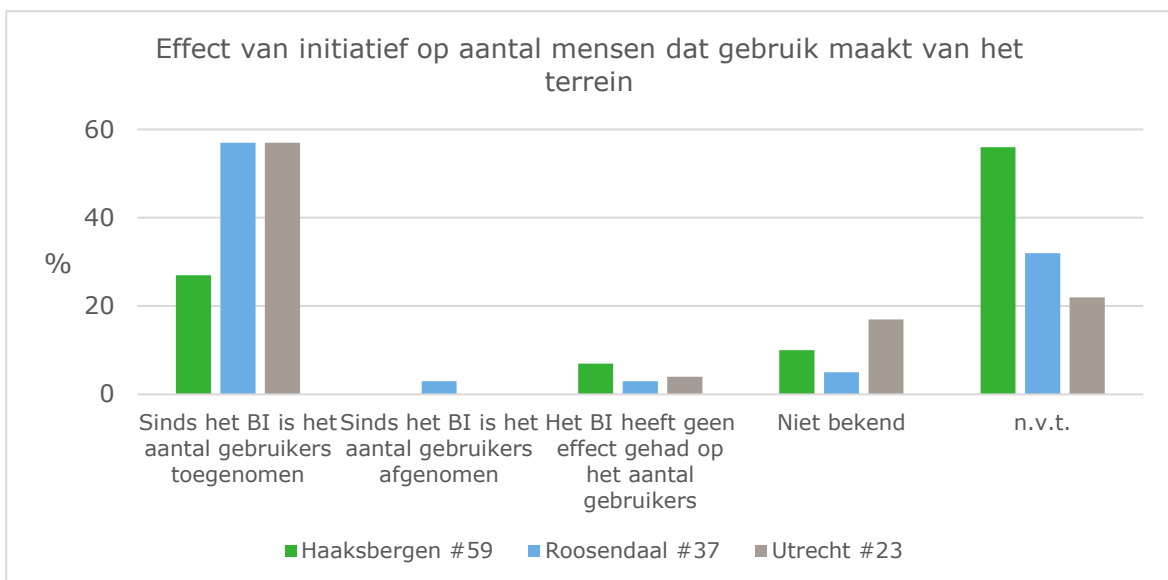
Figuur 26: Nieuwe type gebruik

De volgende vraag die is gesteld luidt: Is het terrein van het burgerinitiatief toegankelijk? Het resultaat wordt gegeven in Figuur 27. Ja, voor iedereen, wordt in alle drie gemeenten het meest als antwoord gegeven. Er is één initiatief in Roosendaal dat 'nee' als antwoord heeft gegeven.

Figuur 27: Toegankelijkheid terrein

De laatste vraag voor gebruik en beleving is: Wat is volgens de respondent het effect van het burgerinitiatief op het aantal mensen dat gebruik maakt van het terrein? Het resultaat staat in Figuur 28. De gemeente Haaksbergen laat een ander beeld zien dan Roosendaal en Utrecht. In Haaksbergen hebben de meeste initiatieven aangegeven dat het niet van toepassing is (56%) en 27% van de respondenten die antwoord hebben gegeven op deze vraag geeft aan dat het aantal gebruikers is toegenomen sinds het initiatief er is. In Roosendaal en Utrecht geven 57% van de respondenten aan dat het gebruik is toegenomen en rond de 30-20% dat het niet van toepassing is. Dit kan verklaard worden doordat in Haaksbergen relatief veel groenadoptie initiatieven zijn waarbij kleine stukjes groen in wijken worden beheerd en in die gevallen is vaak aangegeven dat toename van gebruik van het terrein niet van toepassing is.

Figuur 28: Effect van initiatief op aantal mensen dat gebruik maakt van het terrein

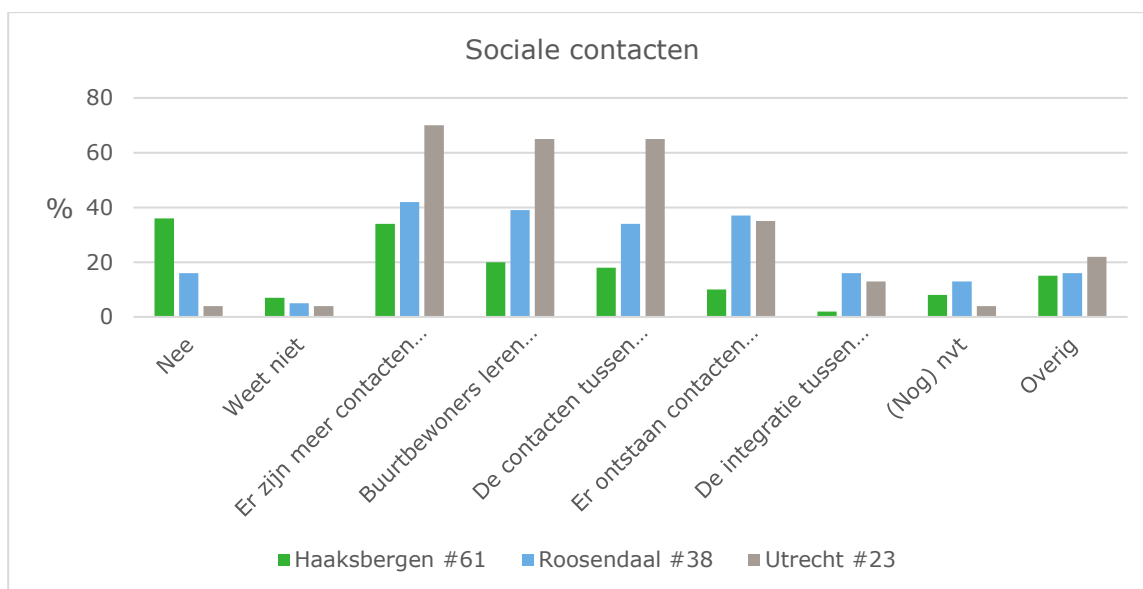
3.14 Sociaal gepercipieerd effect van groene burgerinitiatieven

(NB. - In Tiel werd deze vraag niet gesteld).

De vraag die is gesteld is: Heeft het initiatief effect op de contacten tussen buurtbewoners/bezoekers? De mogelijke antwoordopties zijn:

- Nee
- Weet niet
- Er zijn meer contacten tussen buurtbewoners [om hoeveel mensen gaat het ongeveer?]
- Buurtbewoners leren andere buurtbewoners beter kennen
- De contacten tussen buurtbewoners zijn verbeterd
- Er ontstaan contacten tussen verschillende sociale groepen in de buurt
- De integratie tussen verschillende bevolkingsgroepen is toegenomen
- (Nog) nvt
- Overig

De resultaten staan in Figuur 29. In Utrecht wordt aangegeven dat er meer sociale contacten met buurtbewoners zijn gekomen en dat ze zijn verbeterd. In Roosendaal is dit wat minder en in Haaksbergen het minst aangegeven. In Haaksbergen is het antwoord nee ook relatief veel gegeven.

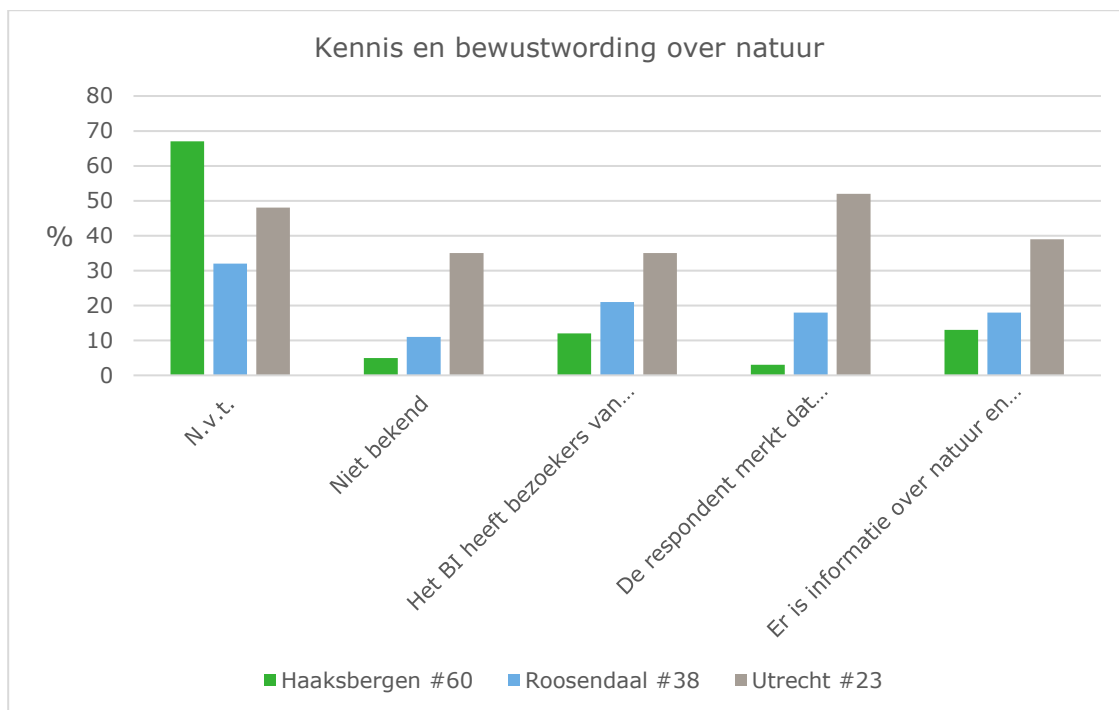

Figuur 29: Sociale contacten

De vervolgvraag die is gesteld is of het burgerinitiatief volgens de respondent effect op kennis en bewustwording over natuur en natuurbescherming heeft. De antwoordopties zijn:

- N.v.t.
- Niet bekend
- Het BI heeft bezoekers van rondleidingen, excursies of lessen
- De respondent merkt dat mensen van elkaar leren / door samen te werken
- Er is informatie over natuur en of natuurbescherming aanwezig op het terrein, in folders of op de website

De antwoorden worden weergegeven in Figuur 30. Met name in Utrecht geven respondenten aan dat het initiatief effect heeft gehad op de kennis en bewustwording over natuur. In Haaksbergen heeft 65% van de respondenten aangegeven dat het niet van toepassing is voor hun initiatief en bij de overige antwoorden wordt 12% of lager gescoord. Roosendaal zit tussen Utrecht en Haaksbergen in qua antwoorden, alleen het antwoord niet van toepassing wordt daar het minder gescoord dan zowel Utrecht als Haaksbergen.

Figuur 30: Effect van initiatief op kennis en bewustwording over natuur

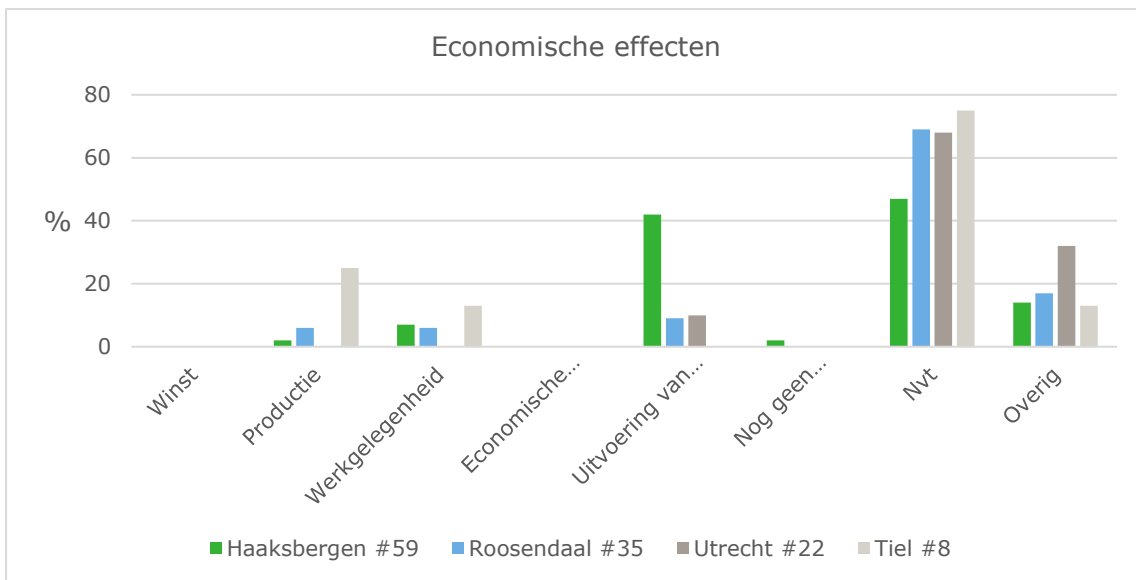
3.15 Economisch gepercipiëerd effect van groene burgerinitiatieven.

De vraag is gesteld of het initiatief volgens de respondenten economische effecten heeft opgeleverd. De mogelijke antwoordopties zijn:

- Winst
- Productie
- Werkgelegenheid
- Economische bedrijvigheid
- Uitvoering van diensten die anders door overheid worden uitgevoerd (onderhoud boomspiegels; realisatie groen in wijk) (NB: deze antwoordoptie was niet aanwezig in de vragenlijst van Tiel)
- Nog geen economische resultaat
- N.v.t.
- Overig

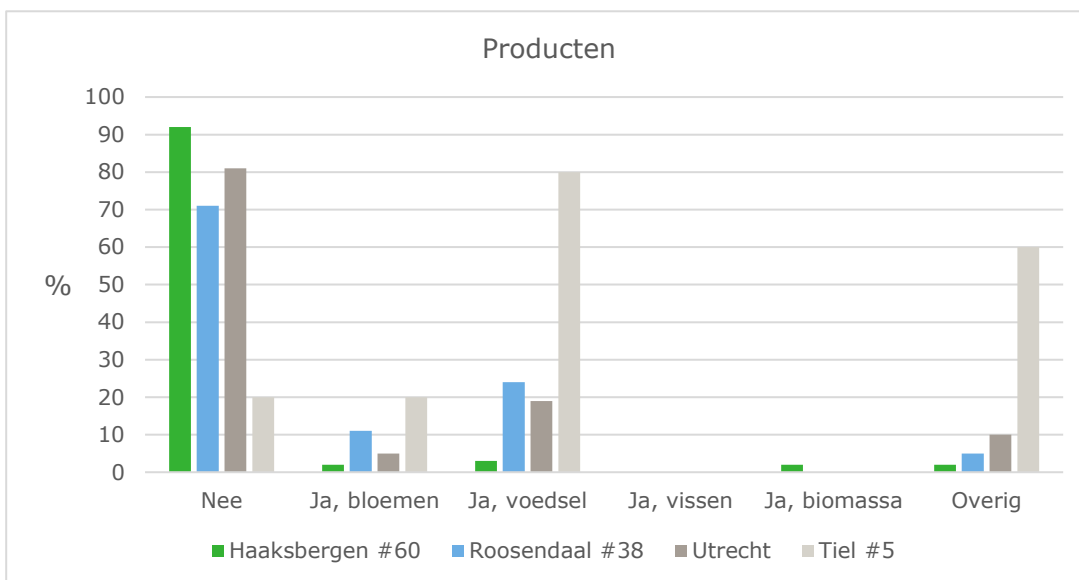
Op de vraag 'Zijn er economische effecten?' geeft het merendeel van de initiatieven aan dat dat niet van toepassing is (Figuur 31). In Haaksbergen geeft 42% van de initiatieven die deze vraag beantwoord hebben aan dat uitvoering van diensten die anders door overheid worden uitgevoerd (onderhoud boomspiegels; realisatie groen in wijk) een economisch effect is van hun initiatief. Dat is te verklaren door het grote aantal groenadoptie initiatieven in deze gemeente. In Utrecht NW en Rosendaal wordt de categorie overig als tweede het meest genoemd. In Haaksbergen en Rosendaal noemen een heel klein aantal initiatieven nog productie en (toe- of afname van) werkgelegenheid. Winst en economische bedrijvigheid wordt in door geen enkel initiatief genoemd.

Een volgende vraag die is gesteld was of het burgerinitiatief producten oplevert, zoals bloemen, voedsel, vissen, biomassa, of overige producten. Figuur 32 laat zien dat het merendeel van de initiatieven die deze vraag beantwoorden in Rosendaal, Haaksbergen en Utrecht als antwoord nee geeft. Tiel geeft een ander beeld, 80% van de initiatieven die deze vraag beantwoord, geeft aan dat het initiatief voedsel oplevert.

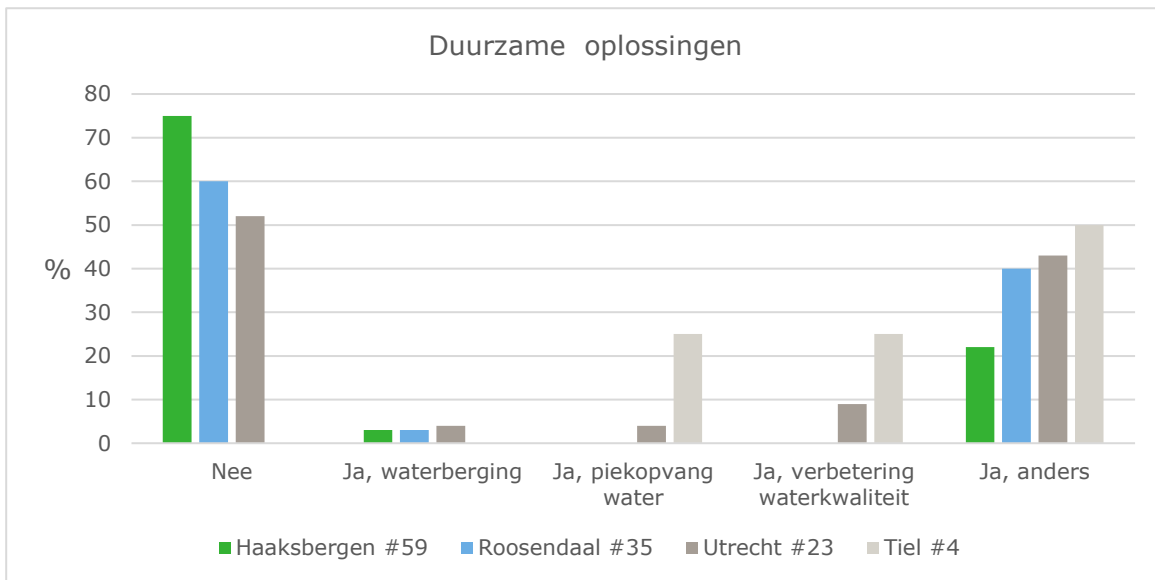
Figuur 31: Economische effecten

Bloemen en voedsel zijn in alle drie de gemeenten de meest aangevinkte van de door ons genoemde producten (Figuur 32).

Figuur 32: Producten die het burgerinitiatieven oplevert

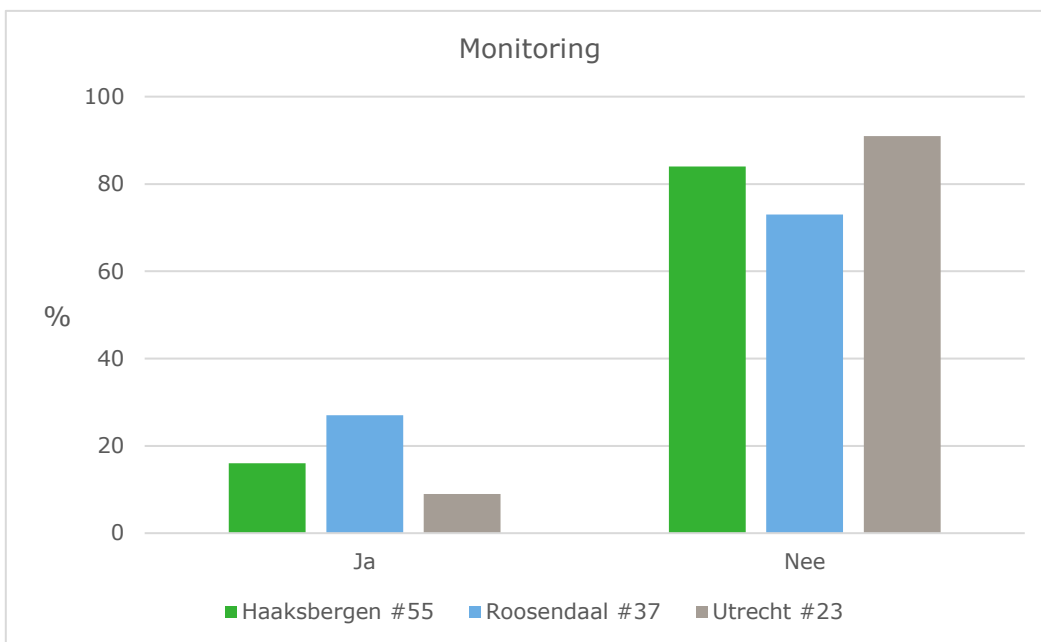
De laatste vraag voor gepercipieerd economisch effect was: Levert het BI volgens u een bijdrage aan duurzame oplossingen? Figuur 33 geeft het resultaat. Opvallend is dat in Haaksbergen, Rosendaal en Utrecht de initiatieven 'Nee' als antwoord geven en bij Tiel is dat geen enkel initiatief. In Haaksbergen en Rosendaal wordt ja, anders als tweede geantwoord en in beide gemeenten geeft 1 initiatief aan dat aan waterberging wordt bijgedragen. In Tiel wordt Waterberging niet genoemd, maar de andere opties wel. In Utrecht worden de opties bijdragen aan piekopvang van water en verbeteren van waterkwaliteit wel genoemd. Er zijn wel maar vier initiatieven in Tiel die deze vraag hebben beantwoord en dat geeft een vertekend beeld, want de opties piekopvang en waterkwaliteit zijn door 1 initiatief genoemd, maar dat is dan wel gelijk 25% van de respondenten die deze vraag hebben beantwoord

Figuur 33: Duurzame oplossingen

3.16 Monitoring van effecten

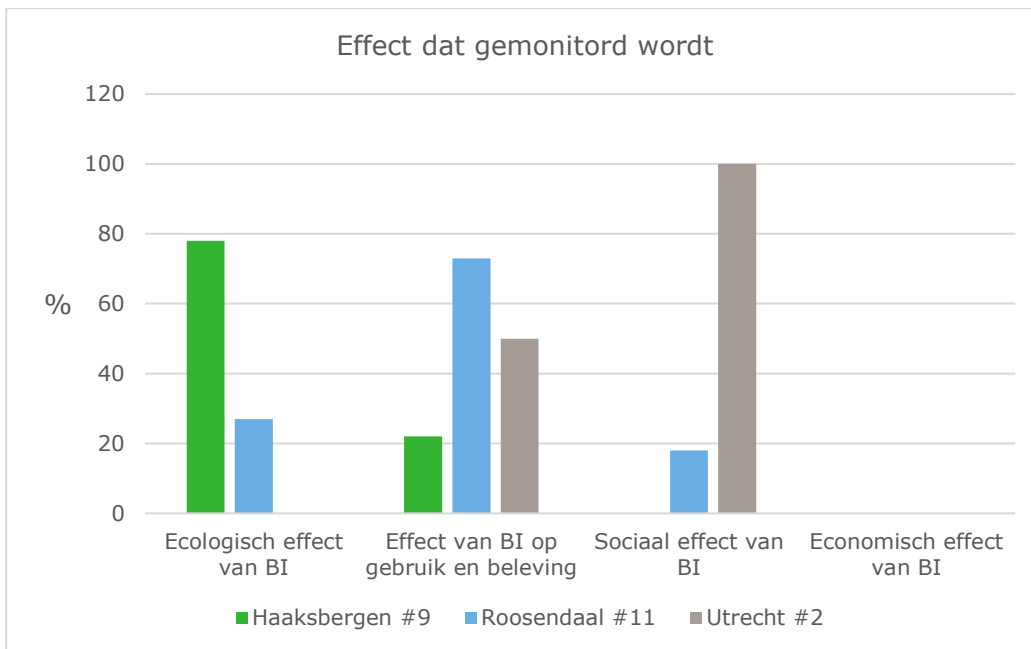
Het overgrote deel van de burgerinitiatieven monitort geen effecten (Figuur 34), 83% van de initiatieven die deze vraag beantwoorden in Haaksbergen geeft aan niet te monitoren, 75% in Rosendaal in 91% in Utrecht NW, maar dat betekent dat 17% in Haaksbergen, 25% in Rosendaal en 9% in Utrecht van de initiatieven die deze vraag beantwoord hebben dat wel doen.

Figuur 34: Monitoring van effecten

Van de initiatieven die aangegeven hebben dat ze monitoren in de vorige vraag, zegt in Rosendaal 73% van de initiatieven die deze vraag beantwoord hebben het effect van het burgerinitiatief op gebruik en beleving te monitoren, terwijl in Haaksbergen 78% zegt het ecologische effect te monitoren. Doordat dit een vervolgvraag is, is het aantal respondenten aanzienlijk lager (Figuur 35).

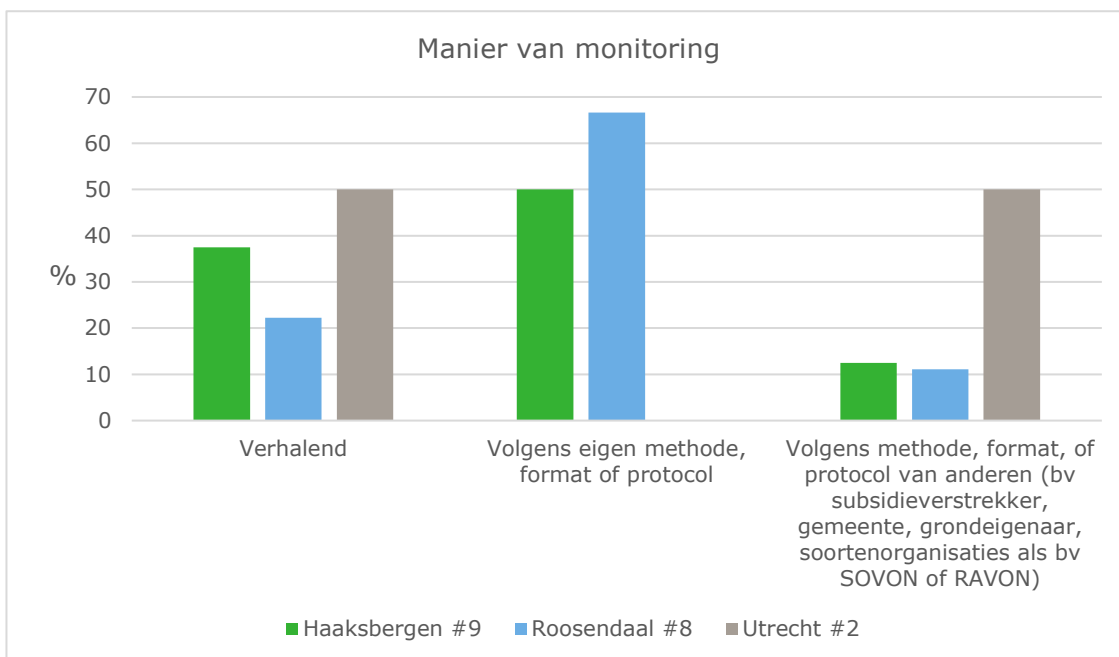
In Utrecht NW hebben maar twee initiatieven deze vraag beantwoord. Beide geven aan het sociaal effect te monitoren en een van de twee geeft aan ook het effect van het initiatief op gebruik en beleving te monitoren. Geen van de initiatieven die deze vraag beantwoord heeft zegt economische effecten te monitoren.

Figuur 35: Effect dat gemonitord wordt

Alleen in de gemeente Haaksbergen geeft één initiatief aan dat ze eenmalig gemonitord hebben en dat ze dat op een verhalende wijze gedaan hebben. In alle drie de gemeenten geven een aantal initiatieven aan dat ze systematisch monitoren (Haaksbergen: 8; Roosendaal:9; Utrecht NW: 2).

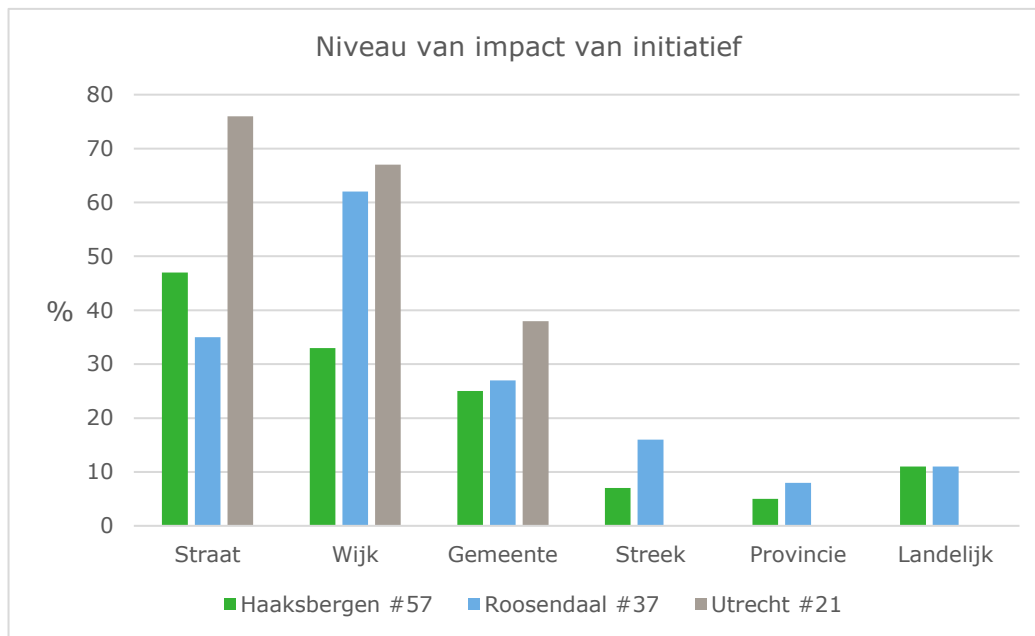
In Figuur 36 wordt aangegeven wat het antwoord is op de vraag hoe deze gemeenten systematisch monitoren. In alle gemeenten wordt zowel verhalend, volgens eigen methode of volgens methode van anderen gemonitord. In Haaksbergen en Roosendaal geven de meeste initiatieven die deze vraag beantwoorden aan dat ze volgens eigen methode monitoren. In Utrecht NW geeft één initiatief aan verhalend te monitoren en het andere initiatief geeft aan volgens een protocol van anderen te monitoren.

Figuur 36: Manier van monitoring

3.17 Schaal van impact van het burgerinitiatief

Ten slotte is gevraagd op welke schaal het burgerinitiatief impact (uitstraling), ecologisch, sociaal, of als voorbeeld (bekendheid) heeft. In Figuur 37 staan de resultaten. De initiatieven in Utrecht NW geven aan vooral op straat, wijk en gemeente niveau impact te hebben. De meeste initiatieven van Haaksbergen en Roosendaal zeggen dat ook, maar daar zijn ook een klein aantal initiatieven die op streek, provincie of landelijk niveau impact te hebben.

Figuur 37: Niveau van impact van initiatief

4 Aanvullende analyse

Zoals al aangegeven in het methodiekrapport heeft de monitor Groene burgerinitiatieven een signalerend karakter, want er wordt breed naar veel karakteristieken van groene burgerinitiatieven gekeken. Het brengt trends en situaties aan het licht, maar deze worden niet verklaard, daar zijn aanvullende analyses en onderzoeken voor nodig. In de loop van het onderzoek zijn enkele aanvullende analysevragen opgekomen. Deze worden in dit hoofdstuk besproken. Deze vragen gingen als eerste vraag over de relatie tussen het aantal voorkomende burgerinitiatieven en de plek waar ze voorkomen: komen veel burgerinitiatieven voor in gebieden met een beschermde status als natuurgebied of meer daarbuiten? (paragraaf 4.1). De tweede vraag was: is er een relatie tussen de hoeveelheid groen in de buurt en de aanwezigheid van groene burgerinitiatieven? (paragraaf 4.2). En ten slotte wat is de relatie tussen de omvang van de initiatieven en de doelstellingen (paragraaf 4.3)?

4.1 Ruimtelijke differentiatie burgerinitiatieven

4.1.1 Achtergrond

Het aantal studies en beleidsdocumenten dat ingaat op de ruimtelijke differentiatie van groene burgerinitiatieven in Nederland is beperkt. Hiermee is er betrekkelijk weinig kennis rondom dit aspect. Een studie die alvast iets zegt over de ruimtelijke differentiatie van groene burgerinitiatieven is van Mattijssen *et al.* (2015). Deze studie heeft 264 groene burgerinitiatieven door heel Nederland in kaart gebracht. Daarmee laat deze studie vooral zien dat deze initiatieven vrijwel overal voorkomen: zowel in de stad als op het platteland, zowel binnen als buiten beschermde natuurgebieden, en in een grote diversiteit aan typen groen zoals bos, park, heide, agrarisch cultuurlandschap, stadspark, buurttuin, enzovoorts. Onderzoek naar de relatie tussen sociaaleconomische factoren en deze ruimtelijke differentiatie ontbreekt in deze studie; deze relatie is opgenomen in Sanders *et al.* (2018). Wel laat dit onderzoek zien dat er duidelijke verschillen zijn in het type burgerinitiatief tussen stad en platteland. Initiatieven in de stad zijn vaak meer kleinschalig in hun ruimtelijke component en richten zich vaker op beleving en/of gebruik van natuur, terwijl initiatieven op het platteland zich vaker op cultuurlandschappen en beschermde natuur richten en gemiddeld genomen aanmerkelijk groter zijn in hun ruimtelijke focus.

Het beeld over een brede spreiding van groene burgerinitiatieven wordt bevestigd door een overzicht op de website van de Maatschappelijke AEX, waar de 343 burgerinitiatieven die zich bezighouden met 'groen en openbare ruimte' ook over heel Nederland verspreid zijn (Kracht in NL, 2018). Verdere metadata over deze initiatieven zijn hierbij niet zichtbaar, maar opvallend ten opzichte van de studie van Mattijssen *et al.* (2015) is hier het grote aantal initiatieven in steden in de Randstad. Ook opvallend om te vermelden, is dat er in de provincies Drenthe, Flevoland en Groningen in beide overzichten verhoudingsgewijs erg weinig initiatieven voortkomen – dit geldt bij de Maatschappelijke AEX ook voor Zeeland en Friesland. Vanwege de onduidelijke representativiteit van beide overzichten is het lastig om te bepalen of dit samenhangt met het daadwerkelijke voorkomen van groene burgerinitiatieven of een gevolg is van de manier van dataverzameling. Wel kan hierbij worden vermeld dat de ondervertegenwoordigde provincies voornamelijk wat meer rurale gebieden omvatten en een relatief lage bevolkingsdichtheid hebben, wat een mogelijke verklarende factor zou kunnen zijn voor het mindere voorkomen van groene burgerinitiatieven. Enigszins hierbij aansluitend valt ook op dat er de laatste jaren een aantal studies is dat zich specifiek richt op groene burgerinitiatieven in Nederlandse steden (Veen, 2015; Buijs *et al.*, 2016; Mattijssen *et al.*, 2017; Spijker and Parra, 2017).

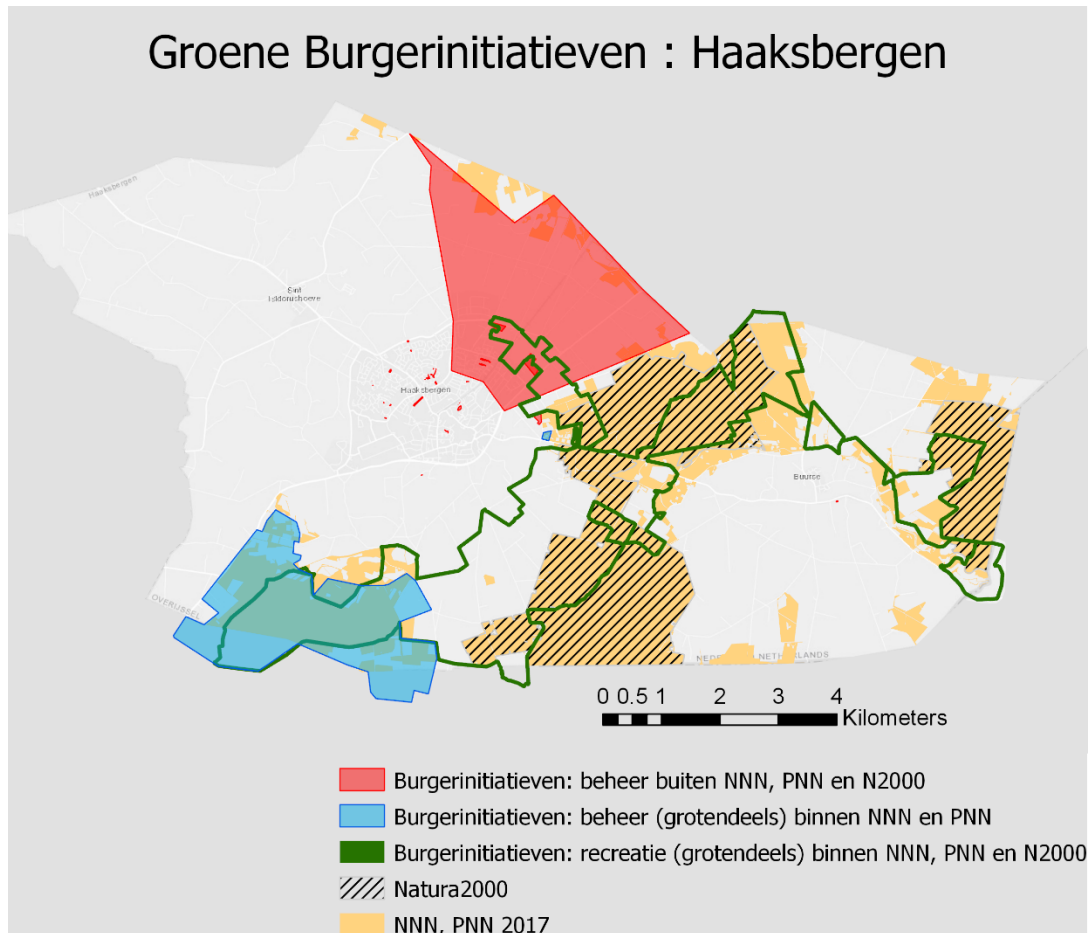
4.1.2 Burgerinitiatieven in gebieden met officiële beschermingsstatus

We hebben in deze quick scan ook gekeken naar de relatie die de initiatieven hebben met de officieel beschermde gebieden. We richten ons daarbij op drie vormen van bescherming: Natuurnetwerk Nederland (NNN), Provinciaal Natuurnetwerk (PNN) en Natura 2000-gebieden (N2000). Ook hiervoor

hebben we twee databronnen: de huidige inventarisatie en de inventarisatie van Mattijssen *et al.* (2015).

In de huidige inventarisatie zijn de initiatieven digitaal ingetekend in Google Maps. Dit biedt de mogelijkheid om de exacte gebieden waar initiatieven werkzaam zijn te vergelijken met de officiële beschermingsgebieden. Hiertoe hebben we overlays gemaakt van de ingetekende gebieden met de NNN, de PNN en N2000.

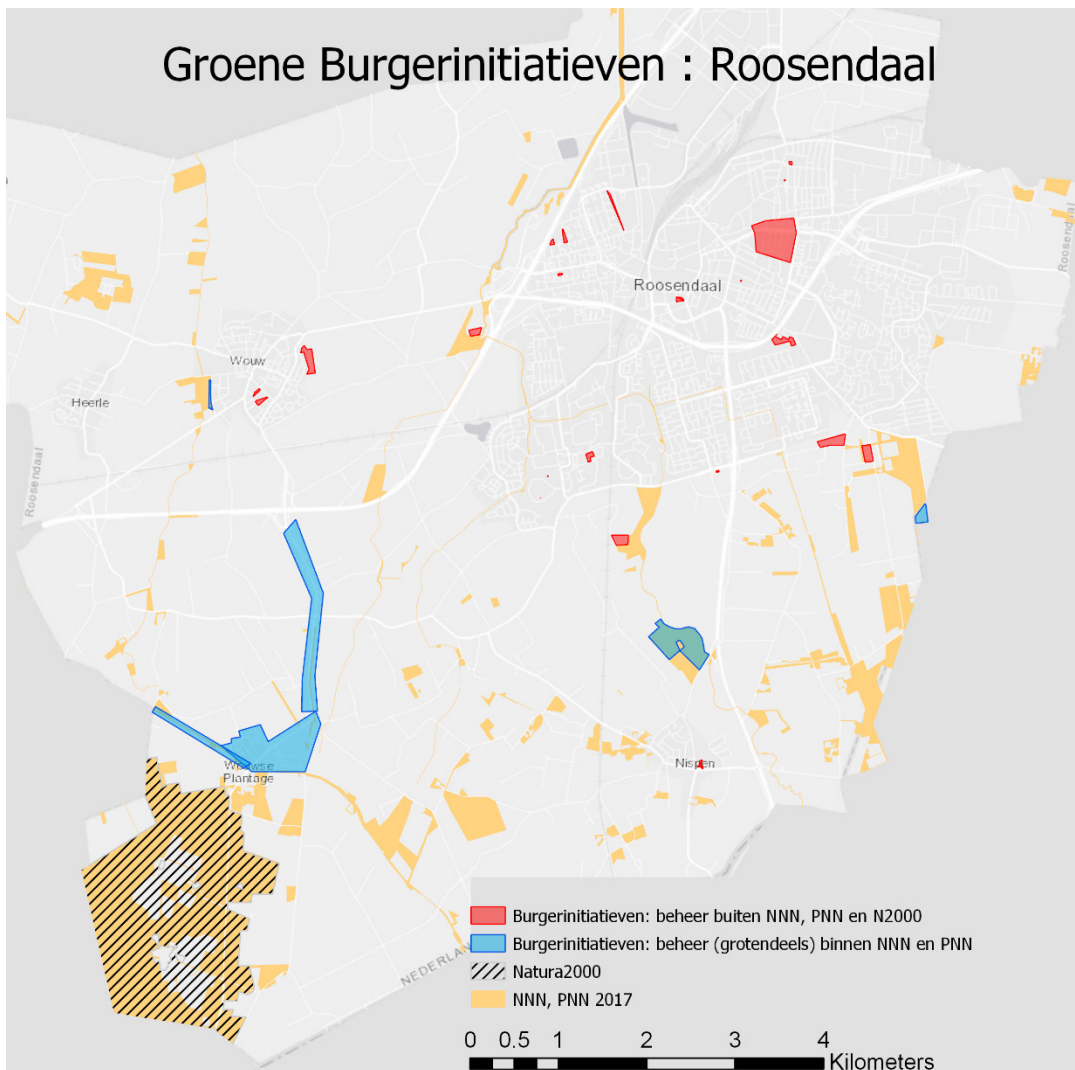
We kijken eerst naar Haaksbergen (Figuur 38), daarna naar Rosendaal (). Tiel zit niet in de analyse, omdat we daar geen ruimtelijke data van hebben. Utrecht is niet meegenomen omdat daar alleen naar binnenstedelijk groen is gekeken. Hierbij moet aangetekend worden dat niet alle initiatieven door respondenten zijn ingetekend op de Google-Maps applicatie.

Figuur 38: Burgerinitiatieven Haaksbergen binnen beschermde gebieden

Zoals Figuur 38 laat zien, is het aantal burgerinitiatieven dat zich (grotendeels) binnen een beschermingsgebied bevindt beperkt. Verreweg de grootste is de vrijwilligersgroep van Stichting Waterpark het Lankheet, op Landgoed Het Lankheet. Het gaat hier om een vrijwilligersgroep die door een burger worden gecoördineerd. De andere is het onderhoud van een begraafplaats. Daarnaast gaat een mountainbike-route en een wandelroute, beiden ontwikkeld door lokale burgers, grotendeels door PNN en N2000 gebieden (groene lijn).

Ook in Rosendaal is het aantal initiatieven binnen de NNN beperkt (Figuur 39). In natuurgebied Het Everland in Nispen is een groep actief in beheer van 18ha. 44ha openbaar groen wordt gemonitord, en er zijn twee projecten die zich richten op het vergroten van de biodiversiteit in bermen en groenbeheer (32 ha en 10 ha).

Figuur 39: Burgerinitiatieven Roosendaal binnen beschermde gebieden

Naast de inventarisatie van Haaksbergen en Roosendaal maken we voor deze analyse ook gebruik van de data van Mattijssen *et al.* (2015). De concrete bijdrage aan het Natuurnetwerk Nederland is volgens Mattijssen en anderen beperkt, zowel qua aantal initiatieven als oppervlakte. 10% van de burgerinitiatieven richt zich uitsluitend op gebieden binnen het NNN (Tabel 6). Dit zijn relatief vaak politieke groepen, die meestal geen werkzaamheden uitvoeren op het gebied van beheer en aanleg van natuur. De oppervlaktes waarop daadwerkelijk met geld of arbeid wordt bijgedragen aan natuurbeheer blijven vaak beperkt tot slechts enkele hectares.

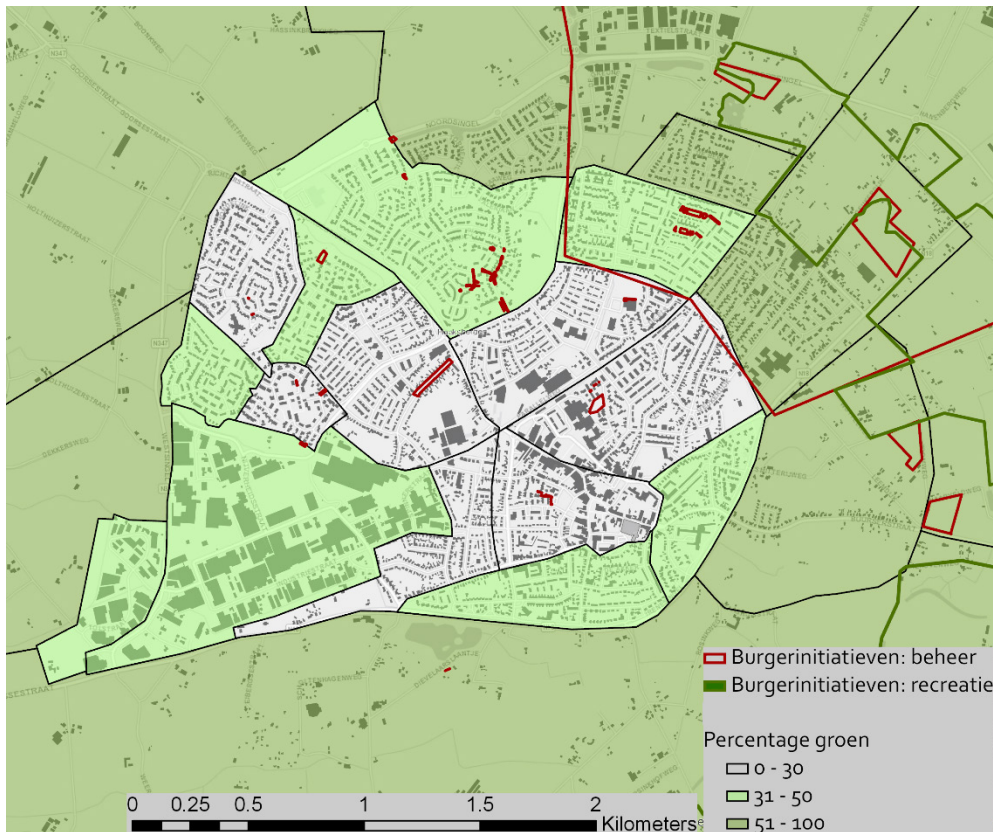
*Tabel 6: Percentages binnen/buiten NNN en N2000 (Bron: Mattijssen *et al.*, 2015)*

Locatie	Percentages
Geheel binnen NNN en/of N2000	10%
Gedeeltelijk binnen NNN en/of N2000	29%
Buiten NNN en/of N2000	71%

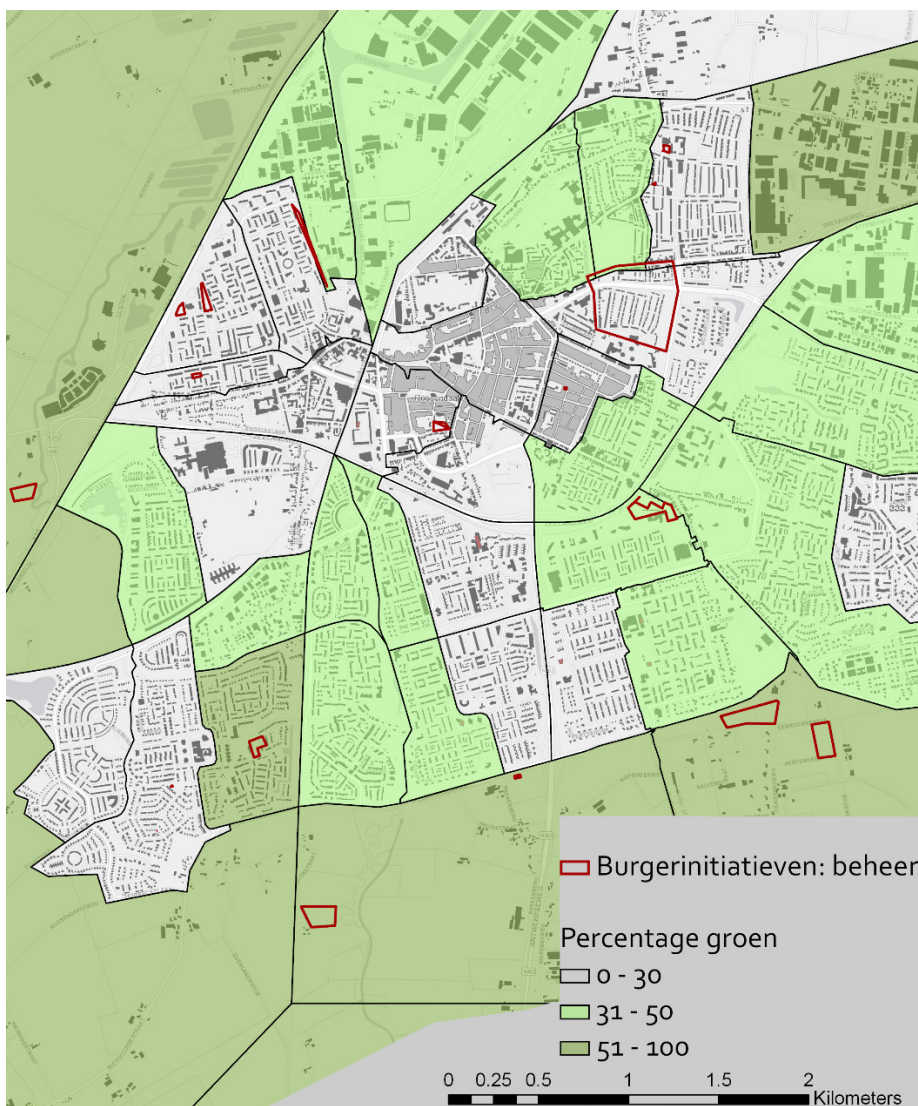
Het aantal initiatieven dat binnen de NNN werkzaam is, is dus ook volgens Mattijssen en anderen beperkt, zeker als je kijkt naar daadwerkelijke fysieke acties voor de natuur. De data uit het onderhavige onderzoek zijn te beperkt om hier goed onderbouwde conclusies uit te trekken, maar lijken in lijn met de conclusies van Mattijssen *et al.* (2015).

4.2 Relatie tussen burgerinitiatieven en de aanwezigheid van stedelijk groen

Uit onderzoek (Sanders *et al.*, 2018) blijkt dat hoger opgeleiden oververtegenwoordigd zijn bij groene burgerinitiatieven. De aanname is dat hoger opgeleiden in rijkere buurten wonen. Het blijkt verder dat rijkere buurten over meer groen beschikken (Sanders *et al.*, 2018). Het kan dus zijn dat er een relatie is tussen de hoeveelheid groen in de buurt en de aanwezigheid van groene burgerinitiatieven. Hiervoor is op basis het AVANAR-model (De Vries *et al.*, 2010) de hoeveelheid binnenstedelijk groen bepaald, en onderverdeeld in twee klassen: (relatief) veel en weinig groen. Buitenstedelijk groen vormt de derde klasse (51-100). In Figuur 40 en Figuur 41 zijn de resultaten weergegeven. De initiatieven blijken verspreid over zowel wijken met relatief weinig als met relatief veel groen in de buurt. Wederom is het aantal initiatieven te klein om harde uitspraken te doen over verschillen in sociaaleconomische status, hoeveelheid groen en groene burgerinitiatieven tussen de wijken.

Figuur 40: Relatie hoeveelheid groen en burgerinitiatief in Haaksbergen

Figuur 41: Relatie hoeveelheid groen en burgerinitiatief in Roosendaal

4.3 Relatie tussen omvang van initiatief en de doelstelling

We hebben gekeken naar de relatie tussen de omvang van de initiatieven en de doelstellingen. Daarbij richten we ons op de top-3 van de doelstellingen, en maken onderscheid tussen initiatieven waarin ecologische verbetering in de top-3 van doelstellingen staat, en de initiatieven waarbij dat niet het geval is. Bij de omvang kijken we zowel naar het aantal actieve mensen (alle actief betrokkenen en de kernleden van de groep) en de oppervlakte waarop het initiatief betrekking heeft. Tabel 7 geeft een eerste indruk van de overeenkomsten en verschillen tussen de typen initiatieven⁵.

Tabel 7: Relatie tussen doelstelling (top-3) en omvang (actieve deelnemers en oppervlakte)

	Aantal projecten	Gemiddeld aantal actief betrokken burgers		Oppervlakte (ha)	
		Totaal actief betrokken burgers	In kerngroep	Gemiddeld	Mediaan
Ecologische doelen	23	17	5	1207	1.7
Geen ecologische doelen in top 3 (vooral gebruiksdoelen)	86	17	10	6.8	0.03

⁵ Deze analyse is gebaseerd op Haaksbergen en Roosendaal en gedeeltelijk Utrecht Noordwest. Voor de pilot Tiel ontbraken de data. Voor Utrecht waren nog niet alle data beschikbaar ten tijde van de analyses.

Wat allereerst opvalt is dat het aantal initiatieven zonder ecologische doelen vrij groot is, veel groter dan in de inventarisatie van Mattijssen, die concludeerde dat 65% van de 264 geïnventariseerde burgerinitiatieven expliciet ecologische doelstellingen had. In Tabel 7 zien we dat het aantal burgers per initiatief vergelijkbaar is, waar het gaat om het totaal aantal actief betrokkenen bij het initiatief. Meestal gaat het dan om betrokkenheid bij onderhoud en beheer. De kerngroep van de ecologische gerichte initiatieven is gemiddeld genomen twee keer zo klein als de kerngroep van de initiatieven zonder ecologische doelen in de top 3.

Bij de fysieke omvang zijn de verschillen veel groter. Zeker als we kijken naar de gemiddelde omvang is het verschil heel groot. Echter deze gemiddelde omvang wordt erg scheef getrokken door een aantal initiatieven die weliswaar een groot gebied tot hun werkterrein rekenen, maar daarbinnen extensief actief zijn. Een voorbeeld daarvan is de werkgroep die een groot deel van het buitengebied van Haaksbergen probeert te beschermen tegen de gevolgen van de uitbreiding van de autoweg N18. Zij zijn momenteel niet fysiek actief in het gebied, en behoren volgens de typologie van Mattijssen tot de politieke groepen. Andere grote initiatieven zijn de weidevogelgroep en de uilengroep. Zij zijn actief in een zeer groot gebied, maar binnen dat gebied met een lage intensiteit. Tegelijkertijd kan gesteld worden dat hun ecologische impact wel substantieel kan zijn.

Een betere graadmeter om een beeld van de omvang te krijgen is via de mediaan van de oppervlakte. De mediaan geeft aan wat de omvang is van 50% van de grootste (of kleinste) van de initiatieven. De mediaan is minder gevoelig voor extreme uitschieters. Ook als we kijken naar de mediaan, dan zien we grote verschillen in omvang. Van de ecologische initiatieven is de helft kleiner dan 1.7 hectare (en de andere helft dus groter), terwijl van de niet-ecologische initiatieven de helft kleiner is dan 0.03 ha (=300m²). Deze beperkte omvang van de niet-ecologische initiatieven is niet verwonderlijk als we kijken naar de soorten initiatieven (zie eerder in dit document): veel initiatieven gaan om speelplekjes, onderhoud van groen in straten, of boomspiegels, of het opruimen van zwerfafval.

De grote ecologische initiatieven onder andere een uilenwerkgroep en een weidevogelbeschermingsgroep (beiden werkzaam in hetzelfde gebied), zijn werkzaam op 110km². Daarnaast is er een groep die op 600 hectare van Staatsbosbeheer werkt. Tenslotte is er nog een beheerwerkgroep van de KNNV en twee groepen die gelieerd zijn aan de IVN. Dit betekent dat de grootste initiatieven in deze gemeenten gelieerd zijn aan grote institutionele organisaties zoals SBB, IVN en KNNV, maar bij alle deze initiatieven is gevraagd naar de betrokkenheid van burgers en in alle initiatieven genoemd in Tabel 8 zijn burgers in de lead of gezamenlijk met de organisatie in de lead. Tabel 8 geeft een impressie van de grootste initiatieven en de initiatieven met de meeste deelnemers.

Tabel 8: Illustratie van de grootste initiatieven (per doelstelling)

Initiatief	Omvang Ha	Omvang deelnemers
Ecologische doelen in Top3		
Weidevogelbescherming Landschap Overijssel	11000	16
Uilenwerkgroep afdeling Twente (IVN)	11000	9
Vrijwilligersgroep Staatsbosbeheer Haaksbergerveen	600	5
Beheerwerkgroep KNNV Roosendaal	300	8
Imkervereniging De Heidebloem	50	100
IVN Beheersgroep "Everland"	24	13
Gebruiksdoelen centraal (Ecologische doelen niet in Top3)		
inpassing N18/afwaardering oude N18	500	8
Roosendaals Volkstuinvereniging	46	270
Dorpsraad Wouw: Landschapspark Landeweel	45	15
Grootste aantal deelnemers		
Rieten daktuintjes	4.6	270
Imkervereniging De Heidebloem	50	100
Zwerfvuil verzamelen Kalsdonk	?	100
Groenadoptie: Verdijkstraat	0,01	77
Groenadoptie Beatrixstraat	0.02	70

Omvang en doelstelling andere databronnen

In aanvulling op bovenstaande analyses van Haaksbergen en Roosendaal hebben we ook gekeken naar de inventarisatie door Mattijssen *et al.* (2015). Mattijssen maakt onderscheid in drie soorten initiatieven: ecologische initiatieven, gebruiksiniciatieven en politieke initiatieven (Tabel 9). Politieke initiatieven hebben meestal als doelstelling ecologisch waardevolle gebieden te beschermen tegen aantasting.

Tabel 9: Tentatieve berekening van de outcome per type burgerinitiatief (Bron data: Mattijssen et al., 2015)

Type	Ecologische impact	Aantal initiatieven geanalyseerd	Gemiddelde omvang (ha)	Mediaan omvang (ha)
Ecologie	Hoog	31	12.9	3.0
Gebruik	Laag	25	4.0	0.2
Politiek	Hoog (mits succesvol)	26	212	7.0

De teneur in dit overzicht is vergelijkbaar: de omvang van ecologisch gerichte initiatieven is groter dan van gebruiksgroepen, zowel als we kijken naar het gemiddelde als naar de mediaan. De politieke groepen zijn echter nog groter in omvang, en deze hebben over het algemeen ook een meer ecologische doelstelling. In de huidige analyse lijken deze politieke groepen ondervertegenwoordigd (met uitzondering van de N18-groep in Haaksbergen)

De conclusie is op basis van deze gegevens duidelijk. Gemiddeld genomen beheren groepen die zich op ecologie richten (beheer of aanleg) grotere stukken groen dan groepen die zich meer op gebruik en beleving richten. Daarbij moet wel in aanmerking worden genomen dat een aantal van de grootste initiatieven plaats vindt in nauwe samenwerking met grotere geïnstitutionaliseerde organisaties zoals SBB en KNNV. De afbakening tussen beiden is echter vaak diffuus (Mattijssen *et al.*, 2015). Aan de andere kant hebben de gebruiksgroepen vaak weer (veel) meer deelnemers. Zelfs de grootste ecologie groepen bestaan vaak uit niet meer dan 10-15 mensen. Dit terwijl de gebruiksgroepen regelmatig 50 of meer deelnemers hebben.

Het belang van de verschillende typen groepen hangt daarmee af van de doelstelling waaraan je dat belang afmeet. Als het gaat om het mobiliseren van burgers en het versterken van maatschappelijke betrokkenheid bij natuur, zijn gebruiksgroepen mogelijk belangrijker. Ook als het om de legitimiteit van natuurbeleid gaat, bereiken gebruiksgroepen grotere aantallen mensen, ook al wordt die legitimiteit mogelijk beperkt door de grote oververtegenwoordiging binnen burgerinitiatieven van hoger opgeleiden (Sanders *et al.*, 2018). Als het om daadwerkelijke bijdragen aan beheer en ontwikkeling van natuur gaat, of om daadwerkelijke zeggenschap over dat beheer, dan zijn de ecologiegroepen belangrijker.

5 Conclusies en reflectie

5.1 Hoofdconclusies

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek toegelicht. De hoofdconclusies zijn:

- De burgerinitiatieven uit deze studie hebben volgens de respondenten vooral sociale effecten, met name effecten op het gebied van gebruik en beleving en de sociale cohesie en het vergroten van natuurbewustzijn. Ecologische effecten worden minder vaak genoemd, met name effecten op bijzondere soorten of habitats lijken beperkt.
- Het aantal actief betrokken burgers varieert sterk: Het gemiddeld aantal actief betrokken burgers bij een initiatief is in Haaksbergen 13, in Roosendaal 21 en in Utrecht 20. Dit ligt in de lijn van het gemiddelde aantal vrijwilligers bij burgerinitiatieven in de categorie 'Gebruiksgroen' in het onderzoek van Mattijssen *et al.* (2015), maar is lager vergeleken met andere typen burgerinitiatieven uit dit onderzoek zoals 'Natuurbeheer'. Kijkend naar het percentage actief betrokken inwoners per gemeenten: 3,3% in Haaksbergen, 1,1% in Roosendaal, 0,9% in Utrecht Noordwest en 1,1% in Tiel, dan is dat op Haaksbergen na lager dan het gemiddelde actief betrokken mensen in groene burgerinitiatieven per gemeente in de landelijke studie van De Boer en Langers (2017) van ruim 3%.
- De gemeente is een belangrijke partner van de burgerinitiatieven, als eigenaar van de grond, subsidieverlener en stimulator.

Deze en een aantal andere bevindingen worden toegelicht in paragraaf 5.2, Belangrijkste bevindingen. In paragraaf 5.3 worden punten behandeld, die een belangrijke rol gespeeld hebben in het onderzoek en van belang zijn om mee te nemen bij de beeldvorming over de conclusies, zoals validiteit, link met specifiek beleid en link met andere onderzoeken.

5.2 Belangrijkste bevindingen

5.2.1 Vooral doelen voor gebruik en beleving belangrijk; minder focus op natuurbescherming

Het doel gebruik en beleving van groen, is voor de initiatieven in onze studie verreweg het belangrijkste doel, dat geldt voor 43% (Roosendaal) tot 68% (Haaksbergen) van de initiatieven. Daarnaast is, met uitzondering van Haaksbergen, ook sociale cohesie voor veel groepen belangrijk (10-30% belangrijkste doel). Ecologie of natuurbescherming scoort opvallend laag. Slechts 4% (Utrecht) - 24% (Tiel) noemt dit als belangrijkste doel. Toch is het zowel in Haaksbergen als Tiel wel de tweede grootste categorie (in Tiel samen met cultuurhistorie en sociale cohesie). Ook in de top-3 doelen scoort natuurbescherming laag (gemiddeld minder dan 20% noemt het bij de top-3). Dit is een duidelijk andere uitkomst vergeleken met de studie van Mattijssen c.s., waar 65% scoorde op ecologie. In hun studie typeren zij ongeveer 30% van de groepen als primair op natuurbescherming gericht (Mattijssen *et al.*, 2015; p 65). Een deel van deze verschillen komt door de expliciete focus op diversiteit, waardoor kleine initiatieven ondervertegenwoordigd zijn in hun steekproef (zie ook par. 5.3.1).

Daarnaast is bij de selectie van de gemeentes in dit onderzoek ervoor gekozen om de gemeentes zo te kiezen dat er sprake was van spreiding qua grootte van het buitengebied (weinig buitengebied bij Tiel, veel bij Haaksbergen); en bij Utrecht Noordwest is helemaal geen buitengebied meegenomen. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor het relatieve grote aandeel van groenadoptie-projecten. Toch blijft de geringe aandacht voor ecologie in de onderhavige studie opvallend, en verdient het relatieve belang van natuurbescherming ten opzichte van de sociale doelen nadere studie.

5.2.2 Beheer van groen dominant

De meeste initiatieven in onze studie doen aan beheer en onderhoud, of aan kleinschalige aanplant en realisatie. Dat heeft waarschijnlijk onder meer te maken met het expliciete beleid op deze punten van sommige gemeenten (met name Haaksbergen en Utrecht). Het is dan ook niet verwonderlijk dat de meeste initiatieven op parken, plantsoenen of ander kleinschalig stadsgroen betrekking hebben. Met name in Haaksbergen zijn veel groenbeheer-projecten en ook in Roosendaal is dat actief opgepakt toen de gemeente aangaf minder aan het onderhoud te gaan doen. In deze gemeenten lijkt het te werken als de gemeente bewoners een rol te geeft in het beheer en onderhoud van het gemeentelijk groen in hun leefomgeving. Wel constateert de gemeente Roosendaal dat het niet overal goed uitpakt: omdat het onderhoud op sommige plekken beneden peil is geraakt, besteedt de gemeente op die plekken weer meer tijd aan het onderhoud.

5.2.3 Ecologische impact volgens respondenten lijkt beperkt

Zoals gezegd ligt de nadruk van veel initiatieven op groenbeheer of gebruiksgroen. De ecologische impact van de initiatieven (gedefinieerd als impact op algemene en bijzondere planten- en diersoorten) lijkt dan ook vrij laag.

Voor de algemene soorten signaleren de initiatieven beperkt effect. Tussen de 11% (Haaksbergen) en 35% (Utrecht) van de initiatieven signaleert een toename van algemene soorten. Tussen de 0% (Utrecht) en 31% (Haaksbergen) signaleert behoud van algemene soorten (de percentages voor afname liggen lager). Bij een toename van de algemene soorten benoemt men o.a. insecten, vogels, bodemleven, reeën, maar ook nieuwe bomen, struiken en bloemen die zijn geplant.

Tussen de 11% (Roosendaal) en 22% (Utrecht) van de initiatieven signaleert nieuwe algemene soorten. Voor bijzondere soorten signaleert tussen de 0% (Utrecht) en 7% (Haaksbergen) behoud. En een toename signaleert men nog minder: tussen de 0% (Utrecht) en 6% (Haaksbergen). Nieuw verschenen bijzondere soorten signaleert slechts één initiatief in iedere gemeente.

Wat er echter uitspringt is dat de antwoordopties 'anders' en 'onbekend' hoog scoren op alle vragen voor ecologische impact. Bij de vragen over de bijzondere soorten neemt de categorie 'onbekend' (ten opzichte van de score bij de algemene soorten) toe ten opzichte van de optie 'anders' en zeker ten opzichte van de inhoudelijke categorieën als behoud, toename en afname van bijzondere planten- en diersoorten. Uit de vragen over monitoring komt naar voren dat er weinig wordt gemonitord; dat kan betekenen dat betrokkenen niet veel zicht hebben op de diversiteit aan soorten. Ook worden ecologische effecten pas zichtbaar op de langere termijn. Het zou ook kunnen dat de initiatieven met name van bijzondere soorten niet zoveel kennis hebben en/of hier niet mee bezig zijn of dat de vraagstelling niet goed wordt begrepen.

5.2.4 Vooral sociale effecten gerapporteerd

Deze geringe ecologische effecten zijn in overeenstemming met de relatief geringe aandacht voor ecologische doelen. Ook de andere gerapporteerde effecten hangen nauw samen met de doelen. Vooral in Utrecht worden veel sociale effecten geconstateerd, zowel via toename van sociale contacten/sociale cohesie (70%) als via bewustwording van natuur (meer dan 50%). Economische effecten worden niet of nauwelijks gesignaleerd. Afgezien van studies naar stadslandbouw zijn deze resultaten in lijn met eerdere studies (Church *et al.*, 2015; Van der Jagt *et al.*, 2017).

5.2.5 Aantal actief betrokken burgers varieert sterk

Uit dit onderzoek is gebleken dat het totaal aantal actief betrokken burgers bij de gevonden initiatieven vrij sterk uiteen ligt. Het gemiddeld aantal actief betrokken burgers bij een initiatief is in Haaksbergen 13, in Roosendaal 21 en in Utrecht 20. Dit ligt in de lijn van het gemiddelde aantal vrijwilligers bij burgerinitiatieven in de categorie 'gebruiksgroen' in het onderzoek van Mattijssen *et al.* (2015), maar is lager vergeleken met andere typen burgerinitiatieven uit dit onderzoek zoals 'natuurbeheer'.

Kijkend naar het totaal aantal betrokken in de gemeenten dan komt dat in Haaksbergen en Roosendaal op ongeveer 800 mensen. Maar dit moet natuurlijk wel in perspectief gezien worden, want 800 mensen in Haaksbergen betekent dat 3,3 % van totaal aantal inwoners van Haaksbergen (24.257 inwoners (30 april 2017; bron: CBS)) betrokken bij een groen burgerinitiatief. In Tabel 10 staan de percentages actief betrokken inwoners voor de verschillende gemeenten.

Tabel 10: Percentage actief betrokken inwoners

	Haaksbergen	Roosendaal	Utrecht Noordwest	Tiel
Aantal actief betrokken inwoners	799	839	391	466
Aantal inwoners in gemeente	24.257 ⁶	76 972 ⁷	44.000 ⁸	41 469 ⁹
Percentage actief betrokken inwoners	3,3%	1,1%	0,9%	1,1%

Het percentage actief betrokken inwoners in Haaksbergen is vergelijkbaar met resultaten van een landelijke studie van De Boer en Langers (2017), waarin ruim 3% van de respondenten aangeeft actief te zijn in een groen burgerinitiatief. De percentages van de andere gemeenten zijn lager.

In Tiel en Utrecht Noordwest zijn rond de 400 mensen actief betrokken. Het verschil tussen Haaksbergen en Roosendaal enerzijds en Utrecht Noordwest en Tiel anderzijds kan worden verklaard door het verschil in het aantal geïnterviewde initiatieven (respectievelijk 62 en 42 in Haaksbergen en Roosendaal, 9 in Tiel en 23 in Utrecht Noordwest). Het gemiddeld aantal totaal actief betrokkenen ligt dicht bij elkaar: voor Haaksbergen, Roosendaal en Utrecht respectievelijk gemiddeld 13, 21 en 20 actief betrokkenen per initiatief. Een vergelijking met de studie van Matthijssen *et al.* (2015), suggereert dat dit aan de lage kant is in vergelijking met wat zij hebben waargenomen (met een als laag ingeschatte betrokkenheid tussen de 2 en 30 mensen).

Het aantal actief betrokkenen bij de groene burgerinitiatieven dat volgens de respondenten tot de kerngroep van het initiatief kan worden gerekend, ligt gemiddeld genomen meer op één lijn in de vier gemeenten, namelijk tussen de vier en negen mensen (Haaksbergen 7, Roosendaal 5, Utrecht NW 5, en Tiel 8). Met als ondergrens 1 of 2 betrokkenen per initiatief is dit waarschijnlijk aan de lage kant; tegelijkertijd kan men zich voorstellen dat een bestuur of kerngroep meestal uit zo'n soort aantal bestaat.

Het is wel belangrijk te realiseren dat mensen bij meer initiatieven betrokken kunnen zijn en dan dus meerdere keren geteld worden en aan de andere kant konden niet alle initiatieven geïnventariseerd worden en kan het aantal een onderschatting zijn.

5.2.6 Gemeente een belangrijke partner voor initiatieven

In alle onderzochte gemeenten wordt de gemeente, wanneer wordt gevraagd naar bij het initiatief actief betrokken andere partijen, als belangrijkste actor genoemd, in alle gemeenten door meer dan 83%. Dit is in overeenstemming met de literatuur (Buijs *et al.*, 2016). Het is ook niet zo vreemd dat de gemeente als belangrijkste andere actor genoemd wordt, ook in andere vragen komt naar voren dat de gemeente dicht bij de burgers staat dan andere overheden. De gemeente is bijvoorbeeld een belangrijke kennisleverancier en in de meeste gevallen is de grond waarop het initiatief betrekking heeft in eigendom van de gemeente. Alle vier betrokken gemeenten werken met wijkchefs, regisseurs of coördinatoren om onder andere burgerinitiatieven te faciliteren en ze proberen de lijntjes zo kort mogelijk te houden.

⁶ 30 april 2017; bron: CBS

⁷ 31 augustus 2017, bron: CBS

⁸ Mei 2018 <https://www.utrecht.nl/wonen-en-leven/wijken/wijk-noordwest/>

⁹ CBS statline 2018

Bezuinigingen zijn een motief is geweest in zowel Roosendaal als Haaksbergen om in te zetten op burgerinitiatieven. Toch is er in beide gemeenten budget beschikbaar, voor burgerinitiatieven, voor adoptiegroen en voor verbetering van groen in de buurt. Utrecht heeft hiervoor een flinke, doch tijdelijke subsidiepot ingezet. Tiel heeft de afgelopen jaren geen apart subsidiepotje gehad voor burgerinitiatieven, maar wel budget voor participatie per wijk. We zien in deze monitoring dat subsidie een bron van inkomsten is voor veel initiatieven in Haaksbergen, Roosendaal en Utrecht. (NB.- In Tiel is dit niet gemeten).

5.2.7 Eigendom van grond

De meeste initiatieven zijn grondgebonden. Dat is ook niet zo gek, want in onze definitie van een groen burgerinitiatief noemen we het belang van een fysieke groene component. Wel zijn in principe ook initiatieven zoals protestgroepen meegenomen, maar daarvan zijn er niet zoveel gevonden.

Veruit de meeste initiatieven in alle vier gemeenten geven aan dat de grond waarop hun initiatief betrekking heeft in eigendom is van derden (Haaksbergen, Roosendaal en Utrecht rond de 80%, Tiel net boven de 60%). Uit de toelichtingen blijkt dat de eigenaar in de meeste gevallen de gemeente is, hoewel andere partijen zoals, agrariërs, terreinbeherende organisaties (TBO's), stichtingen en het bisdom ook genoemd worden. Dat in veruit de meeste gevallen de gemeente eigenaar is van de grond is niet zo verrassend, en in lijn met andere literatuur (Colding *et al.*, 2013). Ook uit de antwoorden van andere vragen blijkt dat de gemeente een belangrijke rol speelt in de initiatieven, ze worden genoemd als belangrijke kennisleverancier en als belangrijkste andere actor. Er is maar één initiatief, in Haaksbergen, dat aangeeft de grond in eigen bezit te hebben.

5.2.8 Vooral gebruik gemaakt van eigen kennis

Een van de hulpbronnen die burgerinitiatieven gebruiken is kennis. Rond de 50% van de initiatieven geeft in alle vier gemeenten aan ecologische kennis te benutten. Dat is een hoog percentage, gezien het feit dat een veel kleiner percentage van de initiatieven aangeeft ecologische en/of natuurbeschermingsdoelen te hebben en de geringe ecologische impact die mensen ervaren van hun initiatief.

In alle gemeenten scoren 'overige groene kennis' en 'proceskennis' als hoogste percentage. Het hoge percentage overige groene kennis (kennis met betrekking tot speel-, gezondheids-, eetbaar-, recreatief groen), wordt verklaard door ook het relatief hoge percentage dat gebruik en beleving van groen als doelstelling heeft. Dat proceskennis zeer veel wordt gebruikt is ook voor de hand liggend: ieder initiatief heeft wel dit soort kennis nodig, bv. advies over aanpak, omgaan met knelpunten, netwerken, draagvlak e.d.

Uit de enquête blijkt dat voor alle typen kennis in alle gemeenten het meest wordt aangegeven dat het gaat om eigen expertise. We vinden hiervoor bij de initiatieven verklaringen die variëren van: 'er was geen kennis nodig, vooral liefde voor het gebied', tot 'de initiatiefnemers zijn hoog opgeleide mensen die zelf kennis hebben'. Ook wordt wel aangegeven dat men 'al doende heeft geleerd', of dat zoek je op. Ook bij ecologische kennis is de eigen expertise de meest genoemde bron. Als ze gebruik maken van externe kennisbronnen, dan vooral van de gemeente en externe experts.

De provincie is grotendeels afwezig; dit levert het beeld op dat provincies wat verder van burgerinitiatieven afstaan dan gemeenten. Ook dit kan weer te maken hebben met de kleine schaal van de meeste initiatieven.

5.2.9 Organisatievorm: Vooral informeel georganiseerde groepen

In Haaksbergen, Roosendaal en Utrecht is gevraagd naar de organisatievorm. Het overgrote deel van de respondenten (Haaksbergen 43%, Roosendaal 64% en Utrecht 57%) geeft aan dat er geen organisatievorm is. Matthijssen *et al.* (2015) constateren voor hun studie dat groene burgerinitiatieven die wat langer bestaan en wat groter zijn, vaak overgaan tot een formeel rechtspersoon, zoals een stichting. Dat kan bijvoorbeeld belangrijk zijn om subsidie te kunnen ontvangen (Matthijssen *et al.*,

2015, p. 39). In onze studie zijn bijvoorbeeld in Utrecht en Haaksbergen veel initiatieven van na 2010. Ook in Roosendaal is een redelijk aandeel (maar wel wat minder) van na 2010. Jonger zijn zou dus een verklaring kunnen zijn.

In Haaksbergen is veel het antwoord 'overig' gegeven, waarbij men toelicht dat men een contract met de gemeente heeft voor groenadoptie. Hoewel een contract geen formele organisatievorm is, is dit voor groenadoptie-initiatieven toch de structuur waaronder ze bezig zijn. Deze contracten hebben onder andere de regel dat minimaal drie huishoudens het contract moeten ondertekenen.

5.2.10 Monitoring

Toch nog een aantal initiatieven geeft aan de effecten van hun burgerinitiatief te monitoren: 17% in Haaksbergen, 25% in Roosendaal en 9% in Utrecht van de initiatieven die deze vraag beantwoord hebben. Economische effecten worden niet gemonitord, maar er waren ook maar weinig initiatieven die economische doelen nastreefden en economische effecten noemden. In alle drie gemeenten zijn er initiatieven die gebruik en beleving monitoren. Vooral in Haaksbergen wordt ook door een aantal initiatieven het ecologisch effect gemonitord en in Utrecht vooral het sociale effect. In Utrecht wordt door de initiatieven meer dan in de andere gemeenten gefocust op sociale doelen en effecten en is het dus ook niet zo gek dat hierop meer wordt gemonitord. In alle drie gemeenten is er één initiatief dat monitort volgens een standaard protocol. In Roosendaal gaat het om een terrein van Natuurmonumenten en in Haaksbergen om een IVN-werkgroep. In Utrecht is een speeltuin die moet voldoen aan de kwaliteitseisen van de gemeente. Het gaat om visitaties van speeltuinen onderling, waarbij ruimte is voor sparen en het geven van tips & tops.

5.2.11 Ruimtelijke spreiding en differentiatie van burgerinitiatieven

De conclusies over de ruimtelijke spreiding en differentiatie van burgerinitiatieven zijn door de geringe aantallen vooralsnog tentatief. Toch laat de huidige studie wel zien dat de grote meerderheid van de initiatieven binnenstedelijk is. Eerdere studies lieten hiervan een gemengd beeld zien. Mattijssen *et al.* (2015) rapporteren minder stedelijke initiatieven. Zij hebben echter ook expliciet slechts een beperkt aantal stedelijke projecten, zoals stadslandbouw of gebruiksgroen in hun studie meegenomen. Kracht in Nederland daarentegen rapporteert ook een grote focus op stedelijke gebieden. Het finale antwoord op deze vraag kan dus nog niet gegeven worden.

Op basis van deze en eerdere studies kan geconcludeerd worden dat het aantal initiatieven dat actief is binnen de NNN beperkt is. Mattijssen *et al.* (2015) komen tot 10% die zich volledig richt op de NNN. Veel van deze initiatieven zijn actiegroepen die zich richten op de bescherming van het gebied, en niet of beperkt fysieke of financiële bijdragen leveren aan onderhoud of versterking van gebieden. Daarnaast concluderen we dat initiatieven die zich expliciet op ecologische doelstellingen richten meestal aanzienlijk groter zijn dan de initiatieven die zich meer op sociale- of gebruiksdoelen richten. Voor analyses over de ruimtelijke differentiatie van burgerinitiatieven naar aanwezigheid groen of sociaaleconomische klasse bleken de data van de onderhavige studie te beperkt en te gedifferentieerd.

5.3 Interne en externe validiteit

5.3.1 Achtergrond

De interne en externe validiteit is een belangrijk aandachtspunt geweest in deze monitoringstudie. Met uitzondering van de ecologische effecten schatten we de interne validiteit van de resultaten hoog in. Dit maakt monitoring in de tijd van veranderingen in deze vier gemeenten mogelijk, of in ieder geval in Haaksbergen en Roosendaal, waar de deelname voldoende breed was. De externe validiteit, en daarmee de generaliseerbaarheid voor geheel Nederland, blijft een aandachtspunt voor de studie van burgerinitiatief, vooral vanwege de grote diversiteit en fragmentatie van die initiatieven. Triangulatie, het combineren van meerdere studies via verschillende methoden, is daarbij waarschijnlijk een goede optie om de externe validiteit verder te vergroten. Hierbij zou met verschillende onderzoeksmethoden specifiek gefocust kunnen worden op stedelijke versus niet stedelijke context of meer brede versus

meer ecologisch gerichte initiatieven; of meer diepgravend en eventueel meer kwalitatief onderzoek naar meer sociaal gerichte initiatieven.

De inventarisatie van Tiel, Roosendaal, Haaksbergen en Utrecht Noordwest is de nulmeting voor de monitoring van groene burgerinitiatieven in Nederland. Daarmee is de validiteit van deze meting cruciaal. In een apart rapport (Vullings *et al.*, 2018) wordt dieper ingegaan op de mogelijkheden en beperkingen van de gebruikte methode. De analyse van de resultaten in dit rapport biedt daarnaast ook inzichten in de validiteit. We maken hierbij onderscheid tussen interne en externe validiteit.

Externe validiteit gaat over de generaliseerbaarheid van de resultaten. Kunnen we door ons onderzoek bij de groene burgerinitiatieven in Haaksbergen een geldige ('valide') uitspraak doen over alle groene burgerinitiatieven in Haaksbergen? En kunnen we met ons onderzoek in vier gemeenten een uitspraak over groene burgerinitiatieven in geheel Nederland? Interne validiteit is de vraag of de monitoring meet wat het probeert te meten. Meten we de echte hoeveelheid besteedde tijd als we respondenten vragen naar hun inschatting van de tijd?

5.3.2 Interne validiteit

In het gerelateerde rapport (Vullings *et al.*, 2018) dat de methodiek van deze monitoring beschrijft, wordt uitgebreid ingegaan op hoe de methodiek ontwikkeld is. Wat belangrijk is voor de interne validiteit is dat de eerste vragenlijst getest is in een pilot in Tiel en dat daarna de resultaten besproken zijn in een brede workshop, waarna de lijst met indicatoren en de vragenlijst aangepast zijn. Ook dit staat uitgebreid beschreven in dat rapport. Daarnaast hebben we interviews gebruikt om de kenmerken van de initiatieven te meten. Tijdens de interviews konden we de vragen toelichten, en de antwoorden samen met de respondenten interpreteren volgens de geldende antwoordcategorieën. Doordat respondenten zelf de initiatieven op Google Maps hebben ingevuld, verwachten we ook dat de aangegeven plekken en oppervlaktes valide zullen zijn. Het uitgebreid testen, bespreken en aanpassen van de vragenlijst, tezamen met de gekozen werkvorm van interviews, zorgt in onze optiek voor een hoge interne validiteit. Een discussiepunt hier is wel de interpretatie van de oppervlaktes waar de initiatieven actief zijn. Zoals in hoofdstuk 3 ook werd aangegeven, zijn sommige initiatieven actief op een klein stuk grond, waarbij zij van dat stuk grond wel bij wijze van spreken elke meter onder handen hebben, terwijl anderen een groot actiegebied hebben van bijvoorbeeld honderden hectaren, waar ze sporadisch actief zijn, bijvoorbeeld op een x aantal plekken uilenkasten onderhouden. Wat overigens niet wegneemt dat het in dit laatste geval om een grote tijdsinvestering kan gaan. De interpretatie van de oppervlaktes is dus lastig.

De enige indicator waarvan we de validiteit als vrij laag inschatten, is de indicator gepercipieerde 'ecologische effecten'. De antwoordopties 'anders' en 'onbekend' scoren op alle vragen hoog voor de ecologische impact. Met name bij de vragen over de bijzondere soorten neemt de categorie 'onbekend' toe vergeleken met de andere opties. Dat kan betekenen dat de initiatieven met name van bijzondere soorten niet zoveel kennis hebben en/of hier niet mee bezig zijn.

5.3.3 Externe validiteit

Externe validiteit is met name afhankelijk van het aantal burgerinitiatieven (de 'respondenten' in dit onderzoek) en de representativiteit van deze burgerinitiatieven voor heel Nederland. In Haaksbergen en Roosendaal hebben veel initiatieven deelgenomen. De verwachting is dan ook dat de resultaten aldaar grote geldigheid hebben voor de gehele gemeente. In Tiel en Utrecht Noordwest ligt dat genuanceerder. In Roosendaal bleek het lastig om contactpersonen voor de initiatieven te achterhalen. Hierdoor is uiteindelijk slechts 48% van de in potentie interessante initiatieven voor de monitoring¹⁰ in de gemeente geïnterviewd. In Tiel zijn relatief weinig initiatieven gevonden. Onduidelijk is of er meer initiatieven zijn die we niet hebben gevonden. Als dat het geval is, vertekent het geringe aantal initiatieven het beeld. Ook kan een enkel initiatief hierdoor een grote invloed hebben op het gemiddelde beeld in Tiel. Dat blijkt ook uit de resultaten in Tiel. Dit probleem wordt versterkt doordat

¹⁰ Door het ontbreken van contactpersonen en -gegevens kon niet altijd worden vastgesteld of een initiatief ook inderdaad relevant was voor de monitoring. Het percentage geïnterviewde initiatieven in het licht van de hele populatie zou dus hoger kunnen zijn.

er bij vervolgvragen aanmerkelijk minder respondenten geantwoord hebben. Dit zie je bijvoorbeeld bij de monitoringsvragen: De eerste vraag is of er gemonitord wordt en de vervolgvragen zijn alleen beantwoord door de initiatieven die op de eerste vraag 'ja' hebben geantwoord. Dit betekent voor Utrecht Noordwest dat slechts twee initiatieven deze vervolgvragen hebben beantwoord.

Externe validiteit in onderzoek naar burgerinitiatief is een terugkerend knelpunt. In deze studie hebben we besloten om een viertal gemeenten zo compleet mogelijk te onderzoeken en te proberen alle groene burgerinitiatieven binnen die vier gemeenten in beeld te krijgen. Andere studies hebben juist meer de breedte gezocht over geheel Nederland, met meer nadruk op diversiteit van de initiatieven en minder nadruk op compleetheid (o.a. Mattijssen *et al.*, 2015, *Kracht In Nederland*, 2018) of gekozen voor een meer diepgravende casestudie-aanpak waarbij naar een klein aantal initiatieven wordt gekeken. Als we het onderzoek van Mattijssen *et al.* (2015) vergelijken met dit onderzoek zien we de volgende zaken. Er is een groot verschil in doelen tussen de twee onderzoeken.

In het onderzoek met Mattijssen komt naar voren dat zo'n 65% van de door hen onderzochte initiatieven een ecologisch doel heeft, terwijl dat in dit onderzoek veel minder het geval is en gebruik en beleving juist heel belangrijk gevonden worden. Waarschijnlijk is het verschil in aanpak debet aan dit verschil voor de doelstellingen van de initiatieven. In dit onderzoek bleek dat er relatief veel groenadoptie-initiatieven in de betrokken gemeenten voorkomen en die hebben meestal geen ecologische insteek en dus worden de cijfers daardoor beïnvloed. De verschillende aanpakken bieden het voordeel dat verschillende aspecten op een andere manier aan het licht komen en dit zal helpen een beter beeld te vormen van het fenomeen burgerinitiatieven. De overzichten van *Kracht in NL* (2018) laten veel initiatieven in de Randstad en in de stedelijke gebieden zien. De representativiteit van deze website is echter gering. Optimale analyses worden verkregen door meerdere methoden naast elkaar te gebruiken en de resultaten te abstraheren over deze studies heen (triangulatie). Hierbij zou met verschillende onderzoeksmethoden specifiek gefocust kunnen worden op stedelijke versus niet stedelijke context of meer brede versus meer ecologisch gerichte initiatieven; of meer diepgravend en eventueel meer kwalitatief onderzoek naar meer sociaal gerichte initiatieven.

Idealiter wordt daarbij wel grotendeels hetzelfde meetinstrument bereikt. Dit is wel het geval tussen de onderhavige studie en Mattijssen *et al.* (2015), maar niet met andere studies. Een expliciete vergelijking met kwantitatieve deelstudies in onder andere enkele provincies zou hiertoe een eerste vervolgstap kunnen zijn.

5.3.4 Invloed specifiek beleid

Een belangrijke vraag voor de externe validiteit is ook de vraag in hoeverre de onderzochte gemeenten in hun gemeentelijk beleid representatief zijn voor Nederland. In de keuze van de gemeente hebben we vooral naar omvang gekeken (één (deel van een) grote stad, één middelgrote gemeente en twee kleine gemeenten, waarvan de een relatief veel buitengebied heeft en de ander relatief weinig). Er is vooral geprobeerd om geen 'bijzondere gemeenten te kiezen. Het is daarom belangrijk om ook een beeld te schetsen van het beleid van de vier gemeenten op dit onderwerp, wat we hebben gedaan in hoofdstuk 2.

Samenvattend kunnen we stellen dat er in alle vier gemeenten de laatste jaren relatief veel aandacht is voor het ondersteunen of uitnodigen van burgerinitiatief en het bevorderen van participatie van burgers in beleid. In alle vier gemeenten is er beleid en budget beschikbaar gesteld over de laatste jaren. Ook hebben alle vier gemeenten instrumenten zoals een programma of plannen waarin de gemeenten participatie/burgerinitiatieven faciliteert en zijn er ook aanspreekpunten (wijkregisseurs, wijkschefs of coördinator) binnen de gemeenten om de lijntjes zo kort mogelijk te houden. Ook zijn er verschillen, zoals bijvoorbeeld in de aanleidingen. Zo was bezuinigingen een van de motieven voor het stimuleren van groene burgerinitiatieven in Haaksbergen en Rosendaal, maar speelde dat in Utrecht en Tiel helemaal niet. In Haaksbergen heeft het ook geresulteerd in bezuinigingen, maar in Rosendaal is geconcludeerd dat het juist niet zo werkt. Verder is het beleid in Rosendaal en Tiel meer algemeen op participatie en burgerinitiatieven gericht en niet specifiek op groene burgerinitiatieven, terwijl in Haaksbergen het beleid direct gekoppeld is aan het groenbeheer en in Utrecht het ook om wijkgroenplannen gaat.

De vraag is of we de uitkomsten van gemeenten kunnen relateren aan de context van het gemeentelijke beleid. In alle gemeenten hebben de gemeenten actief beleid gevoerd om burgers te betrekken bij onderhoud van groen in de wijken, en het onderhoud aan hen uit te besteden. In Utrecht kunnen burgers hiervoor een onderhoudscontract met de gemeente tekenen. Ook in Haaksbergen kunnen burgers, naast aankoop van groen, een contract met de gemeente afsluiten voor onderhoud van groen (adoptiegroen). Zowel in Haaksbergen als Utrecht is hier veel animo voor, en zijn veel projecten in gang gezet. We zien dat terug in deze monitoring: 42 van de geïnterviewde initiatieven in Haaksbergen betreft adoptiegroen, in Utrecht is dat niet helemaal duidelijk. Ook in Roosendaal was er, zeker in de beginfase, erg veel animo voor initiatieven in het groen, al was dit in Roosendaal deels ook reactie op het omlaag brengen van het onderhoudsniveau van het groen door de gemeente, maar het is niet duidelijk hoeveel initiatieven het in Roosendaal precies betreft.

Ook in andere onderdelen van deze monitoring zou een relatie kunnen bestaan met het gemeentelijke beleid. Van belang is te vermelden dat veel van de initiatieven via de gemeenten zijn opgespoord. Dit zou de resultaten kunnen vertekenen, onder andere in het relatief kleine aantal protestgroepen die we gevonden hebben. Door ook intensief buiten gemeentelijke kanalen om te zoeken naar initiatieven hebben we getracht mogelijke vertekening te voorkomen. We zien dat initiatieven in deze monitor de gemeente vaak aangeven als betrokken actor, bijvoorbeeld als leverancier van kennis. Hoewel bezuiniging dus een motief is geweest in Roosendaal en Haaksbergen is er in beide gemeenten, en ook in Utrecht, budget beschikbaar, respectievelijk voor burgerinitiatieven, adoptiegroen en om groen in de buurt te verbeteren. Tiel heeft de afgelopen jaren geen apart subsidiepotje gehad voor burgerinitiatieven, maar wel budget voor participatie per wijk. We zien in deze monitoring dat subsidie een bron van inkomsten is voor veel initiatieven in Haaksbergen, Roosendaal en Utrecht. (In Tiel is dit niet gemeten).

Een totaalbeeld van activiteiten van Nederlandse gemeenten ontbreekt, maar het lijkt erop dat alle gemonitorde gemeenten actief beleid hebben op het gebied van burgerinitiatieven, waarvan twee specifiek op groene burgerinitiatieven.

6 Referenties

- Boer, T.A. de en F.L. Langers (2017). Maatschappelijk draagvlak voor natuurbeleid en betrokkenheid bij natuur in 2017. Wageningen: WOT Natuur & Milieu, WUR. WOT-technical report 102.
- Buijs AE, Mattijssen TJ, Van der Jagt AP, *et al.* (2016b). Active citizenship for urban green infrastructure: fostering the diversity and dynamics of citizen contributions through mosaic governance. *Current Opinion in Environmental Sustainability* 22: 1-6.
- Church A, Mitchell R, Ravenscroft N, *et al.* (2015). 'Growing your own': A multi-level modelling approach to understanding personal food growing trends and motivations in Europe. *Ecological Economics* 110: 71-80.
- Colding J, Barthel S, Bendt P, *et al.* (2013). Urban green commons: Insights on urban common property systems. *Global Environmental Change* 23: 1039-1051.
- De Vries S, Staritsky IG, Clement J, *et al.* (2010). Vraaggerichte recreatieplanning op regionaal niveau : naar een betere afstemming van geboden op gevraagde mogelijkheden voor recreëren in het groen middels AVANAR-plus. Wageningen: Alterra. Alterra-rapport 2093.
- Kamphorst, D.A., T.A. Selnes, W. Nieuwenhuizen (2015). Vermaatschappelijking van natuurbeleid. Een verkennend onderzoek bij drie provincies. Wageningen: WOT Natuur & Milieu, WUR. WOT-technical report 42.
- Kracht in NL. (2018). *Maatschappelijke AEX*. Available at: <https://www.maex.nl/initiatieven/>.
- Mattijssen TJM, Buijs AE, Elands B, H.M. & RI van Dam (2015). De betekenis van groene burgerinitiatieven - Analyse van kenmerken en effecten van 264 initiatieven in Nederland. Wageningen: WOT Natuur en Milieu, WUR. WOT-rapport 127.
- Mattijssen TJM, Van der Jagt A, Buijs AE, *et al.* (2017). The long-term prospects of citizens managing urban green space: from place making to place keeping? *Urban Forestry & Urban Greening* 26: 78-84.
- Ministerie van Economische Zaken (2014). Natuurlijk verder. Rijksnatuurvisie. Ministerie van Economische Zaken, Den Haag.
- Salverda, I., M. Pleijte en A. Papma (2012). Meervoudige overheidssturing in open, dynamische en lerende netwerken. Een essay over de nieuwe rol van het ministerie van Economische Zaken en de energieke samenleving. Alterra, Wageningen UR.
- Spijker SN and Parra C. (2017). Knitting green spaces with the threads of social innovation in Groningen and London. *Journal of Environmental Planning and Management*: 1-22.
- Van der Jagt APN, Szaraz LR, Delshammar T, *et al.* (2017) Cultivating nature-based solutions: The governance of communal urban gardens in the European Union. *Environmental Research* 159: 264-275.
- Veen EJ. (2015). Community gardens in urban areas: A critical reflection on the extent too which they strengthen social cohesion and provide alternative food. Thesis. Wageningen: Wageningen University and Research Centre.
- Vullings, L.A.E., A.E. Buijs, J.L.M. Donders & D.A. Kamphorst (2018). Monitoring van groene burgerinitiatieven; Methodiek, indicatoren en ervaring met pilot en nulmeting. Wageningen: WOT Natuur & Milieu, WUR. WOT-technical report 125.

Verantwoording

Dit project werd begeleid door Eva Kunseler (Planbureau voor de Leefomgeving), Hendrien Bredenoord (Planbureau voor de Leefomgeving), Froukje Boonstra (WUR) en Martin Goossen (WUR). In een workshop zijn de resultaten van de pilot en de methodiek besproken met betrokkenen bij het project, maar ook met mensen die betrokken zijn bij het onderwerp (zie WOt-technical report 125 bijlage 4). De resultaten van de nulmeting zijn besproken met de contactpersonen van de betrokken gemeenten (zie WOt-technical report 125, bijlage 6).

Het rapport is beoordeeld door Hendrien Bredenoord (opdrachtgever namens PBL) en Martin Goossen (contactpersoon namens de WOT Natuur & Milieu).

De auteurs bedanken allen voor hun bijdrage aan het tot stand komen van deze rapportage.

Bijlage 1 Interviewvragen

Interviewvragen over gemeentelijke context wat betreft burgerinitiatieven (BI)

- In hoeverre vindt de gemeente BI belangrijk en waarom?
- Is er het beleid rond dit onderwerp? Zo ja, wat is het beleid?
- Is het algemeen BI beleid en/of specifiek voor bijvoorbeeld groen beleid? Is er specifiek budget voor? Hoeveel?
- Wanneer is het ontstaan? en hoe loopt het nu?
- Wat is de aanleiding geweest?
- Is er een regeling of ander instrument voor Burgerinitiatieven?
- Heeft u de indruk dat het aantal BI's stabiel is, of dat het krimpt of groeit? Hoe komt dat denkt u?
- Hoe is het contact met BI georganiseerd binnen de gemeente?

De personen die zijn geïnterviewd zijn de contactpersonen van de betrokken gemeenten.

- Gemeente Tiel: Mevrouw Stel
- Gemeente Haaksbergen: Meneer Rexwinkel
- Gemeente Rosendaal: Meneer van der Zijden

Bijlage 2 Groene burgerinitiatieven in Haaksbergen

Groene burgerinitiatieven
Groenadoptie: Anemoon 47 t/m 57
Groenadoptie Beatrixstraat
Groenadoptie: Stiegert 31 t/m 37
Natuurakker Veldmaat
Groenadoptie: Het Meuke
Groenadoptie: Kroonprins
Wijkraad Veldmaat: Steenbrookes Es
IVN Werkgroep amfibieën en reptielen
Wijkraad Veldmaat: inpassing N18/afwaardering oude N18
Stichting Hervormde Begraafplaats Haaksbergen
Groenadoptie Waandersstraat/behoud speeltuin en revitalisering groen in de buurt
Groenadoptie: Boterbloem/Distel
Groenadoptie Stiegert 54 t/m 60
Groenadoptie Vonkenkaamp
Groenadoptie Mozartstraat 68 t/m 88
Groenadoptie: van Galenstraat
Groenadoptie: De Volmer 73 t/m 87
Groenadoptie: Verdijkstraat
Stichting Waterpark het Lankheet: vrijwilligersgroep
Heemkundegroep Arfgood Buurse
Imkervereniging De Heidebloem
Groenadoptie: Van Heemskerkstraat
Groenadoptie: Nijkerckestraat 34
Groenadoptie Trompstraat 7 t/m 25
Groenadoptie: Sonderenstraat (Mölnpad) Morsinkhofweg
Heemtuin Haaksbergen (IVN)
Wijkraad Hassinkbrink: ommetje
Haaksbergse Toer- en Fietsclub: aanleg en onderhoud MTB route/vrijwilligerswerk natuurgebieden
Groenadoptie: Lupine 8-12 (pleintje)
Groenadoptie: Tromstraat (sporthal)
Groenadoptie: Tormentil 12
Groenadoptie: Leeuwenbek 32
Groenadoptie Lelie 8-12
Groenadoptie: Lupine 13 naast woning
Wijkraad Hassinkbrink: werkgroep groen/groenadoptie
Groenadoptie: Lelie 8-12
Weidevogelwerkgroep (IVN)
Uilenwerkgroep (IVN)
Groenadoptie: De Boorne 32-42 / De Nolle
Werkgroep Grintenbosch (IVN)
Groenadoptie Klaverkamp 15
De Groene Waaier
Groenadoptie Karel Doormanstraat
Groenadoptie Blekerstraat
Groenadoptie: Anemoon meerdere vakken
Wijkraad De Veldmaat: Ommetje Veldmaat

Groene burgerinitiatieven

Wijkraad De Veldmaat: Minder validenpad

Groenadoptie: Kamille

Groenadoptie: Beatrixstraat 1 t/m 32a

Groenadoptie: voorkant ??

Groenadoptie: Beethovenstraat

Groenadoptie: Brem

Groenadoptie: Hondelink 63-67

Groenadoptie: De Boorne 5-7

Groenadoptie: Distel 17

Groenadoptie: Anemoon

Stichting Natuur en Milieu Haaksbergen

Groenadoptie: Duizendblad

Groenadoptie Bachstraat

Groenadoptie Kamille/Raappad

Vrijwilligersgroep Staatsbosbeheer Haaksbergerveen

Gele gemarkeerde initiatieven zijn initiatieven die onderdeel (werkgroep) zijn van of horen bij landelijke/regionale organisaties zoals Natuurmonumenten of IVN

Bijlage 3 Groene burgerinitiatieven in Roosendaal

Groene burgerinitiatieven
Willen Dreeslaan/ Kennedylaan: weiland/geluidswal omvormen tot attractie voor buurt
Gedenkbos Rozendreef (1) en (2)
Dierenweide Westrand
Natuurspeelplaats Westrand
Buurtuintjes/moestuintje Westrand
Tuin bij Ruilwinkel
Hondenspeelplaats Kalsdonk
Zwerfvuil verzamelen kalsdonk
Buurtuintjes Macronistraat
Moestuin Gildebondstraat
Dode boom vervangen door grote bloembak
Gedenkbos Nispen (bewonersplatform Nispen)
Heemkundekring Nispen: Oranjabomen
Bewonersplatform Nispen: Turftuin
Groenstrook
Buurtbeheer Fatimawijk
Bewonersplatform Wouwse plantage: werkgroep Bezem door de pin; wandeltochten; beheer openbaar groen;
Oude begraafplaats Bredaseweg
HSP de Kroeven (hondenspeelplek)
Uilenwerkgroep (Brabants landschap)
Groenadoptie: gebied Liga
Verfraaiing en Rozenlaan (voorheen bewonersplatform Burgerhout Nu!
Openluchttheater Vrouwenhof en omgeving
De Buitenkans collectieve leer – en buurttuin van het Da Vinci College
Dorpsraad Wouw: Landschapspark Landeweel
Groenadoptie: Frambozenberg en omgeving
Groenadoptie Rodenbachlaan
Werkgroep buurttuin Dregtplein
Buurtpreventieteam Minnebeek: Ambrozijnberg,omgeving kinderboerderij, B Bergen
Stichting Egelopvang Roosendaal en omstreken
Bewonersplatform Nispen: Natuurbelevingsspeeltuin Nispen (locatie Wielewaalbos)
Bewonersplatform Nispen: Beheer openbaar groen Nispen
Tolttuin
Dorpsraad Wouw: werkgroep groen
Dorpsraad Wouw: projectgroep Catharinapark
Beheerwerkgroep KNNV Roosendaal
Roosendaals Volkstuinvereniging
IVN Beheersgroep "Everland"
Vereniging zwaluwen adviesbureau
Groenadoptie Theresiastraat

Gele gemarkeerde initiatieven zijn initiatieven die onderdeel (werkgroep) zijn van of horen bij landelijke/regionale organisaties zoals Natuurmonumenten of IVN

Bijlage 4 Groene burgerinitiatieven in Utrecht Noordwest

Groene burgerinitiatieven

Pijlsweerd op Peil, vergroenen buurt en veiligheid

Groengroep Noordsepark

Groenstrook Nieuw Chartreuse

Buurtfruituin "Jonathanplein"

Complex8: binnentuin

Schoonhouden Weerdsingel

Springertuin

Buurtmoestuin Noordsepark

Tuinbouwstraat: vergroening

De Vliegertuin

Duyfhuysplein: herinrichting beplantingsstrook

Initiatiefgroep Daalsepark

Zelfbeheer Het Kleine Park

Verbeteringen Niftarlakeplantsoen

Bewonersgroep Amsterdamsestraatweg en omgeving (Jasmijnstraat)

Wijkgroenplan Noord-West "De Sweder van Zuylenweg"

Wijkgroen idee voor Noordwest "Geveltuintjes van Kaat"

Meer groen op straat (het deel van Laan van Chartreuse tussen Ondiep en Thorbeckelaan)

Bethlehempark

Monicahof

Rieten Dak Tuintjes

Kloostertuin

Speeltuin Noordse Park

Bijlage 5 Groene burgerinitiatieven in Tiel

Groene burgerinitiatieven

Stichting TielCentrumXL (project Meer groen op straat)

Klompenpaden Zennewijnen

Woonvereniging (landschapswerkgroep) Thedingsweert

Waardevol Tiel

Bol van Zende

Speeltuin Neerrijnenlaan

Tijdelijk park Santwijckse Poort (projectnaam); Prominent wonen (groepsnaam)

Multi Culti Tuin Hertogenwijk Tiel

Dorpsraad/Werkgroep Dorpsontwikkelingsplan-thema dorpsverfraaiing

Verschenen documenten in de reeks Technical reports van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu vanaf 2016

WOT-technical reports zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu te Wageningen. T 0317 – 48 54 71; E info.wnm@wur.nl

WOT-technical reports zijn ook te downloaden via de website www.wur.nl/wotnatuurenmilieu

61	Berg, F. van den, A. Tiktak, J.J.T.I. Boesten & A.M.A. van der Linden (2016). <i>PEARL model for pesticide behaviour and emissions in soil-plant systems; Description of processes</i>	78	Koffijberg K., J.S.M. Cremer, P. de Boer, J. Postma & K. Oosterbeek & J.S.M. Cremer (2016). <i>Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee in 2014.</i>
62	Kuiters, A.T., G.A. de Groot, D.R. Lammertsma, H.A.H. Jansman & J. Bovenschen (2016). <i>Genetische monitoring van de Nederlandse otterpopulatie; Ontwikkeling van populatieomvang en genetische status 2014/2015</i>	79	Sanders, M.E. G.W.W Wamelink, R.M.A. Wegman & J. Clement (2016). <i>Voortgang realisatie nationaal natuurbeleid; Technische achtergronden van een aantal indicatoren uit de digitale Balans van de Leefomgeving 2016.</i>
63	Smits, M.J.W., C.M. van der Heide, H. Dagevos, T. Selnes & C.M. Goossen (2016). <i>Natuurinclusief ondernemen: van koplopers naar mainstreaming?</i>	80	Vries, S. de & I.G. Staritsky (2016). <i>AVANAR 2.0 nader beschreven en toegelicht; Achtergronddocumentatie voor Status A.</i>
64	Pouwels, P., M. van Eupen, M.H.C. van Adrichem, B. de Knecht & J.G.M. van der Gref (2016). <i>MetaNatuurplanner v2.0. Status A</i>	81	Kuiters, A.T., G.A. de Groot, D.R. Lammertsma, H.A.H. Jansman & J. Bovenschen (2016). <i>Genetische monitoring van de Nederlandse otterpopulatie; Ontwikkeling van populatieomvang en genetische status 2015/ 2016.</i>
65	Broekmeyer, M.E.A. & M.E. Sanders (2016). <i>Natuurwetgeving en het omgevingsrecht. Achtergrond-document bij Balans van de Leefomgeving, 2014</i>	82	Pleijte, M., R. Beunen & R. During (2016). <i>Rijksprojecten: hét natuurinclusieve werken? Een analyse van relaties tussen rijksprojecten en de Rijksnatuurvisie</i>
66	Os, J. van, J. H.S.D. Naeff & L.J.J. Jeurissen (2016). <i>Geografisch informatiesysteem voor de emissieregistratie van landbouwbedrijven; GIABplus-bestand 2013 – Status A</i>	83	Smits, M.J.W. en E.J. Bos (2016). <i>Het stimuleren van ondernemen met natuur: handelingsopties voor de overheid</i>
67	Ingram, V.J., L.O. Judge, M. Luskova, S. van Berkum & J. van den Berg (2016). <i>Upscaling sustainability initiatives in international commodity chains; Examples from cocoa, coffee and soy value chains in the Netherlands.</i>	84	Horst, M.M.S. ter, W.H.J. Beltman & F. van den Berg (2016). <i>The TOXSWA model version 3.3 for pesticide behaviour in small surface waters; Description of processes</i>
68	Duin van W.E., H. Jongerius, A. Nicolai, J.J. Jongsma, A. Hendriks & C. Sonneveld (2016). <i>Friese en Groninger kwelderwerken: Monitoring en beheer 1960-2014.</i>	85	Mattijssen, T.J.M. (2016). <i>Ideaaltypen en analysekader van groene burgerinitiatieven; Bijlage bij het rapport 'De betekenis van groene burgerinitiatieven: analyse van kenmerken en effecten van 264 initiatieven in Nederland'</i>
69	Ehlert, P.A.I., T.A. van Dijk & O. Oenema (2016). <i>Opname van struviet als categorie in het Uitvoeringsbesluit Meststoffenwet. Advies.</i>	86	Wösten, J.H.M., F. de Vries & J.G. Wesseling (2016). <i>BOFEK2012 versie 2; Status A</i>
70	Ehlert, P.A.I., H.J. van Wijnen, J. Struijs, T.A. van Dijk, L. van Schöll, L.R.M. de Poorter (2016). <i>Risicobeoordeling van contaminanten in afval- en reststoffen bestemd voor gebruik als covergistingsmateriaal</i>	87	Pleijte, M., R. During & R. Michels (2016). <i>Nationale parken in transitie; governance-implicaties van een veranderend beleidskader</i>
71	Commissie Deskundigen Meststoffenwet (2016). <i>Protocol beoordeling stoffen Meststoffenwet. Versie 3.2</i>	88	Mol-Dijkstra, J.P. & G.J. Reinds (2017). <i>Technical documentation of the soil model VSD+; Status A</i>
72	Kramer, H., J. Clement (2016). <i>Basiskaart Natuur 2009. Een landsdekkend basisbestand voor de terrestrische natuur in Nederland</i>	89	Arets, E.J.M.M., J.W.H van der Kolk, G.M. Hengeveld, J.P. Lesschen, H. Kramer, P.J. Kuikman & M.J. Schelhaas (2017). <i>Greenhouse gas reporting for the LULUCF sector in the Netherlands. Methodological background, update 2016</i>
73	Dam, R.I. van, T.J.M. Mattijssen, J. Vader, A.E. Buijs & J.L.M. Donders (2016). <i>De betekenis van groene zelf-governance. Analyse van verschillende vormen van dynamiek in de praktijk.</i>	90	Bruggen, C. van, A. Bannink, C.M. Groenestein, J.F.M. Huijsmans, H.H. Luesink, S.V. Oude Voshaar, S.M. van der Sluis, G.L. Velthof & J. Vonk (2017). <i>Emissies naar lucht uit de landbouw in 2014. Berekeningen met het model NEMA</i>
74	Hennekens, S.M., M. Boss & A.M. Schmidt (2016). <i>Landelijke Vegetatie Databank; Technische documentatie, Status A</i>	91	Os van, J., M.G.T.M. Bartholomeus, L.J.J. Jeurissen & C.G. van Reenen (2017). <i>Rekenregels rundvee voor de landbouwtelling. Verantwoording van het gebruik van I&R gegevens voor de landbouwtelling</i>
75	Knecht, B. de, et al. (2016). <i>Kansenkaarten voor duurzaam benutten van Natuurlijk Kapitaal</i>	92	Haas, W. de, R.J. Fonteijn & M. Pleijte (2017). <i>Is eenvoudig beter? Twee essays natuur en landschap in het nieuwe omgevingsbeleid</i>
76	Commissie Deskundigen Meststoffenwet (2016). <i>Advies 'Mestverwerkingspercentages 2017'</i>	93	Schuiling, C., A.M. Schmidt, I.J. La Rivière & R.A. Smidt (2017). <i>Beschermde gebiedenregister; Technische documentatie, Status A.</i>
77	W.H.J. Beltman, C. Vink & A. Poot (2016). <i>Calculation of exposure concentrations for NL standard scenarios by the TOXSWA model; Use of FOCUS_TOXSWA 4.4.3 software for plant protection products and their metabolites in Dutch risk assessment for aquatic ecosystems</i>		

94	Henkens, R.J.H.G., M.M.P. van Oorschot en J. Ganzevles (2017). <i>Bijdrage van Green Deals aan de beleidsdoelen voor natuur en biodiversiteit</i>	111	Commissie Deskundigen Meststoffenwet (2017). <i>Advies Mestverwerkingspercentages 2018</i> .
95	Arets, E.J.M.M., J.W.H van der Kolk, G.M. Hengeveld, J.P. Lesschen, H. Kramer, P.J. Kuikman & M.J. Schelhaas (2017). <i>Greenhouse gas reporting for the LULUCF sector in the Netherlands. Methodological background, update 2017</i>	112	Koffijberg K., J.S.M. Cremer, P. de Boer, J. Nienhuis, H. Schekkerman, J. Postma & K. Oosterbeek (2017). <i>Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee. Resultaten 2015-2016 en trends in broedsucces in 2005-2016</i> .
96	IJsseldijk, L.L., M.J.L. Kik, L. Solé & A. Gröne (2017). <i>Postmortaal onderzoek van bruinvissen (Phocoena phocoena) uit Nederlandse wateren, 2016</i> .	113	Arets, E.J.M.M., J.W.H van der Kolk, G.M. Hengeveld, J.P. Lesschen, H. Kramer, P.J. Kuikman & M.J. Schelhaas (2018). <i>Greenhouse gas reporting for the LULUCF sector in the Netherlands. Methodological background, update 2018</i>
97	Verburg, R.W., W.H.G.J. Hennen, L.F. Puister, R. Michels & K. van Duijvendijk (2017). <i>Estimating costs of nature management in the European Union; Exploration modelling for PBL's Nature Outlook</i>	114	Bos-Groenendijk, G.I. en C.A.M. van Swaay (2018). <i>Standaard Data Formulieren Natura 2000-gebieden; Aanvullingen vanwege wijzigingen in Natura 2000-aanwijzingsbesluiten</i>
98	Bruggen, C. van, A. Bannink, C.M. Groenestein, J.F.M. Huijsmans, H.H. Luesink, S.V. Oude Voshaar, S.M. van der Sluis, G.L. Velthof & J. Vonk (2017). <i>Emissies naar lucht uit de landbouw in 2015. Berekeningen met het model NEMA</i>	115	Vonk, J. , S.M. van der Sluis, A. Bannink, C. van Bruggen, C.M. Groenestein, J.F.M. Huijsmans, J.W.H. van der Kolk, L.A. Lagerwerf, H.H. Luesink, S.V. Oude Voshaar & G.L. Velthof (2018.) <i>Methodology for estimating emissions from agriculture in the Netherlands – update 2018. Calculations of CH₄, NH₃, N₂O, NO_x, PM₁₀, PM_{2.5} and CO₂ with the National Emission Model for Agriculture (NEMA)</i>
99	Kuiters, A.T., G.A. de Groot, D.R. Lammertsma, H.A.H. Jansman & J. Bovenschen (2017). <i>Genetische monitoring van de Nederlandse otterpopulatie; Ontwikkeling van populatieomvang en genetische status 2016/2017</i>	116	IJsseldijk, L.L., M.J.L. Kik, & A. Gröne (2018). <i>Postmortaal onderzoek van bruinvissen (Phocoena phocoena) uit Nederlandse wateren, 2017. Biologische gegevens, gezondheidsstatus en doodsoorzaken</i> .
100	Adriaanse, P.I. & W.H.J Beltman (2017) <i>Comparison of pesticide concentrations at drinking water abstraction points in The Netherlands simulated by DROPLET version 1.2 and 1.3.2 model suites</i>	117	Mattijssen, T.J.M. & I.J. Terluin (2018). <i>Ecologische citizen science; een weg naar grotere maatschappelijke betrokkenheid bij de natuur?</i>
101	Daamen, W.P., A.P.P.M. Clercx & M.J. Schelhaas (2017). <i>Veldinstructie Zevende Nederlandse Bosinventarisatie (2017-2021)</i> .	118	Aalbers, C.B.E.M., D. A. Kamphorst & F. Langers (2018). <i>Bedrijfs- en burgerinitiatieven in stedelijke natuur. Hun succesfactoren en knelpunten en hoe de lokale overheid ze kan helpen slagen</i> .
102	Boer, T.A. de & F.L. Langers (2017). <i>Maatschappelijk draagvlak voor natuurbeleid en betrokkenheid bij natuur in 2017</i>	119	Bruggen, C. van, A. Bannink, C.M. Groenestein, J.F.M. Huijsmans, L.A. Lagerwerf, H.H. Luesink, S.M. van der Sluis, G.L. Velthof & J. Vonk (2018). <i>Emissies naar lucht uit de landbouw in 2016. Berekeningen met het model NEMA</i>
103	Buijs, A.E., B.H.M. Elands & C.S.A. van Koppen (2017) <i>Vijftientig jaar burgerbetrokkenheid in het natuurbeleid. Analyse van beleidsdiscoursen en publiek draagvlak</i>	123	Vullings, L.A.E., A.E. Buijs, J.L.M. Donders, D.A. Kamphorst, H. Kramer & S. de Vries (2018). <i>Monitoring van groene burgerinitiatieven; Analyse van de resultaten van een pilot en nulmeting in vier gemeenten</i>
104	Cremer, J.S.M., S.M.J.M. Brasseur., A. Meijboom, J. Schop & J.P. Verdaat (2017). <i>Monitoring van gewone en grijze zeehonden in de Nederlandse Waddenzee, 2002-2017</i>	124	Boonstra, F.G., Th.C.P. Melman, W. Nieuwenhuizen & A. Gerritsen (2018). <i>Aanpak evaluatie stelselvernieuwing agrarisch natuurbeheer; Uitgangspunten en opties voor een beleidsevaluatie</i>
105	Glorius, S.T., A. Meijboom, J.T. van der Wal & J.S.M. Cremer (2017). <i>Ontwikkeling van enkele mosselbanken in de Nederlandse Waddenzee, situatie 2016</i>	125	Vullings, L.A.E., A.E. Buijs, J.L.M. Donders & D.A. Kamphorst (2018). <i>Monitoring van groene burgerinitiatieven; Methodiek, indicatoren en ervaring met pilot en nulmeting</i> .
106	Hennekens, S.M., W.A. Ozinga & J.H.J. Schaminée (2017). <i>BioScore 3 – Plants. Background and pre-processing of distribution data</i>		
107	Melman, Th.C.P., M.H.C. van Adrichem, M. Broekmeyer, J. Clement, R. Jochem, H.A.M. Meeuwssen, F.G.W.A. Ottburg, A.G.M. Schotman & T. Visser (2017). <i>Natuurcombinaties en Europese natuurdoelen; Ontwikkeling van een methode om natuurdoelen te realiseren buiten het Natuurnetwerk Nederland</i>		
108	Vries, S. de, W. Nieuwenhuizen & J.M.J. Farjon (2017) <i>HappyHier: hoe gelukkig is men waar?; Gegevensverzameling en bepaling van de invloed van het type grondgebruik - deel I</i> .		
109	Overbeek, M.M.M., E. Smeets & D. Verhoog (2017). <i>Biobased materialen, circulaire economie en natuurlijk kapitaal</i> .		
110	Pouwels, R., G.W.W. Wamelink, M.H.C. van Adrichem, R. Jochem, R.M.A. Wegman en B. de Knegt. (2017). <i>MetaNatuurplanner v4.0 - Status A; Toepassing voor Evaluatie Natuurpact</i>		

Thema Periodieke
Evaluatie Natuurbeleid
Wettelijke Onderzoekstaken
Natuur & Milieu
Postbus 47
6700 AA Wageningen
T (0317) 48 54 71
E info.wnm@wur.nl

ISSN 2352-2739

www.wur.nl/wotnatuurenmilieu

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

